

4 SOIHTU

1979 Sosialistisen Opiskelijaliiton julkaisu • 43. vuosikerta

VASEMMISTON VAIHTOEHDOT?

Kansanrintama

Thomas More

Keskustelua demokraattisesta käänteestä, talouspolitiikasta ja uusista liikkeistä

4 SOIHTU

1979 Perustettu 1931

JULKAISIJA SOSIALISTINEN OPISKELIJALIITTO

SISÄLLYS

Keskustelu demokraattisesta vaihtoehdosta ajankohtaista	1
Oikeistolaistuminen ja vasemmiston vaihtoehdot?, Pentti Hynynen, Seppo Ruotsalainen, Seppo Toiviainen ja toimitus	6
Kansanrintama, välitön demokratia ja valtio, Keijo Ahola ja Risto Lehtonen	24
Thomas More ja sosialistinen ajattelu, A. Shtekli	47

KESKUSTELUA

Demokraattisen käänteen ongelmia, Jukka Gronow	59
Kommentti keskusteluun demokraattisesta talouspolitiikasta, Raimo Lovio	64
Mietteitä uusista naisliikkeistä ja vähän muistakin uusista liikkeistä, Eeva Peltonen	71

DOKUMENTTEJA

On aika syventää keskustelua SKDL:n ohjelmasta, SOL:n keskushallitus 22. 8. 1979	77
--	----

KIRJOJA

Raoul Palmgren: Maxim Gorki, (Eeva Kärnä)	82
Bonifati Kedrov: Engelsin luonnon dialektiikasta, (Pentti Määttänen)	85
Andrei Anikin & Juri Olsevitš: Taloudelliset teoriat ja todellisuus, (Jussi Kotkavirta)	88
Soihdun sisältö 1/1978—4/79	92
Svensk resumé, English Summary, Русское резюме	96

Toimitus

Hannu Nieminen (vastaava), Kimmo Sarje (toimitussihteeri), Kirsi Alasaari, Christian Blom, Olli-Pekka Haavisto, Sami Heikinheimo, Kimmo Henriksson, Pirkko Hirvonen, Paavo Joensuu, Juuso Juntunen, Jussi Kotkavirta, Eeva Kärnä, Jorma Lindfors, Pentti Määttänen, Kalevi Rantanen, Pertti Rovamo, Christoffer Tigerstedt, Matti Vartiainen.

Levikki: Mirjam Korhonen.

Toimitus ja konttori

3. linja 7 b 37 00530 Helsinki 53 puh.
(90) 736 112

Tilauhinnat

Vuosikerta 1979 (6 numeroa)

— kotimaahan 50.—

— ulkomaille 60.—

— tukitilaus 100.—

Tilaukset ps-tilille 762 69—4, korttiin nimi, osoite ja merkintä "Soihdun tilaus"

Osoitteenmuutoksen

pyydämme lähettämään lehden konttoriin. Se astuu voimaan kahden viikon kuluttua. Emme vastaa väärään osoitteeseen tilatun lehden jälleenlähettämisestä

Lukijain kannanotot

ja toivomukset lehden sisällön suhteen ovat tervetulleita. Lähettäkää toimituksen osoitteeseen. Pyydämme lähettämään myös lehden ulkoasua ja mahdollisia painoteknisiä puutteita koskevat huomautukset.

Kirjapaino Sanan Tie, Tampere

ISSN 0356-6056 Soihtu

Keskustelu demokraattisesta vaihtoehdosta ajankohtaista

Monopolioiden hallitsemistapa olennoituu Suomessa nykyisin yhteiskuntasopimuspolitiikkana ja -ideologina. Tässä työväenluokan integroimiseen perustuvassa hallitsemismenetelmässä on tehokkuudesta huolimatta alkanut ilmetä kriisinoireita. Porvarillisen demokratian näennäisyys on alkanut paljastua. "Valtion virkakoneisto on tunkeutumassa politiikkaan ja puolueisiin; erot puolueiden välillä kapenevat. Puolueiden erilaiset ideologiat ovat pikemminkin keinoja sopeuttaa eri väestöryhmiä samaan järjestelmään", luonnehti **Matti Juntunen** tilannetta 15.—16. 9. pidetyssä Soihdun ja Kulttuurivihkojen 80-lukuseminaarissa.

Harjoitettu politiikka ei ole kyennyt ratkaisemaan keskeisiä taloudellisia, poliittisia ja sosiaalisia ongelmia. Päinvastoin se on kärjistänyt niitä, ja juuri siksi tilanteen purkautumisalttius on kasvanut. Siksi ilmeisesti ei liioin **Max Jakobson**, joka on yhteiskuntasopimusajattelun pääarkkitehteja, pitänyt television eduskunnan asemaa käsitelleessä ohjelmassa puolueiden välisten erojen hämärtymistä pelkästään myönteisenä seikkana. Yhteiskuntasopimuspolitiikan kestävämmä myöskin siitä oppikirjatotuudesta, että luokat ja niiden väliset eturistiriidat ovat objektiivisesti olemassa. Näiden ristiriitojen voittaminen ei siis ole asennekysymys, vaan se edellyttää reaalien yhteiskunnallisten suhteiden muuttamista. Yhteiskuntasopimusopin omaksuminen merkitsee ei-monopolististen luokkien ja kerrostumien kannalta aseiden riisumista, suurporvariston aatteellis-poliittisten lähtökohtien, illusorisen poliittisen identiteetin omaksumista.

Jähmettynyt tilanne on synnyttänyt vilkasta aatteellis-poliittista keskustelua vasemmiston ja keskustan puolueissa. Vaihtoehdon etsintää ilmentävät myös erilaiset spontaanit liikkeet. Keskustapuolueen politiikkaa ovat kritikoineet mm. **Juha Kuisma**, **Harri Saikkoma** ja **Alpo Rusi**. Kritiikin kärki on suuntautunut puolueen aatteellista latteutta ja poliittista pragmatismia vastaan. Kepun katsotaan ilmaisevan liian yksipuolisesti suurten agraarikapitalistien ta-

voitteita. Kuisman ja Saukkomaan letkaus — "Olisipa kepulla edes joku kurssiivi, joka kannattaisi polttaa!" — kuvanee hyvin puolueen aatteellista tilaa ja samalla K-linjan ongelmallisuutta (Politiikan puntari 2/79).

Sosialidemokraattien keskuudessa esimerkiksi Erkki Raatikainen, Folke Sundman ja Jorma Bergholm ovat esittäneet purevaa kritiikkiä harjoitettua politiikkaa kohtaan (SoPo 2/79). Yhteiskuntasopimukseen alistumisen sijasta olisi voitava luoda työväenluokan etuihin perustuva vaihtoehto; politiikan suuntaa olisi siis selvästi käännettävä vasempaan. Raatikaisen mukaan työväenliikkeelle olisi "välttämätöntä irtaantua porvarillisen tahon tarjoamasta kansallisen eheyden linjasta, koska sen tarkoitus on saada vahvistetuksi porvarillisen valtion oikeistolaista luonnetta ja saada ainakin sosialidemokraattinen työväenliike mukautumaan siihen". Bergholm luonnehtii nykyistä tilannetta "yhdenmukaisuuden demokratiana" ja hänen mukaansa on selvää, että "yhdenmukaisuus kapitalismissa pelaa aina hallitsevan luokan ehdoilla". Sundman huomauttaakin, että "työväenliikkeen osallistuminen ajankoh- taisen kriisin ratkaisemiseen on onnistunut siinä mielessä, että pää- omapiirien keskeiset tarpeet, maksutaseen tasapainoittaminen, vien- nin elvyttäminen jne., on hyvin tyydytetty. Sen sijaan niiden kriisi- ilmiöiden suhteen, jotka välittömimmin koskettavat työväenluokkaa — erityisesti työttömyys — tuloksiin ei ole päästy". On kuitenkin korostettava, että sosialidemokraattien vaatimukset "vaihtoehtojen demokratiasta" ovat katteellisia vain siinä tapauksessa, että vaihto- ehto aidosti heijastaa työtekevien tarpeita. Uskottavasti myös suurpääoma on kiinnostunut "vaihtoehtojen demokratiasta", mikäli se lisäisi politiikan uskottavuutta muuttamatta sen sisältöä oleelli- sesti.

Myös kansandemokraattisessa liikkeessä nykyinen tilanne ollaan koettu problemaattisena. Kulttuuritalolla 25. 8. järjestetyssä SKDL:n ministeriryhmän seminaarissa arvioitiin kommunistien ja kansan- demokraattien tämän hetkistä strategiaa. Seminaarin teemoja olivat "muutosstrategia vai mukautuminen", "talouden rakennepolitiikka ja uusi teknologia", "sosialipolitiikan kriisi", "keskusvalta ja itse- hallinto" sekä "elämän laatu". Seminaarin ryhmäkuntalaista jär- jestelypohjaa on kritikoitava, mutta itse ongelmanasettelu vai- kuttaa ajankohtaiselta. Seminaari heijastaa harjoitetun politiikan umpikujaa ja pyrkimystä löytää uusia ratkaisuja. Ilman perusteel- lista itsekritiikkiä se ei kuitenkaan liene mahdollista. On kyettävä arvioimaan, mikä kansandemokraattien perinteisessä strategiassa on

kestävää, jotta voitaisiin hahmottaa olennainen tämän päivän poliittisesta kehityksestä. Mikäli uudelleen arvio laistetaan, jäävät esitetyt ideat vanhan huonon politiikan legitimaatioyrityksiksi.

Esimerkiksi **Leevi Lehto** osui varmasti oikeaan korostaessaan **Antonio Gramscin** hegemoniaopin ajankohtaisuutta. Venäjän ja Länsi-Euroopan tilannetta 1920- ja 1930-luvuilla vertaillut Gramsci päätyi käsitykseen, että Venäjällä 1917 valtion hui-pun kaataminen oli avain vallankumouksen voittoon. Kehittyneempi läntinen kapitalismi sen sijaan tukeutuu kansalaisyhteiskuntaan: sen valta ei perustu vain ulkoiseen pakeroon, vaan syvästi yhteiskunnan eri kerroksiin juurrettuun ideologiaan. Suomessa lienee juuri yhteiskuntasopimusajattelu yksi oleellisimpia porvarillisen hegemonian pilareita. **Juha Järvinen** käytti taas esitelmässään "kulttuurivallankumouksen strategian"-käsitettä. Hänen mukaansa "monopolienvastaisen rintaman" oppia ollaan kansandemokraattisessa liikkeessä sovellettu ehkä liian rajoitetusti. Järvisen lähtökohtana on, että strategian täytyy kuvata kokonaisuutta, jolla pyritään muutoksiin yhteiskunnan kaikilla tasoilla. Ajatukset ovat hedelmällisiä kehitettäessä kommunistien ja kansandemokraattien strategiaa, mutta niiden ei kommunistien ja kansandemokraattien strategiaa, mutta ne eivät tietenkään ole mikään vaihtoehto monopolienvastaiselle valtiovallasta käytävälle kamppailulle.

Yhteiskuntasopimusideologian tukahduttava ilmapiiri on synnyttänyt myös kritiikkiä, jossa jäädään kapitalismin ilmiöpintaan. **Artto af Hällströmin** kannanotot *Näköpiiri*-lehdessä (9/79) ovat esimerkki tällaisesta asennoitumisesta. Hän pohtii onko vallankumouksellinen työväenliike pelkkä anakronismi, eli ovatko työläiset menettäneet vallankumouksellisuutensa sosiaalisten etuisuuksien lisääntymisen myötä? Ovatko pelkät työttömyyskorvausrahat riittäviä hukuttamaan kapinan kaljaan? Hällström katsoo, että "kapinoinva älymystö on etujoukko, ainoa vaihtoehto", ja että joukkovoima "tällä hetkellä kuulostaa naurettavalta". Hällströmin kysymyksenasettelut ovat kuitenkin hyviä, ja niistä on välttämätöntä keskustella perusteellisemminkin kuin *Näköpiirin* slogan-tasolla. Hänen kritiikkinsä heikkoutena on, että hän absolutisoi työväenliikkeen tämän hetkiset vaikeudet. Vaikka tässä tilanteessa todella tarvitaan "rohkeita yksilöitä" ja korkeatasoista yhteiskunta- ja kulttuurikritiikkiä, se ei vielä ratkaise yhteiskunnan muuttamisen ongelmaa, sillä kaikki yhteiskunnalliset pyrkimykset niin hyvät kuin huonot edellyttävät reaalien voiman, joka ne toteuttaa tai estää niitä toteutumasta.

Nykyisen hallitsemismenetelmän huolestuttavia seurauksia on ollut

voimakas vieraantuminen politiikasta erityisesti nuorison keskuudessa. Asennetta ilmentää hyvin esimerkiksi *Matias Toivosen* huomautus *Aura*-lehdessä (4/79) artikkelissaan "Soihtu ja ajan henki", että "puolueet ja virallinen koneisto ovat ihmisen palvelemisen asemesta esteitä inhimilliselle toiminnalle". Vaikka hän oikein kritikoikin monia tämän päivän suomalaisen politiikan vääristymiä, ja vaikka arkikokemus vaikuttaisi vahvistavan käsitystä, ei väite ole vielä kovin syvälinen. Pikemminkin se ilmentää kykenemättömyyttä kohota poliittisten ilmiöiden käsitteellisen selittämisen tasolle. Kaikki aidot yhteiskunnalliset uudistuspyrkimykset kuten esimerkiksi ympäristöliikkeet ovat joutuneet ja joutuvat lisääntyvästi vastakkain yhteiskunnallisten valtarakenteiden kanssa. Ympäristö- ja elämäntapaongelmien perusteellinen ratkaiseminen on oleellisesti sidoksissa politiikkaan, yhteiskunnan kokonaisvaltaiseen muuttamiseen.

On ilahduttavaa, että *Soihdun* kehittämisestä kannetaan huolta laajasti. Artikkelissaan *Toivonen* nimittäin kritikoi *Soihtua* varsin ankarasti mutta rakentavasti. Hän kysyy: "Onko *Soihtu* kyennyt teoreettisella tasolla tarjoamaan lukijoilleen uutta pohdittavaa: onko se vaalinut niin ajankohtaisten kuin vanhojen asioiden yhä syvällisemmän ymmärtämisen edellytyksiä?" kysymys on hyvä, ja selvää on, että lehdellä on reilusti parantamisen varaa. Lisäksi *Toivonen* kysyy: "Onko *Soihdun* olemassaolo tarpeellinen? Mikä on *Soihdun* tehtävä?" Edelleen kysymykset ovat hyviä, mutta vaikuttaa kuitenkin siltä, että jo pelkästään nykyinen vilkas poliittinen keskustelu, jota tässä artikkelissa on kommentoitu, ja jota esimerkiksi 80-lukuseminaari erityisen selvästi heijasti, osoittanee marxilais-leniniläisen aatteellis-poliittisen foorumin tarpeellisuuden ja ajankohtaisuuden.

Viime syksynä *SOL:ssa* uudistettiin *Soihdunkantaja* menestyksellisesti, ja tänä syksynä uudistetaan puolestaan *Soihtu* vastaamaan paremmin ajan vaatimuksia sivistyneistön ja opiskelijoiden teoreettis-poliittisena julkaisuna. *Soihdulla* on tärkeä tehtävä toteutettaessa 80-lukuseminaarin sivistyneistölle asettamaa haastetta luoda kokonaisvaltainen vaihtoehto.

Tämä *Soihdun* numero on viimeinen vanhalla formaatilla. Marras-joulukuun taitteessa ilmestyy uudistettu *Soihtu* kaksoisnumerona.

25. 9. 1979

PSYKOLOGIA

tieteellinen aikakauslehti

PSYKOLOGIA 2/79

Annali Eteläpelto: Työelämään sovelletun psykologian alkuvaiheet Suomessa

Kauko Hämäläinen: Henkilöstö- ja oppilasvalintojen kehittämisestä

Irma Holopainen: Ihmisen ja koneen vuorovaikutus viestinnän kehityksen näkökulmasta

Juhani Vilkki: Aivovaurioiden neuropsykologisen tutkimuksen historiaa ja nykyongelmia

Karl-Erik Mattlar, Kari Lahtela ja Tuula Maunu: Rorschach-testin sisältövastausten esiintyvyys ja suomalaisten psykologien käsityksiä tästä aiheesta

Juhani Kirjonen: Ihminen ja työ tieteellisen tutkimuksen kohteena — haaste psykologialle

PSYKOLOGIA 3/79

Kari ja Kirsti Lagerspetz: Ajatuksia reduktion ongelmasta

Pekka Arinen: Reduktio ja selittäminen psykologiassa

Heikki Ylikangas: Psykologisen selityksen arvo historian-tutkimuksessa

Yrjö-Paavo Häyrynen: Psyyke ja suuntautuminen ongelmatilanteissa psykologian tutkimuskohteena — P. J. Galperinin linja neuvostopsykologiassa

Salli Saari: Terveystarkastukset ehkäisevän mielenterveys-työn muotona Asetus psykologian tutkinnoista

PSYKOLOGIA on Suomen psykologisen seuran tieteellinen aikakauslehti, joka ilmestyy 6 kertaa vuodessa. Tilaukset lehden konttoriin, 3. linja 12, 00530 Hki 53, 90-7012227 tai ps-tili 9544-2. Tilaushinnat Suomen psykologisen seuran jäseniltä 50 mk, opiskelijoilta 40 mk ja muilta 60 mk. Julkaistaviksi tarkoitetut kirjoitukset lehden toimitukseen, Sosiaalipsykologian laitos, Helsinginkatu 34, 00530 Hki 53, 90-765911/52.

Oikeistolaistuminen ja vasemmiston vaihtoehdot?

Soihdun toimitus haastatteli valt.kand. Pertti Hynystä, valt.tri. Seppo Ruotsalaista ja yht.tri. Seppo Toiviaista ajankohtaisista poliittisista ongelmista kuten oikeistolaistumisesta, työväenliikkeen vaihtoehdosta, väitetystä työväenluokan porvarillistumisesta, keskikerrostumien merkityksestä ja uusista liikkeistä Varner Kellarin Gaudeamus-kabinetissa 28. 8. 1979.

SOIHU: Oikeistolaistuminen on ollut suomalaisessa politiikassa vallitseva tendenssi joita 70-luvun loppu. Esimerkiksi Teuvo Sorriala (Kesk. S 79) ja Erkki Raatikainen (S-P 1 79) ovat edustaneet valtion huomiota. Raatikainen mukaan Euroopassa talouspolitiikka on vähentänyt merkittävästi maahanmuuttoa oikeiston etujen suhteen. Nyt se on näin nimettyjä oikeiston takaisintyöväen alustuksia. Raatikainen mainitsi vallitsevan poliittisen linjan uudenlaisen Euroopanlaisten oppositiosuhteen asemaa sillä hetkellä.

HYNYNEN: Esitän tässä oikeistolaistumista ei ole paljon mieltä, jos rajoittamaan tarkastelemaan vain jotakin satunnaista vaihtelusta, jossa aina näkyy talous-oppositio -heilahtelu. Olen aivan on kyllä kyllä, että mistä muusta tässä on kyse, mistä muuta nyt sitten on tapahtunut tässä yhteiskunnassa. Jos sanotaan, että 70-luvulle on ollut ominaista oikeistolaistuminen, on meidän esittävä vertailukohta. Jos verrataan nykyaikaa ja esimerkiksi 60-luvun lopulla vallinnutta henkeä, pitää tämä väite oikeistolaistumisesta varmasti paikkansa, mutta tuskin meistä kukaan etsii ratkaisua paluusta 60-luvun asenteisiin ja haaveisiin. On edelleen todettava, että Suomesta ainakin toistaiseksi vielä puuttuvat eräät oikeistolaistumisen piirteet. Meillä ei ole löydettävissä sellaista uusfilosofiaa kuin esimerkiksi Ranskassa, ellei nyt haluta sanoa, että esimerkiksi Salaman ja Kylätaskun viimeiset romaanit sellaista heijasta. Meillä ei ole myöskään syntynyt uutta taloustieteellistä ajattelua Friedmanin monetaristiselta pohjalta eikä sellaista ajattelua, jota Ranskan uuden taloustieteen koulu-

kunta saarnaa, paluuta viime vuosisadan lähtökohtiin. Myös länsieurooppalainen uuden oikeiston käsite puuttuu meiltä vielä. On vaikeaa sanoa, älyllistyykö meillä sellainen oikeistolaisuus, jota esimerkiksi Veikko Huovinen ilmentää romaanissaan Lentsu. Hänhän pani mm. tyydytyksellä merkille Bernard-Henri Lévy'n vierailun Mukkulän kirjailijaseminaarissa.

Olen tajuavinani niin, että tämä oikeistolaistuminen herättää silloin eniten ihmyystä, jos on muollainen vulgaarimarkkinainen käsitys siitä, miten taloudellinen lama vaikuttaa ihmisten ajatteluun ja asenteisiin. Eli kapitalismin kriisiluonnon ja kyvyttömyyden ilmeneminen johdattaa ihmisiä vasemmalle tajuamaan sosialismia. Näin yksinkertainen ei tilanne kuitenkaan ollut 30-luvulla eikä se ole sitä myöskään. Sellaista mekaanista vaikutussuhdetta taloudellisen kriisin ja ihmisten asenteiden välillä ei ole. Ehkä jotkut älymystöpiirit pystyvät kehittämään parhaita opuksia kapitalismin ja kapitalismin kriisin aikana, mutta jos ajatellaan väkisin enemmistön reaktiota, samaa tilanne kehityä toiseen suuntaan. Kysymys oikeistolaistumisesta on siis suhteuttava vallitsevaan tilanteeseen. Ei ole kysymys vain hallituksen politiikasta, vaan oikeistolaistumisen syitä on etsittävä itse kapitalismin kriisistä.

Vasemmistolaistumiselle ja oikeistolaistumiselle on ollut olemassa pitkät edellytykset silloin kun kapitalistien tuotantotavan piiriä alko vääntäytyä kiihtyneenä länsieurooppaan ja sitten tuotantotavan kiihtyneessä vääntäytyä eteenpäin. Tuotantotavan kiihtyneessä vääntäytyä eteenpäin on enemmistö alkanut nähdä ja ymmärtää kapitalistien epätalouden tähtäen syvemmälle.

Väläinen kysymys oli sen verran oudoksi muuttanut, että en halunnut vastata siihen muuten kuin toteamalla, että olen kyllä kriittinen vallitsevien politiisten asenteiden suhteen, mutta "sisäliipäin".

RUOTSALAINEN: Olen samaa mieltä Hynynen kanssa siitä, ettei hallituspolitiikka tai noudatettu talouspolitiikka ole ainakaan alku ratkaiseva tekijä tässä oikeistolaistumisessa. Syitä on etsittävä taloudellisesta kehityksestä ja yhteiskunnan rakennemuutoksesta. Eräs tekijä on varmasti muuttopaon jatkuminen ja maaseutuväestön siirtyminen toimihenkilösektorille, jolloin oikeistolaiset aatteet ja oikeistolainen ideologia ovat saaneet jalansijaa toimihenkilökunnassa. Ei kannata sortua liian monimurkaiseen ajatteluun, eli että oikeistolaistumiseen johtaisivat jotkut kovin subjektiiviset tekijät. Talous- ja sosiaalipoliittinen muutos on mielestäni ratkaiseva tekijä.

Hynynen viittasi mielestäni myös oikein näihin kapitalismin pitkiin aaltoihin. Kapitalismihan koki toisen maail-

mansodan jälkeen ennätyksellisen pitkän nousukauden, joka päättyi vasta 70-luvun alun energiakriisiin, inflaatioon ja työttömyyden nousuun. Ilmeisesti on niin, että ihmiset, jotka ovat tottuneet elämään suhteellisen vakaissa oloissa — jos kapitalismia nyt voidaan kovin vakaaksi sanoa — pyrkivät epävarmuuden ajan koittaessa hakemaan turvaa perinteisistä, opetetuista asenteista, siis oikeistolaisesta maailmankuvasta. Tällainen psykososiaalinen tekijä löytyy varmaankin taustalta.

Mitä tulee oikeiston takaisinlyömiseen, siihen on vastattava yksinkertaisesti: lisäämällä vasemmiston voimaa. Meillä on ollut voimanpuutetta ja yhteistyötä on lisättävä asian korjaamiseksi.

Kysymykseen näiden oppositiovoimien asemasta vastaisin, että tällaista aika voimakasta protestia on kaikkien puolueiden sisällä, niin keskustassa, SDP:ssä kuin SKP:ssäkin. Olettaisin, että vallitsevaan hallituspolitiikkaan on suhteellisen laajaa tyytymättömyyttä, mutta toisaalta näyttää siltä, että näiden voimien on vaikea kanavoitua. Niiden asema ei siis ole niin hyvä kuin määrällisesti ajatellen voisi luulla. On myös muistettava, että tämä oikeus osallistua hallitukseen on kamppailun tulos, ja yrityksiä tätä kautta puolustaa työväen asemaa on vaikea mennä tuomitsemaan, vaikka hallituspolitiikka ei niin onnistunutta olisikaan, jos nyt yritystä on kuitenkin nähtävissä.

TOIVIAINEN: Pertti aloitti ihan oikeasta päästä todetessaan, että kaikkialla Länsi-Euroopassa on menossa jonkinlainen oikeistoaalto, oikeistotrendi, kutsuttakoon sitä nyt vaikka miksi, ja se on tietysti aiheuttanut kommunisteille, sosialisteille, sosialidemokraateille ja kaikille demokraattisille voimille päänvaivaa. Tuntuu siltä, että tilanne on monessa maassa vielä aika tavalla keskeneräinen — en nyt tarkoita, että oikeisto automaattisesti jatkaa etenemistään, mutta siinä on monia aineksia, joissa mielestäni ovat tavallaan vakavimpia eräät uudet piirteet. Tämä Ranskan uusioikeistolaisuus ei vielä ole kovin merkittävä tekijä, mutta siinä saattaa olla vain jäävuoren huippu näkyvissä. Toinen esimerkki: Englannin konservatiivit eivät vaalivoittoon johtaneessa kampanjassaan nojautuneet ainoastaan perinteisiin konservatiivisiin iskulauseisiin, vaan myös erittäin taantumuksellisiin "sosiaalipummit helvettiin"-tyyppisiin ja jopa rasistisiin tunnuksiin. Esimerkiksi käy ehkä myös Länsi-Saksa. Minä en olisi vielä muutama vuosi sitten koskaan uskonut, että Straussista saattaisi tulla liittokansleriehdokas, mikä kuitenkin on nyt tapahtunut.

Mitä tulee tähän Suomen oikeistolaistumiseen, niin siinä ei vielä ole tällaisia, sanoisinko protofasistisia piirteitä, vaan se on operoinut perinteisillä konservatiivisilla ratkai-

sumalleilla. Tietystihän siihen liittyy varsin taantumuksellisia tavoitteita sisä- ja ulkopoliitikassakin, mutta kiteytyntä uusoikeistolaista suuntausta ei vielä ole syntynyt. Kanava ja Suomen Kuvalehti ovat jossakin määrin tällaista yrittäneet ajaa, mutta minusta tuntuu, että oikeiston ajatusmaailmaa toistaiseksi kuvaavat edustavimmin jonkun Brotheruksen tai Paavonsalon kirjoitukset.

Selvää on joka tapauksessa, että oikeistolaistuminen on Suomessa edennyt. Tähän ovat varmasti vaikuttaneet edellä mainitut rakenteelliset ja muut tekijät. Sanoisin vielä, että sühen vaikuttaa myös voimasuhde, joka on aika kompleksikas tekijä, ja hallituspolitiikka. Tosin tuosta rakenne-
muutoksesta haluaisin vielä kaimani kanssa keskustella. En usko, että asia on niin yksiselitteinen, että rakennemuutoksen tapahtuessa keskikerrostumista ja muualta tulleet ihmiset tuovat mukanaan oikeistolaista ajattelua. Voidaahan ajatella jopa päinvastoin; että se tuo mukanaan luokasta suistumista, proletaaristumista jne. Se riippuu aika paljon siitä, mikä taloudellinen ja poliittinen tilanne tai suhdanne on. Rakennemuutoksella ja sen subjektiivisilla vaikutuksilla on joskus aika monimutkainen välitys. Näkisin tähän oikeistolaistumiseen kaksi keskeistä syytä: tämä kriisi ja maassa harjoitettu politiikka.

Olen samaa mieltä kuin molemmat äskeiset puhujat ja uskon, että kaikki marxilaiset ovat samaa mieltä siitä, että taloudellisen kriisin ja tietoisuuden nousun välillä ei ole mitään automattista seuraussuhdetta. Senhän kokemus on osoittanut moneen kertaan.

Minusta tuntuu, että tilanne Suomessa on vielä siinäkin mielessä hankala, että kun tämä oikeistolaistuminen on todettu tapahtuneeksi, se vaikuttaa politiikassa myös keskustaan ja vasemmistoonkin. On pidetty joitakin aika vastuutomia puheenvuoroja, joiden mukaan nyt, kun oikeistolaisuus myy, olisi vasemmistossakin siirryttävä oikealle. Tämä on mielestäni hyvin lyhytnäköistä pikkutaktikointia ja sellainen tulee varmasti vielä silmille. Tällaista oikeistolaistumistendenssien tunkeutumista myös vasemmalle on kuitenkin tapahtunut aika vaivihkaa ja siinä se ongelma juuri onkin.

Tuo viimeinen kysymys oli mielestäni erittäin huonosti muotoiltu. Parempi olisi asettaa kysymys vain: millaisiksi nähdään demokraattisten voimien etenemismahdollisuudet tai mitä vasemmistossa tulisi tehdä. Mielessäni ovat jatkuvasti Dimitrovin sanat hieman analogisesta tilanteesta: "Jos meidän vaihtoehtomme ei pure, on vaarassa joukkojen passivoituminen ja silloin alkaa fasistinen vaihtoehto purra." Suunnilleen näin. Jos demokraattinen vaihtoehto ei pure, syntyy passiivisuutta ja silloin kasvaa tällaisen anti-

demokraattisen tai autoritaarisen vaihtoehdon elintila ja houkutus. Tämä on ehkä vakavinta tällä hetkellä. Luulen, että monissa työväenjärjestöissä vallitsee tällä hetkellä tietynlainen apatia ja neuvottomuus. Jonkinlaista sotaa apatiaa vastaan, lainatakseni nykyisen musiikkiliikkeen termiä, tarvitaan. Samoin tarvitaan jonkinlaista välittömästi päivän poliitikasta irtautuvaa arviota maan tilasta tällä hetkellä koko vasemmistossa ja demokraattisten voimien keskuudessa.

On ehkä vielä syytä ottaa esille sellainen seikka, johon vain harvoin kiinnitetään huomiota. Kun puhutaan kapitalismin henkisestä kriisistä, on otettava huomioon, että se lyö läpi kaikkien yhteiskuntakerrosten. Kun katsoo marxilaisista ihmisiä ja siellä näkyy väsymistä, loittonemista ja yksityiselämään vetäytymistä, on syytä muistaa, että tämäkin on osaltaan seurausta mutkikkaasta tilanteesta. Olisi lapsellista kuvitella, että kun me olemme saarnanneet tulossa olevasta kriisistä, voitaisiin nyt lyödä rintoihin ja deklamoida, että mitäs me sanoimme, me olimme oikeassa. Entä sitten, jos olimmekin. Ei siitä seuraa se, että ihmiset tulisivat luoksemme lakki kourassa tunnustamaan olleensa väärässä. Kriisin välittyminen tietoisuuteen on paljon monimutkaisempi juttu.

HYNYNEN: Meidän on kuitenkin muistettava, että oikeiston eteneminen on myös reaktiota työväenliikkeen tiettyihin saavutuksiin. Ajatellaan nyt vaikka Vietnamia ja Kaakkois-Aasiaa. Tapahtumat siellä ja oikeiston propaganda niistä ovat lisänneet oikeistolaistumista, mutta se mitä siellä on viimeisen kymmenen vuoden aikana tapahtunut on merkinnyt askelta eteenpäin. Sama asia on muistettava myös Ranskan ja Englannin ja yleensä Länsi-Euroopan uusoikeiston hyökkäyksissä tasa-arvon periaatteita vastaan. Onhan koulutusmahdollisuuksien ja sosiaaliturvan kehittyminen kuitenkin ollut huomattavaa. Englannissa työväenliike vaati telakoiden kansallistamista, mikä sitten kuitenkin tapahtui niin myöhään, että niistä tuli rasitus taloudelle. Konservatiivien oli sitten helppo vaatia, että annetaan ne takaisin yksityisille tai antaa niiden mennä konkurssiin. Vähän samanlaista on tapahtunut Ranskassakin; työväenliikkeen vaatimusten toteuttaminen saattaa aiheuttaa sellaisiakin sivuvaikutuksia, joita ei aluksi ole osattu ottaa huomioon.

RUOTSALAINEN: Tätä passivoitumista työväenliikkeessä ei voi olla huomaamatta. Mutta nyt omista kokemuksistani SKP:n kohdalta. Minusta tuntuu, ettei puolue ole kyennyt ottamaan tarpeellista johtavaa roolia asioiden käsittelyssä. Viime aikojen sosiaalisia uudistuksia, kuten yhteistoimintalakia tai työterveydenhuoltolakia ei ole osat-

tu selvittää jäsenille eikä otettu niihin selvää kantaa. Puolueen kokouksissakin tunnutaan käsiteltävän usein jo vanhentuneita asioita ja jäsenet menevät niihin vain kuluttamaan aikaa tai kuuntelemaan, mitä siellä nyt yleensä puhutaan.

Sen sijaan sinne pitäisi mennä saadakseen neuvoja eri kysymyksissä. Kun tällaisia neuvoja ei tule, syntyy passiivisuutta. Ay-liikkeessä kiinnostus koulutuskysymyksiin on kasvamassa ja väittäisin, että luottamusmiesten ja työsuojeluvaltuutettujen tietoisuustaso on varsin korkealla. Tässä uhkaa kuitenkin jonkinlainen ekonomismin vaara, kun puolue ei ole johtamassa ja edessä saattaa olla sellainen tilanne, josta Lenin aikoinaan puhui: joukkojen tietoisuus on korkeampi kuin liikkeen johdon. Se ei koskaan koidu hyväksi, sillä joukot eivät kuitenkaan voi mennä eteenpäin spontaanisti. Poliittiselta puolelta pitäisikin yrittää vaikuttaa tähän asiaan, jos halutaan mennä eteenpäin.

TOIVIAINEN: Tämä voimasuhteen muutos myönteiseen suuntaan, joka toisen maailmansodan jälkeen on tapahtunut, täytyy tietysti ottaa huomioon. Pertti on siinä aivan oikeassa. Te varmaan tunnette sen Castron aika rohkeneen väitteen, jossa hän sanoo, että imperialismi olisi jo aikaa sitten aloittanut uuden maailmansodan jakaakseen uudelleen maailman raaka-ainevarat, ellei sosialistinen järjestelmä olisi niin voimakas. Kun lukee Brzezinskin tekstiä "Amerikka vihamielisessä maailmassa", uskoo kyllä, että tämä väite pitää paikkansa.

Näkisin tämän tilanteen voittamisessa keskeisenä juuri todellisen vaihtoehdon syntymisen ja sen omaksumisen joukkojen keskuudessa. Muuten tämä apatia valtaa alaa ja siitä saattaa seurata vaikka mitä. Poliitiikka nähdään niin yhdenmukaistettuna ja jähmeänä, että siitä ei löydy vaihtoehtoa. Sitten sitä etsitään jostakin oikealta tai äärioikealta.

SOIHU: *Onko mielestänne nykyisin harjoitettu hallituspolitiikka demokraattisten voimien yhteistyöpolitiikkaa, ja missä mielessä se on sellaista tai on olematta? Esimerkiksi Erkki Raatikaisen mukaan olisi välttämätöntä sanoutua irti porvariston tarjoamasta kansallisen eheyden linjasta. Hän ehdottaakin työväenliikkeen kokonaisratkaisua porvariston kokonaisratkaisuun asemesta. Mitä sitten tosiasiasa merkitsisi vaihtoehtoinen politiikka? Onko sille olemassa reaalista pohjaa?*

RUOTSALAINEN: Vasemmisto ja tavallaan osa keskustaakin ovat demokraattisia voimia ja kun ne toimivat

yhdessä hallitustasolla, on kysymyksessä näin ymmärretty-
nä kirjaimellisesti demokraattisten voimien yhteistyö. Toi-
nen kysymys on tietysti, kuinka syvällistä tämä yhteistyö
on, onko se yhteistyötä vain lainausmerkeissä.

Sanoisin, että vasemmistopuolueet ovat löytäneet melko
hyvin yhteisen linjan, eikä enää pyritä toisen selän takana
tehtyihin ratkaisuihin. Samaa on havaittavissa ay-politiik-
kassa.

Onko tämä sitten pääoman vastaista politiikkaa? Sanoi-
sin, että nyt istuva hallitus ei vielä ole osoittanut sitä eikä
tätä. Kolmen kuukauden aikana ei ole tapahtunut muuta
merkittävämpää kuin tämä revalvaattioratkaisusta luopumi-
nen. Ei voida vielä sanoa, että kyseessä olisi syvällisten
demokraattisten uudistusten puolesta kamppaileva hallitus.
Tässä ollaan vielä odottavalla kannalla.

Mitä sitten vaihtoehtoinen politiikka merkitsisi? Kyllä
sille reaalistia pohjaa olisi. Tällä tietysti tarkoitetaan sellaista
politiikkaa, joka pyrkisi merkittävään työväenluokan ase-
man vahvistamiseen ja demokraattisen politiikan syventä-
miseen. Uskon, että olemme vasemmiston parissa laajoissa
piireissä yhtä mieltä siitä, että tähän syventämiseen olisi
rajattomasti mahdollisuuksia.

TOIVIAINEN: Edustan sitä vasemmiston osapuolta,
joka suhtautuu hyvin kriittisesti tähän nykyisentyyliseen
hallitusyhteistyöhön. Korostaisin vielä kerran, että kysy-
mys ei ole ensisijaisesti siitä, mitkä puolueet tätä yhteis-
työtä tekevät, vaan ensisijaisesti politiikan suunnasta ja si-
sällöstä. Rohkenen kyllä sanoa, että kahden viimeisen hal-
lituksen politiikka, ja sen kiteytymänä talouspolitiikka, on
varsin sovinnasta, porvarillista talouspolitiikkaa, jota täs-
sä maassa on aina harjoitettu sodan jälkeen, linjaa deval-
vaatio, vakautus jne. Heittäisin sellaisen hyvin provokato-
risen väitteen, joka liittyy näihin Veckans affärerin juttui-
hin. Viime vuonnahan siinä verrattiin viittätoista kehitty-
nyttä kapitalistista maata palkkojen ja välillisten työvoima-
kustannusten osalta ja Suomihan siinä meni kärkeen. Tä-
nä vuonna verrattiin pääoman tuottavuutta ja Suomihan
meni pohjoismaiden kärkeen. Väite siis kuuluu: Suomessa
on muodollisesti Pohjoismaiden edistyksellisin hallitus,
mutta kuitenkin tilanne on näin nurinkurinen. Tältäkin
pohjalta kannattaa asiaa ehkä miettiä.

Aivan päivänpoliittisella tasolla voitaisiin ainakin jo suh-
dannepoliittisesta syystä esittää kaksi tärkeää pointtia täl-
le vaihtoehdolle: kulutuksen lisääminen ja vientivoittojen
leikkaaminen. Tätä mieltähän ovat vasemmistokeynesiläiset-
kin. Näin ei kuitenkaan ole tapahtunut, suurelta osin voi-
masuhdekysymysten vuoksi. Uskoisin, että jos vasemmisto

olisi yhdessä oppositiossa, nämä kysymykset olisi jo aikaa sitten otettu esille.

Onko sitten vaihtoehdolle reaalista pohjaa. Uskon, että varmasti olisi. Kyllä tähän nykyiseen menoon on laajaa tyytymättömyyttä olemassa. Vasemmiston hallitusvastuu kuitenkin suitsittaa sitä. Pelkään kuitenkin, että se saattaa vielä purkautua tavalla, joka merkitsee oikeiston asemien parantumista entisestään. Vasemmiston pitäisi todella läh-teä liikkeelle ettei tällaista noidankehää syntyisi.

HYNYNEN: Olen pyrkinyt erittelemään tätä Suomen poliittisen järjestelmän tilaa käsitteillä konvergenssidemokratia ja alternatiividemokratia. Yhdenmukaisuus on liian jyrkkä sana, joten puhun konvergenssidemokratiasta. Olen halunnut kytkeä tämän konvergenssitendenssin siihen, mikä pakottaa Suomen puolueet koalitioihin. Siihen vaikuttavat ensinnäkin suhdannetekijät, esimerkiksi Miettusen hallituksen syntyyn 1975, ja suhdanteista riippumattomat tekijät, esimerkiksi maamme perustuslaki, joka tekee vaikeaksi politiikan tekemisen yksinkertaisella enemmistöllä.

Suomen puolue-elämä on elänyt tällaista konvergenssin tendenssiä, jossa puolueet erilaisista lähtökohdistaan huolimatta ovat päätyneet samanlaisten kysymysten ääreen. Tämä ei tietysti merkitse ideologista konvergenssiä, totta kai eri hallituspuolueet ovat osanneet perustella esim. yrityksille annettavan taloudellisen tuen kukin omista ideologisista lähtökohdistaan. Arvioisin kuitenkin, että tämä konvergenssin tendenssi on kulkenut eräänlaisen lakipisteen ohitse. Tämä revalvaatiokysymys on ehkä yksi osoitus siitä. Turhahan pääomapiirien on luulla, että ne saavat käyttää nämä voittonsa miten tahtovat, joten ne ovat valmiit ehkä purkamaan tätä konvergenssiä. Jotakin siinä ehkä tapah-tuu.

Toisaalta Italiassa on sellainen termi kuin trionfalismi, joka tarkoittaa suunnilleen yliiemukasta voiton julistamista. Tähän ei meidän pidä sortua. Voi olla, että porvarilliset puolueet voisivat tässä tilanteessa hallita paremmin yksin-kin, vasemmiston ollessa oppositiossa. Mutta milloin oi-keiston ja vasemmiston vaihtelusta päästäisiin sitten vaih-toehtoihin, on toinen kysymys. Kun tämän konvergenssin tendenssin mukaista oli vielä 1975—77 kommunistien mu-kanaolo hallituksessa, on tilanne ehkä nyt toinen eräiden pääomapiirien kannalta. Esimerkiksi Suomen kuvalehdessä oli viime keväänä sellaisia arvioita, että kun kepu nyt pot-kaisi kokoomuksen ulos hallituksesta, niin eivätkö dema-rit voisi tehdä samaa kommunisteille. Tällainen hajota ja hallitse -ajattelu työväenliikkeen suhteen saattaa lisääntyä.

Perinteiseen kansanrintamapolitiikkaan ja keskustan roo-lin muutokseen en oikein jaksa uskoa. Asettaisin toivoni

siihen, että politiikkaa voitaisiin tehdä yksinkertaisella enemmistöllä, porvarilliset puolueet erikseen, vasemmisto erikseen. Mutta tämä edellyttää muutosta perustuslakiimme. Olen aina halunnut painottaa tällaisten institutionaalisten muutosten merkitystä. Tämä valtiosääntöuudistus on mielestäni välttämätön, koska en oikein jaksa uskoa tähän vanhaan kansanrintama-ajatukseen.

TOIVIAINEN: Olisin kyllä Pertin kanssa vähän eri mieltä tuosta valtiosäännön ja perustuslain keskeisestä merkityksestä. Ovatko ne nyt sittenkään niin tärkeitä. Minusta tuntuu paremminkin, etteivät ne aseta esteitä juuri millekään. Olen siteerannut Immanuel Kantin kuuluisaa lausetta, jonka mukaan tärkeämpää kuin hallitusmuoto on hallitustapa. Hallitustavastahan sinäkin puhuit tuon konvergenssidemokratian yhteydessä. Näitä termejähän on useita. Puhutaan integrointimenetelmästä. Tandemin kundit heittivät sellaisen termin kuin tulopoliittinen hallitsemistapa. Tutkijaliiton tovereilta on nyt syksyllä tulossa kirja, jossa pyritään syventämään keskustelua tästä hallitustavasta. Se on mielestäni hyvin tärkeää. Olletikin nyt, kun Suomen hallitsemistapa ei vielä ole selvässä kriisissä, mutta tällaisen kriisin oireita on kyllä näkyvissä.

Mitä tulee tuohon epäluottamukseeni tätä "perinteistä kansanrintamaa" kohtaan ja tuohon pyrkimykseen kaksijakoiseen politiikantekoon, suuroikeisto toisaalla ja suurvasemmisto toisaalla, niin tekisi mieli kysyä, että eikö se sittenkin ole vähän lyhytnäköistä. Eikö juuri tällainen pyrkimys olisi omiaan oikeistolaistamaan poliittisia asetelmia? Olen joskus sanonut, että jos Suomessa puhutaan historiallisesta kompromissista, en tarkoita toveri Aallon esitystä vaan italialaisten toverien nykyisin jo vähemmän käyttämää termiä, niin eikö se meillä juuri tarkoita tätä kolmen suuren yhteistyötä. Minusta tuntuu, että se on meidän kansallinen kohtalomme.

HYNYNEN: Sanoit tässä kirjassasi tästä perustuslakikysymyksestä, että siinä riittää, kun muutetaan tulkintaa omaisuudensuojasta. Olet kuitenkin unohtanut, että silloinkin on esteenä tämä kolmasosan määrävähemmistö. Tätä omaisuudensuojaa on tulkittu nykyisellä tavalla jo kauan vaikka tulkintaa muutettaisiin, niin porvarillinen vähemmistö voi siirtää lain yli vaalien ja sitten tehdä propagandaa, kuinka vasemmisto pyrkii vallankaappaukseen muuttamalla lain perinteistä tulkintaa. Näin voi käydä esimerkiksi jossakin kansallistamiskysymyksessä. Tähän lepäämään jättämisoikeuteen ei pysty vaikuttamaan tulkinnalla.

TOIVIAINEN: Tuo pitää kyllä paikkansa, mutta tahdon edelleen korostaa sitä, että perustuslakiakin tulkitaan voimalla. Niin kuin Lassalle sanoi: tykit kuuluvat perus-

tuslakiin. Näin jyrkästi ei asia ehkä enää ole, mutta en sil-
ti pidä perustuslakia minään ratkaisevana esteenä mille-
kään, jos vähän saa kärjistää.

HYNYNEN: Mitä tulee tuohon kolmen suuren yhteis-
työhön, niin tahtoisin kuitenkin muistuttaa, että Italiassa
tilanne on siinä mielessä toinen, että kristillisdemokraatti-
nen puolue kerää paljon ääniä työväestön keskuudesta toi-
sin kuin keskustapuolue. En kuitenkaan pidä tätä kysy-
mystä tässä kovin ratkaisevana. Tärkeintä on nähdäkseni
tällä hetkellä se, että kun suhdanne on nyt vähän parempi
kuin viime vuosina, saattaa porvaristossa syntyä näitä aja-
tuksia ensin hajottaa työväenliikettä ja sitten iskeä suo-
raan. Tällaista mielestäni näkyi tuossa revalvaattioratkaisus-
sa. Siinä haluttiin mielestäni korostaa työväenpuoleille, et-
tä kyseessä on nyt jatkuva taipuminen tai sitten tämän syste-
min purkautuminen. En kannata sitä, että työväenpuo-
luet aktiivisesti pyrkisivät tuohon konvergenssin purkau-
tumiseen, mutta sellainen mahdollisuus on, toisin kuin 70-
luvun puolivälissä.

SOIHU: Herbert Marcusen yksi perusteesejä on
työväenluokan porvarillistuminen, sopeutuminen val-
litseviin olosuhteisiin kehittyneessä kapitalismissa. On
merkkejä siitä, että Marcuse jälleen ajankohtaistuisi.
Väitteen perustana on muutakin kuin filosofin heinä-
kuussa tapahtunut kuolema. Esimerkiksi Aarne Saari-
nen sanoi SKDL:n liittokokouksessa Oulussa: "Nyky-
päivän työväenluokka on rakenteeltaan, taloudelliselta,
sivistykselliseltä ja yhteiskunnalliselta asemaltaan pal-
jolti toisenlainen kuin kuusikymmentä vuotta sitten.
Toisen maailmansodan jälkeen maamme taloudellinen
kehitys, yhteiskunnallinen uudistustoiminta ja väestö-
rakenteen muutos on johtanut siihen, että työväenluo-
kan keskuudessa on tapahtunut voimakasta elämänar-
vojen ja asenteiden porvarillistumista. "Mitä mieltä
olette kysymyksestä?"

Toimihenkilöiden määrä kasvaa yhteiskunnassamme
varsin nopeasti. Vuoden 1978 tilaston mukaan oli 1961
työntekijä-nimikkeen alla 903 000 henkilöä, mutta vii-
me vuonna 829 000, eli 74 000 vähemmän. Toimihen-
kilöiden määrä on samaan aikaan kasvanut 494 000:sta
941 000:een. Millainen haaste tämä kehitys on työ-
väenliikkeelle? Merkitseekö tämä muutosta työväen-
luokka-käsitteen sisältöön.

TOIVIAINEN: Marcusesta nyt voisi puhua paljonkin, hyvää ja pahaa, mutta en näe Marcusen teksteillä ja tällä Saarisen puheenvuorolla mitään välitöntä yhteyttä. On sanottava, että minä hämmästelinkin tuota puheenvuoroa. Se ei mielestäni ollut aivan loppuun saakka harkittu, tai siitä saattoi saada aivan outoja käsityksiä. Totta kai työväenluokka on muuttunut ja se on saavuttanut paljon, mutta on aika outoa ekonomismia, jos nähdään vain tällainen aineellisten olosuhteiden parantuminen.

Nyt kun kovasti puhutaan tuosta elämisen laadusta, on muistettava, että taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuuristen tarpeiden välillä on vuorovaikutus ja että tarpeet kasvavat.

Tätä toimihenkilökysymystä ei varmaankaan ole vielä tarpeeksi analysoitu. Täytyy muistaa, että toimihenkilö-käsite niputtaa yhteen hyvin erilaisia ihmisryhmiä, sellaisia, jotka eivät välttämättä yhteen kuulu. Teollisuuden toimihenkilöt ja muut toimihenkilöt, siinäkin on sellainen jako, johon kannattaa kiinnittää huomiota. On myös muistettava, että suuri osa tästä toimihenkilöiden tilastollisesta määrästä on sellaista väkeä, joka voidaan lukea työväenluokkaan tai sen liepeille. Ei siis voida tehdä sellaista määritelmää, että työläisten määrä automaattisesti pienenee ja toimihenkilöiden määrä kasvaa. Juttu on monimutkaisempi. Merkitseekö tämä muutosta työväenluokka-käsitteeseen. Kyllä ja ei. Kyllä siinä mielessä, että nämä muutokset ovat reaalisia, mutta ei niin, että joku ryhmä absoluutisesti vähenisi nolasta sataan ja toinen taas kasvaisi. Näin joskus 60-luvulla vähän ajateltiin maanviljelijäväestön kohdalla.

On mielenkiintoista, että kaikki Suomen puolueet ovat tänä vuonna korostaneet toimihenkilöiden parissa tehdyn työn merkitystä. Lähitulevaisuudessa taistelut toimihenkilöiden sieluista tulee varmasti leimaamaan suomalaista politiikkaa.

HYNYNEN: Minuakin vähän ihmetytti kysymyksessä Marcusen ja Saarisen kytkentä. Marcusellehan oli tyypillistä sellainen ajattelu, että vain toivottomat antavat meille toivoa, vain sellaiset ihmiset, joilla ei mitään ole vievät liikettä eteenpäin. Sitten hän käänsi selkäänsä koko länsimaiden työväenliikkeelle. En usko, että Marcusen pohjalta voidaan näitä asioita tarkastella.

Voitaisiin lähteä liikkeelle sellaisesta asiasta, että sano-kaamme sata vuotta sitten, kun tämä uusklassinen talousteoriat kehitti tämän ihmisen, joka arvioi näitä rajahyötyjään, voitiin kysyä, että missä sellainen ihmisen oli. Köyhät eivät siihen pystyneet eikä rikkaiden sellaista tarvinnut tehdä. Nyt suuri osa työväenluokkaa on jo päässyt tälle tasolle. Se arvioi näitä rajahyötyjä ja niin

poispäin. On tärkeää arvioida tätä kapitalismin historiaa kulutuksen näkökulmasta. Ranskalainen sosialisti Jacques Attali on kirjoittanut teoksen kapitalismin kehityksestä kulutusmallien näkökulmasta. Hän hahmottaa kolme vaihetta kapitalismille tällä vuosisadalla. Ensin tuli itseliikkumisen vaihe, henkilöauto, parantuneet kulkuyhteydet ja niin edelleen. Seuraava vaihe on ns. itsehuoltamisen kapitalismi, johon liittyvät kaikki kotitaloudessa tapahtuneet muutokset. Kolmas vaihe Attalin kuva kapitalismin tulevaisuudesta on nähdäkseni hyvin pelottava — hän puhuu itsevalvomisen kapitalismista, jolloin kapitalismi työntää meille sellaisen systeemin, jolloin me itse valvomme omaa kehitystämme, koulutustamme, terveydentilaamme jne. Äärimmilleen kärjistettynä se ehkä voisi tarkoittaa jopa sitä että me sukupuoliyhdyntämisen suorittuamme mittaisimme verenpaineen ja niin edelleen. Tällaisia malleja voidaan esittää.

Viittaisin tässä toimihenkilökysymyksessä yhteen asiaan, joka mielestäni osoittaa, kuinka vaikeassa tilanteessa me nyt olemme. Jorma Reini viittasi eräässä puheessaan käsitellessään STTK:n ja SAK:n suhteita siihen pulmaan kuinka heidän jäsenensä voisivat liittyä alaistensa ammattiliittoihin. Tässä juuri korostuvat ne auktoriteettisuhteet, jotka talouselämässä ja teollisuudessa vallitsevat. Näissä suhteissa vasemmisto on usein aika neuvoton.

RUOTSALAINEN: Jo Lenin on käsitellyt tätä työväenluokan porvarillistumista. Hänhän puhui lähinnä siitä, kuinka osa työväestöstä saadessaan parempaa palkkaa kuin muut saattaa samaistua hallitsevaan luokkaan. Näinhän kävi vuosisadan vaihteessa Englannissa ja varsinkin Yhdysvalloissa. Tästä puhuttaessa on mielestäni kuitenkin puhuttava melkoisen varovasti. Tämä voi olla aikamoinen isku monia ammattityöntekijöitä vastaan, joista tulee pääluottamusmiehiä, työsuojeluvaltuutettuja. He ovat usein hyvin tietoisia työläisiä. Tässä ei saa mennä yleistykseen. Minusta tuntuu, että tämä vaara pienenee sitä mukaa kun järjestäytyminen kasvaa.

Toimihenkilökysymys on siinä mielessä vaativa haaste, että vanhat ratkaisut eivät usein enää riitä. Jatkossa tarvitaan hienojakoisempaa toimintaa: esimerkiksi ay-liikkeessä on osattava paremmin paneutua toimihenkilöiden asioihin. Tämä on tärkeä käytännön muutos. En usko kuitenkaan, että tämä merkitsee muutosta työväenluokkakäsitykseen. Jako tuotantovälineiden omistajiin ja omistamattomiin säilyy, vaikka muuttuukin hieman hienojakoisemmaksi. Tässä nousevat esiin ne kysymykset tuottavasta ja tuottamattomasta työstä, joista Poulantzas puhuu. Ne jotka luovat lisäarvoa, kuuluvat työväenluokkaan, myös toimihenkilöt.

TOIVIAINEN: Palkkatyön käsite on tietysti laajempi kuin työväenluokan käsite. Tuntuu siltä, että luokkateorian käsittely on marxilaisessa keskustelussa vielä pahasti kesken. Teoriasta tilastoihin tehdään usein liian rohkeasti suoria hyppyjä. Tämä Attalin konseptio on mielestäni aika mielenkiintoinen, siihen täytyy joskus tarkemmin perehtyä. Välillä vain näyttää siltä, että näissä sinänsä hyvissä elämäntavan tutkimuksissa usein lopulta irtaudutaan itse luokkateoriasta. Silloin erkaannutaan mistäpä muusta kuin luokkataistelusta.

Nämä käsitteet työläisaristokratia ja työläisbyrokratia ovat tärkeitä teoriassa, mutta jos ne siirretään suoraan politiikkaan, saattaa syntyä pahoja väärinkäsityksiä. Miten toimihenkilöitä saadaan mukaan ja miten toimihenkilöt kehittyvät? Minä kyllä uskon, että jos se muuri, joka tuotantolaitoksissa on olemassa, saadaan murretuksi ja työläiset ja toimihenkilöt yhteen, niin meillä on valtava voima, paljon suurempi kuin näiden ryhmien yhteenlaskettu pääluku. Tämä mitä Reini sanoi, on tietysti totta ja toimihenkilöt hakevat identiteettiään, mutta miten tämä vaikuttaa heidän tietoisuuteensa, on mutkikkaampi juttu. Tähän tulee varmasti vaikuttamaan tämä kriisi. Ensimmäistä kertaa laajat toimihenkilökerrokset kokevat todella konkreettisenä turvattomuuden ja työttömyyden uhkan. Mitä siitä seuraa, siinä juuri tarvitaan poliittista työtä. Tällainen proletaristuminenhan saattaa olla jopa niinkin huikeata kuin jossakin Italiassa ja Länsi-Berlinissä missä osa opiskelijoi-
sta ajautuu suoranaiseen ghettoelämään. Siitä syntyy sitten terrorismia ja muuta.

SOIHTU: Uusien naisliikkeiden sosiaalisena pohjana lienevät juuri sivistyneistö ja keskikerrostumat. Mikä on näiden uusien liikkeiden protestin lähde, eroaako se esimerkiksi perinteisestä työväen naisliikkeestä. Mikä on mielestänne naisliikkeen paikka demokraattisessa rintamassa? Entä käsityksenne nuorisoliikkeen uusista ilmiöistä? Nämä liikkeethän ovat usein osittain irrallaan työväen perinteisistä nuoriso- ja opiskelijajärjestöistä. Mikä on mielestänne näiden uusien liikkeiden perusta ja mitä ne heijastavat?

HYNYNEN: Naisliikkeen paikkaa demokraattisessa rintamassa en uskalla määritellä. Se on kai tämän liikkeen oma asia.

Mitä siinä sitten tapahtuu. Olen keskustellut Liisa Liimataisen kanssa, joka on toiminut Italiassa feministiliikkeessä ja ymmärrän niin, että he näkevät, ettei pelkkä poliittinen valinta tuo ratkaisua heidän jokapäiväisiin yksi-

tyiselämän ongelmiinsa. Niinpä he yrittävät ratkaista niitä muuten. Tämähän on aivan oikein. Mutta kun kuitenkin tapahtuu kollektiivista organisoitumista, luulisi yritettävän vaikuttaa myös poliittisella tasolla.

Nämä nuorison ilmiöt liittyvät varmasti siihen, että kun politiikassa on käynnissä tällainen konvergenssin tendenssi, niin politiikkaan ei tunneta kovin suurta kiinnostusta. Mihin kukaan ryhmään ei enää liity uutuuden viehätystä eikä jännitystä. Mutta miksi he sitten haluaisivat hakeutua sosialismin teorian luokse ja mitä he sieltä löytäisivät? Kun muistelen omaa sukupolveani 60-luvulla, niin silloin me kuvittelimme marxilaisuuden tuovan ratkaisun eräisiin hyvin välittömiin ongelmiin ja auttavan ratkaisemaan monia asioita. Asetettiin ehkä liian suuria vaatimuksia ja tehtiin yli-politisoitumisen virhe. Samat ongelmat ovat kuitenkin edelleen olemassa. Uskon että nykynuoriso kuitenkin välttymällä tällaiselta yli-politisoitumiselta ja siltä poliittiselta oidipussikompleksilta, joka 60—70-luvun taitteessa koettiin.

Erästä vaarasta haluaisin kuitenkin varoittaa nuorisoa opiskelijaliikettä. Ranskassa on sellainen termi kuin händtöpolitiikka.

Tällaisten uusien ilmiöiden hännästä halutaan tarttua kiinni, seurata liikettä jäsenhankintamielessä, kehittyi se mihin suuntaan tahansa. Tällaista on nähdäkseni syytä varoa, muuten voi käydä niin, että vasemmisto saa rajata keskustelunsa siihen, kumpi on parempi bändi, Pelle Miljoona vai Eppu Normaali.

RUOTSALAINEN: Eiköhän tämän naisliikkeen protestin lähde ole sama kuin kaikilla alistetuilla kansanosilla, sorrettuna ja syrjittynä oleminen. Ehkä se ei niinkään eroa työväen perinteisestä naisliikkeestä ja näkisin sen paikan kyllä demokraattisessa rintamassa. Se on vain osattava kannavoidsa niin, että sen tavoitteet tulevat työväenliikkeen tavoitteiden suuntaisiksi. Ay-liikkeessä on jouduttu havaitsemaan, että tätä eroa niin naisten kuin nuortenkin kohdalla saatava supistetuksi, jotta tätä liikettä voidaan ohjata hyvään suuntaan. Tämä on kyllä haaste työväenliikkeelle, sillä esimerkiksi ay-liikkeessä on naisten vapauttaminen rutiinistyöstä edelleen keskeisen tärkeä tehtävä.

Nuorisoakaan ei työväenliike ole ilmeisesti lähestynyt riittävän hyvin, niin että nuoriso mieltäisi työväenliikkeen konkreettisen vaihtoehdon mahdollisuudet oikein. Kapitalismihan on luonut mahtavan perustan, joka ulottuu myös henkisellet tasolle. Nykyään tarvitsee mennä vain markettiin, jos haluaa kuunnella levyiltä Appasionataa tai Pähkinäsärkijää. Näitä edellytyksiä eivät kaikki käytä ja syntyy masentavaa eriarvoisuutta. Työväenliikkeen tehtävä olisi saada ennenkaikkea ajattelua aikaan nuorissa. Ei nuoriso halua olla vain objekti, jolle voi syöttää kaikenlaista vaan

myös subjekti. Jos ei tätä kapinallisuutta osata ohjata, syntyy kaikenlaisia aggressioita ja väkivaltaa. Tällaisista oloistahan ne sitten fasisminkin juuret parhaiten lähtevät veresomaan. Paljon on tehtävää.

TOIVIAINEN: Olen juuri kirjoittamassa naiskysymyksestä pitempää tekstiä, mutta yritän nyt puhua lyhyesti. Vaikka nämä naisliikkeet ovatkin useimmiten sivistyneistön liikettä, on minulla sellainen kuva, että tässä on vain jäävuoren huippu. Kyseessä ovat vakavat asiat, ei vain turhautuneiden naisten tarve esiintyä. Näiden liikkeiden voimistumisen syy on kai sentään aika yksinkertainen. Vasta 10—15 viime vuoden aikana on naisten enemmistö kapitalistisissa maissa tullut mukaan palkkatyöhön. Esimerkiksi Italian kommunistisessa puolueessa tilanne oli joskus sellainen, että solut olivat erikseen miehille ja naisille. Suurin osa naisista oli silloin kotirouvia, mutta nyt on tilanne toinen ja miehet ja naiset myös samoissa soluissa.

Uudella naisliikkeellä on mielestäni yksi kiistaton ansio. Se on kiinnittänyt huomiota koti- ja yksityiselämään ja tätä kautta antanut aineksia naisen aseman arvioimiseksi kokonaisuudessaan. Tähän haasteeseen on vastattava. Esimerkiksi ammattiyhdistysliikkeessä ei riitä se, että naiskysymys nähdään vain matalapalkkakysymyksenä. Kyllä siinä on suuremmista asioista kysymys. Asia on saatava käsitteellyn myös kaikissa poliittisissa järjestöissä. Työväenjärjestöissä on hyvin taantumuksellisiakin käsityksiä näistä asioista miesten parissa. Kyllä sielläkin kapitalistinen perhemuoto lyö läpi, tietystikin. Jos pystymme lunastamaan mahtipontisen huudon: "Taistelu naisen vapauttamiseksi on saatava luokkatietoisuuden elimelliseksi osaksi", niin luulen, että se on mahtava saavutus.

Meidän ei kannata liikaa yllpeillä sillä, että meillä on perinteisesti vahva työläisnaisliike ja naisten ammatillinen järjestäytyminen on melkein yhtä korkea kuin miehillä. Kyllä tässä on paljon muustakin kysymys. Ranskassa, Italiassa ja Länsi-Saksassa on naisten osuus kommunistisissa puolueissa kasvanut voimakkaasti. SKP, jossa naisten osuus on perinteisesti ollut suuri, on jäämässä jälkeen.

Nuorison keskuudessa on taas parin kolmen viime vuoden kuluessa tapahtunut täydellinen sukupolven vaihdos. En tietenkään kannata mitään sukupolviteoriaa, mutta näin asia on. Kyllä politiikan teko nuorison parissa oli 70-luvun alussa aivan toista kuin nyt. Nykyisen sukupolven kokemusmaailma on niin toinen, etteivät vanhat kaavat enää sovi tähän tilanteeseen. Tässä on hyvin suuri passivoitumisen ja oikeistolaisuuden vaara. Ehkä tämä on liiaksi hel sinkiläinen näkökulma, mutta uskoisin että sama pätee suureksi osaksi myös muualla maassa. Nuorison kokemusmaa-

ilma on hyvin lohduton, työttömyyden ja massakulttuurin paine on aivan toista luokkaa kuin 70-luvun alussa. Se ei spontaanisti tule yhteiskunnalliseksi voimaksi, sen aktiiviteetti purkautuu erilaiseen harrastustoimintaan, musiikkiin, ympäristöliikkeeseen, urheiluun, hapuilevaan vaihtoehdon etsimiseen nykyiselle elämäntavalle. Siihen ei voi muuta sanoa, kuin että on mentävä mukaan.

Pertti oli ihan oikeassa sanoessaan, ettei saa mennä makeilemaan nuorisolle, se tulee silmille. Mutta niin käy myös, jos mennään komentelemaan. Nuoriso on hyvin herkkää huomaamaan, pidetäänkö sitä arvossa vai yritetäänkö sitä käyttää poliittisesti hyväksi. Muu ei auta kuin ylittää nämä kaksi väärää suhtautumistapaa. On osattava olla kuin kala vedessä ja tältä pohjalta pyrkiä purkamaan tätä aktiviteettia oikeaan suuntaan. Vaihtoehto on saatava läpi, elävänä, nuorison omakseen kokemana. On sanottava niin jyrkästi, että sekä kommunistien että sosiaalidemokraattien nuorisojärjestöjen politiikka on ollut enemmän nuorisojärjestöpolitiikkaa kuin nuorisopolitiikkaa. Vanhoihin malleihin takerrutaan liikaa.

RUOTSALAINEN: Voitaisiin tiivistää, että nuoriso pyrkii pääsemään objektista subjektiksi ja kun tämä aktiviteetti ei pääse purkautumaan työväenliikkeen kautta, tulee se ulos näinä ympäristö- ja muina liikkeinä.

SOIHU: Väliin aivan lyhyesti. Voidaanko nykyään puhua työväenluokan kurjistumisesta

HYNYNEN: Jos mittariksi otetaan vaikka palkkojen osuus kansantulosta, niin eiköhän se pysy suunnilleen samana. Suhdannevaihteluita tietysti on. Jos ajatellaan nykyisiä tarpeita, niin tilanne on joissain suhteissa parempi. Esimerkiksi äänilevyn hinta oli kyllä palkkoihin nähden suurempi 60-luvun alussa kun minä niitä rupesin kuuntelemaan. Mutta toisaalta kapitalismi ja massakulttuuri tietysti luovat aina uusia tarpeita, joihin sitten voi verrata taloudellisia mahdollisuuksiaan. Saavuttamattomat näköalat avartuvat.

TOIVIAINEN: Joskus tuntuu, että keskustelu kurjistumisesta ei ole oikeastaan paljon edennyt sitten Kautskyn ja Bernsteinin väittelyn. Ikävä kyllä se on suuressa julkisuudessa yleensä käsitetty päin seiniä. Että työväenluokalla menee aina vaan huonommin ja lopulta se tekee kapinan. Tästä laistahan Marx ei tietysti ikinä tarkoittanut. Sitä ei kyllä voi yhdellä mittarilla mitata. Olen sitä mieltä, että tätä käsitettä ei kannata politiikan kielessä liikaa korostaa, vaikka luulenkin, että kurjistumista on viime aikoina tapahtunut. Puhuisin mieluummin työväen aseman huononemisesta. Minulla on vähän sama kanta kuin tuohon työläisarikokratian käsitteeseen.

SOIHU: Nykyistä kapitalismia ilmentävät taloudellinen epävarmuus ja työttömyys, ympäristö- ja elämäntapaongelmat. Lyhyesti sanoen, kapitalismi on kriisissä. Samalla on kuitenkin huomautettu, että myös kapitalismin vastainen taistelu on kriisissä. Raatikainen luonnehtii kapitalismin kriisiä ansaksi, johon työväenliike, tai ainakin sen reformistinen osa on joutunut. Hän kirjoittaa: "Tämä on se sama ironinen tilanne, jonka tunnemme historiasta hyvin. Työväenliike viime kädessä muodostuu voimakkaimmaksi kapitalismia ylläpitäväksi tekijäksi." Millaiseksi arvioitte kapitalismin tulevaisuuden yleensä ja erityisesti Suomessa? Mikä on työväen ja demokraattisten voimien perspektiivi?

RUOTSALAINEN: Kyllä kapitalismin vastainen taistelu on kriisissä. Olen kuitenkin optimistinen. Työväenpuolella on kuitenkin potentiaalista voimaa, se on osattava vain organisoida ja koordinoita. Raatikainen kyllä kärjistää. Eihän työväenliike voi lopulta olla kapitalismia ylläpitävä tekijä.

Luulen, että kapitalismi on siirtynyt jonkinlaiseen epävarmuuden aikaan. Työttömyys ja inflaatio tulevat jatkumaan. Näköala on aikaisempaa synkempi, muutenhan ei voi ollakaan. Sosialismin maailma etenee ja tämä kärjistää vastakohtaisuuksia kapitalismin sisällä. Näen kyllä työväenliikkeellä olevan edessä suuria vaikeuksia. Voimien kokoamisen aika on edessä. Historiallinen välttämättömyys painaa työväenpuoleita yhteen. Siinä on mielestäni perspektiivi.

TOIVIAINEN: Eiköhän sellainen laskeva pitkä aalto ole edessä. Johan se alkoi tässä 73—74, Suomessa vähän myöhemmin. USA:ssa alkaa purkautua uusi lama. OECD ennustaa, että vaikka tämä kasvu jatkuisi tällaisenaan on edessä ensi vuonna 19 miljoonaa työtöntä. Entä sitten jos edessä on todella uusi lama, työttömyys kasvaisi tästäkin luvusta, joka sentään olisi ennatys. Suomessa on tilanne todennäköisesti tulossa uudestaan huonoksi. Sitä ei nähdä nyt, kun viennissä lyödään kaikki ennätykset. Näihin huimiin lukuihin sisältyy se vaara, että seuraava romahdus on aika mahtava. Näin kävi myös 75, vaikka luultiin jo, että lamasta päästään kuin koira veräjältä. Nykyiseen tilanteeseen on monia analogioita. Ulkoinen sysäys, öljyn hinnannousu, USA:ssa korotetaan hintoja voittojen turvaamiseksi, monopolien voitot kasvavat ja siihen se räjähtää. Tuotanto ja kulutus menevät ristiin. Tällaiselta näyttää, uusi lama on edessä. Kyllä nyt olisi saatava vaih-

toehto läpi ja kukapa muu sen tekisi kuin työväenliike. Käytän mielelläni raamatullista sanontaa: on päästävä joukkojen sieluun. Muuten ei muutosta tapahdu.

Tarvitaan myös keskustelua vasemmiston piirissä. Kyllä päivänpolitiikasta olisi pystyttävä vähän irtautumaan, ja pohtimaan vasemmiston ja demokraattisten voimien yhteistyön kohottamista uudelle tasolle. Se alkaa olla välttämättömyys.

HYNYNEN: En kyllä yhtyisi Raatikaiseen. Hänhän kytkee tuossa jutussaan tämän asian hallituskysymykseen ja käyttää termiä puolueitsekkyyys. Hänen mukaansa tässä tilanteessa ei oltaisi, jos puolueitsekkäistä syistä olisi oltu oppositiossa. Jos halutaan kärjistää, niin voidaan sanoa, että jos työväenliike hallituksessa olollaan on ylläpitänyt kapitalismia, niin se on ylläpitänyt sitä nykyisessä muodossaan. Muut toimintamallit sitten veisivät asioita uudelle tasolle. Näissä jutuissa usein heijastuu sellainen vakiosumma-ajattelu, että jos kapitalismi on tuon verran hyötynyt, niin työväenliike on hävinnyt yhtä paljon. Usein näissä ympäristö- ja muissa liikkeissä ei ole vielä esitetty työväenliikkeen vaihtoehtoa. En halua esittää tätä ironiana, vaan reaalisena tosiasiana, että myös kamppailu on osa kapitalismin paikallaan pysymistä tai kehittymistä. Työväenliike ja ay-liike ovat kuitenkin suhteellisen vahvoja, samanaista elintason laskua kuin 30-luvulla ei ole tapahtunut.

HYNYNEN: Haluan itsekkin korostaa taktisista intresseistä irrallaan olevaa keskustelun tarvetta. Olisi hyvä, jos me emme osaisi tulevaisuudessa ennustaa toistemme puheenvuoroja niin hyvin kuin nykyään. Ei kannata tehdä ohjelmia ilman kaikkien osapuolten myötävaikutusta, on otettava oppia tuosta Ranskan yhteistyön hajoamisesta, joka minulle oli henkilökohtaisestikin aika kipeä kokemus.

RUOTSALAINEN: Esko Seppänen totesi vuosi pari sitten, että jos kapitalismi löytää sopivan aukkopaikan, niin se varastojen ulospainaminen on valtava purkaus. Tämä tuli mieleen kun TV:ssä puhuttiin tästä puutavaravien-
nin ennätyksestä. Aiheuttaako USA:n taantuma sitten taikaiskun ja miten tämä nousu vaikuttaa raaka-aineen hintojen nousuun. Tällainen ryöpsähtelevä tuotannon kehitys on mahdollista tulevaisuudessa, voittojen nousu, inflaatio ja työttömyys. Epävarmuus on varmasti suuri tulevaisuudessa.

Kansanrintama, välitön demokratia ja valtio

Keijo Ahola ja Risto Lehtonen

Kansanrintamalla tarkoitetaan työväenluokasta, muista monopolienvastaisista voimista, kerroksista, ryhmisistä, järjestöistä tai niiden osista koostuvaa poliittista rintamaa, joka suuntautuu ajankohdan vaatimien monopolienvastaisten poliittisten pääkysymysten ratkaisemiseen. Kun kansanrintama käsitetään tällä tavalla, sitä ei voida samaistaa ja latistaa "keskusta-vasemmisto-hallitusyhteistyöksi" kuten porvarillisissa populääriesityksissä ja eräissä reformistisissa vasemmistolaisissa hallituspuolusteluissa tavataan tehdä. Todellinen kansanrintama on huomattavasti monipuolisempi ja sisälysekkäämpi käsite.

Oheisessa artikkelissa eritellään kansanrintamastrategiaa ja -taktiikkaa, ja pyritään ensinnäkin osoittamaan kansanrintamapolitiikan historiallinen perusta ja jatkuvuus nykyaikana. Kirjoittajien mukaan kansanrintamaproblematiikkaa ei voida rajata ainoastaan 30-luvulle, erityisesti Kominternin 7. kongressissa muotoiltuun toimintalinjaan. Näkemyksen heikkoutena on, ettei se hahmota kansanrintaman olennaisten piirteiden lähtökohtia leniniläisessä opissa demkoraattisen ja sosialistisen taistelun keskinäissuhteesta ja liittolaispolitiikasta, jotka ovat toimineet kommunististen puolueitten työn teoreettisena perustana. Kansanrintamastrategia on rikkastunut historiansa myötä, ja se on luonut perustan myös nykyisissä kehittyneissä kapitalistisissa maissa monopolienvastaisen taistelun päälinjalle.

Toiseksi artikkelissa tarkastellaan kansanrintaman sisällön, luokkaperustan ja taistelumuotojen kehitystä ja muutoksia. Kominternin 7. kongressin jälkeen kansanrintaman rakentamiselle on kansainvälisen voimasuhteen muuttumisen vuoksi kasvanut yhä parempia edel-

lytyksiä. Nykyisen valtiomonopolistisen kapitalismin olosuhteissa voidaan puhua kansanrintamastrategian uuden soveltamisen vaiheesta, sillä esimerkiksi offensiivisen strategian edellytykset ovat parantuneet. Kun 30-luvulla etualalla kansanrintaman luomisessa oli maailmanlaajuinen ja kansallinen sodan ja fasismin vaara, ja tästä syystä rintama oli usein pääosin suuntautunut porvarillisen demokratian ja rauhan puolustamiseen, niin nykyisin sosialististen maiden voimistuminen ja rauhanvoimien lujittuminen ovat luoneet suotuisat edellytykset aloitteelliselle strategialle. Tämä on tietenkin vain yleinen trendi.

Toinen yleinen kehitystendenssi valtiomonopolistisen kapitalismin oloissa on poliittisen taistelun merkityksen kasvu; erityisen kärkeväksi tulee kysymys demokratiasta, kansan vaikutusvallasta ja vallasta yleensä. Suoran demokratian merkitys korostuu. Erilaiset yhdenasianliikkeet, kuten asukasliike, tulevat tärkeäksi osaksi kansalaisten demokraattisten vaikutusmahdollisuuksien ja -oikeuksien laajentamista. Tämä ilmentää porvarillisen demokratian rappeutumista, sen kykenemättömyyttä turvata kansanjoukkojen osallistumismahdollisuuksia. Kuitenkin on tärkeää huomata valtion, "kaikkien luokkien yhteiskunnallisten ristiriitojen tihentymätason ja integraatiokeskuksen", ensisijainen merkitys yhteiskunnan vallankumouksellisessa uudistamisessa. Suoran demokratian ja valtiovallasta käytävän taistelun yhdistäminen on vallankumouksellisen strategian ja taktiikan olennaisimpia kysymyksiä. Artikkelin on tarkoitettu yhdeksi puheenvuoroksi demokraattisen rintaman ongelmista käytävään keskusteluun. — Toimitus.

Kansanrintaman luokkapohjan laajeneminen

Kapitalismin luokkarakenteen muutokset viime vuosikymmenien aikana ovat luoneet lisääntyviä objektiivisia edellytyksiä laajan kansanrintaman rakentamiselle. Pääomassa Marx osoitti porvarillisen yhteiskunnan polarisoitumisen lainmukaisen voimistumisen: "...kapitalistisen tuotantotavan pysyvänä tendenssinä ja kehityslakina on se, että tuotantovälineet

erottuvat yhä enemmän työstä, että hajalliset tuotantovälineet keskittyvät yhä enemmän suuriksi ryhmiksi ja että näin ollen työ muuttuu palkkatyöksi ja tuotantovälineet pääomaksi.”¹

Palkkatyöväestön lisääntyminen on siis tunnusomaista kapitalismille. Näiden väestöryhmien lukumäärää ovat kasvattaneet sekä pienomistajien ja yrittäjien, meillä erityisesti talonpoikaiston, pakkoluovutus sekä toisaalta kapitalistisen riiston piirin laajentuminen väestönosiin, jotka ennen ovat olleet ilman itsenäistä toimeentuloa. Näitä ovat esimerkiksi kotitaloutta hoitaneet naiset. Kehittyneissä kapitalistisissa maissa elinkeinoelämään osallistuvasta väestöstä vuonna 1950 68,7 % oli palkkatyöntekijöitä. Vuoteen 1970 mennessä palkkatyöntekijöiden määrä oli kasvanut jo 80 %:iin.²

Palkkatyöläisten sisällä suurin ryhmä on työväenluokka, johon tehdastyöläisten lisäksi lasketaan kuuluvaksi ainakin rakennus- rautatie, ja maatyöläiset sekä osa konttori- ja palvelualojen työntekijöistä. Työväenluokan koostumus on vilkkaan teoreettisen keskustelun kohteena marxilaisten tutkijoiden piirissä³; meidän tarkastelumme kannalta voidaan tyytyä siihen johtopäätökseen, että työväenluokan määrä on viime vuosikymmeninä merkittävästi laajentunut, ja että valtaosa — eräiden arvioiden mukaan lähes 80 % — palkkatyöväestöstä kehittyneissä kapitalistisissa maissa kuuluu työväenluokkaan.

Palkkatyöläisten toinen pääryhmä, toimihenkilöt, on myös voimakkaasti lisääntynyt. Toimihenkilöiden sosiaalinen differentioituminen voimistuu huomattavasti kapitalismin kriisin ja monopolikapitalismin oloissa. Olennaista on, että nopeimmin kasvava ja laajin ryhmä — alimmat toimihenkilöt ja virkamiehet — ovat sosiaaliselta asemaltaan hyvin lähellä proletariaattia. Johtavat ja ylemmät toimihenkilöt ovat kiinnittyneet yhä selvemmin valtiomonopolistisen hallitsemistavan johtoon.

Sivistyneistön määrällinen lisääntyminen on yhdistynyt heidän asemansa voimakkaaseen muutokseen. Sivistyneistön polarisoitumiskehitys on jatkunut ja lisännyt palkkatyöläistymistä. Eräiden arvioiden mukaan kehitty-

1) Das Kapital, Buch 3 Berlin 1957, s. 941.

2) N. Inozemtsev: Nykykapitalismi: uudet ilmiöt ja ristiriidat, Moskova 1975, s. 170. Suomessa palkkatyöläisten määrä oli kasvanut vastaavana aikana 53 %:sta 78 %:iin eli huomattavasti voimakkaammin. Tämä johtuu ensisijassa maatalouden rakennemuutoksesta. Lisäksi on otettava huomioon Suomesta tapahtunut maastamuutto.

3) T. Kortteinen: Kapitalismi ja palkkatyö, Tutkijaliiton julkaisu-ja 7 1978.

neissä kapitalistisissa maissa n. 80 % sivistyneistöstä on palkkatyöntekijöitä. Sivistyneistön asema on lähentynyt voimakkaasti työväenluokan asemaa.

Talonpoikaisto on viime vuosikymmenien aikana määrällisesti pienentynyt. Kun vuonna 1950 kehittyneissä kapitalistisissa maissa talonpoikaistoon laskettiin kuuluvaksi 78 miljoonaa henkeä, niin vuoteen 1968 mennessä heidän määränä oli laskenut jo 42 miljoonaan.⁴ Tämä kehitys on ollut sen jälkeen jatkuva. Maataloudessa työskentelevien asemaa luonnehtii myös voimakas luokkajaottuminen: maaseudun ylimmät kerrostumat porvarillistuvat, pienten ja keskivarakkaiden talonpoikien isot ryhmät vararik-koutuvat. Monopoliin herruuden voimistuminen, erityisesti maatalous-teollisen kompleksin muotoutuminen ja valan laajentuminen hankinnan, jalostamisen ja markkinoiden alalla johtaa väistämättä myös monopoliin vastaisen liiton edellytysten lisääntymiseen maaseudulla.

Pääomakeskittyminen, on jatkunut voimakkaana. Tämä on merkinnyt pienyrittäjien määrän vähene-mistä ja vastaavasti suurimpien monopoliryhmien osuuden lisääntymistä, tuotannosta, henkilökunnasta investoinneista. Suomessa vuonna 1968 100 suurinta yritysryhmittymää vastasi 73 % teollisuuden jalostusarvosta.⁵ Vuonna 1975 100:lla suurimmalla yritysryhmittymällä oli 60 % teollisuuden henkilökunnasta, mutta käyttöomaisuudesta jopa 87 %.⁶ Porvariston sosiaalinen perusta on siis jatku-vasti kaventunut.⁷

Kansanrintamastrategian kannalta on kiinnostavaa, mil-laisia poliittisia johtopäätöksiä luokkaraken-teen muutoksista tulisi tehdä. Jotkut teoreetikot, esimer-

4) N. Inozemtsev: mts. 172.

5) Keskittymiskomitean mietintö, 172: A6, Helsinki 1972, s. 39.

6) E. Seppänen: Uusi Suomi, Pori 1977, s. 23.

7) Sekä teoreettinen että empiirinen yhteiskuntaluokkia koskeva tutkimus on ollut tällä vuosikymmenellä riittämätöntä Suomessa. Joitakin tutkimuksia on kuitenkin tehty.

Tutkimuksessaan "Suomalaisen yhteiskunnan luokkarakenne" (TTT 1/76) G. Asplund esittää, että vuonna 1970 maassamme porvaris-toon kuului 2 %, keskikerrokseen 31 % ja työväenluokkaan 67 % väestöstä.

SKP:n Uudenmaan piirin julkaisemassa vihkosessa "Kommunistit demokraattisten voimien yhteistyöohjelmasta" esitetään seuraava määrällinen tarkastelu: työnantajia 52 000, joista 50 000 pien- ja keskisuuria kapitalisteja, yksinäisyrittäjiä 249 000, toimihenkilöitä 665 000, työläisiä 986 000 ja avustavia perheenjäseniä 155 000.

Virallinen tilastojaottelu on päätyntä seuraavaan tulokseen: työn-tekiä -nimikkeellä 829 000 henkilöä v. 1978 (903 000, v. 1961), toimihenkilöt 941 000 (494 000), valtion ja kuntien virkamiehet 301 300 (13 300 v. 1950), maatalous 208 000 (608 000), metsäta-lous 47 000 (140 000).

kiksi Garaudy, katsovat tieteellis-teknisen kumouksen laajentavan työväenluokan käsittämään käytännöllisesti katsoen koko palkansaajaväestön. He nostavat yhteiskuntakehityksen johtoon työväenluokan sijaan "uuden historiallisen liittoutuman" tai "uuden poliittisen ryhmittymän", kuten Carillo asian ilmaisee, tai tällaisen ryhmittymän jonkin osan, esimerkiksi sivistyneistön. Myös Bahro katsoo työväenluokan menettäneen vallankumouksellisen roolinsa ja nostaa sen tilalle "uuden työväenluokan", lähinnä teknisen sivistyneistön muodostaman ryhmän. Arvo Aalto esittää "kompromississaan" ratkaisuksi työväenluokan ja "kansallisen porvariston" liiton.

Käsityksemme mukaan samalla kun kansanrintamastrategia ja -taktiikka nykyoloissa vain ajankohtaistuvat, niin kansanrintaman sisällä työväenluokan merkitys ja asema kasvaa. Aritmetiikka ei ole politiikan menetelmä; työväenluokan merkitystä ei voida palauttaa sen määrälliseen laajuteen yhteiskunnassa. Leninin mukaan proletariaatin voima on suurempi kuin sen määrä väestöstä siksi, että proletariaatti "hallitsee kapitalistisen talousjärjestelmän keskusta ja elinhermoa", sekä siksi että kapitalismin oloissa proletariaatti "ilmentää taloudellisesti ja poliittisesti työtätekevien valtaenemmistön todellisia intressejä".⁸

Työväenluokka objektiivisen asemansa vuoksi kykenee nykyoloissa vielä aiempaa paremmin heijastamaan muidenkin väestöpiirien intressejä, koska sen "välimatka" muihin sosiaalsiin ryhmiin on jatkuvasti pienentynyt. Tällä seikalla on suuri strateginen merkitys. Työväenluokan hegemonian muotoutumiselle demokraattisessa taistelussa on muodostunut paremmat edellytykset. Tämä ei luonnollisestikaan sulje pois välttämättömyyttä huomioida eri ryhmien erityisiä vaatimuksia ja pyrkimyksiä.

Lenin ja vallankumouksellisdemokraattinen vaihtoehto

Kansanrintaman poliittisen ja ohjelmallisen sisällön kehitys konkretisoituu aikakauden luonteen, luokkien voima-suhteiden ja konkreettisen tilanteen poliittisten edellytysten mukaisesti. Sen yleisenä sisältönä on enenevästi monopolienvastaisuus.

Syyskuussa 1917, sosialistisen vallankumouksen aattona, Lenin esitti teoksessaan "Uhkaava katastrofi ja kuinka sitä vastaan on taisteltava" ajankohtaisen kriisin ratkaisemisen vallankumouksellisdemokraattisen vaihtoehdon. Lenin ei käsitteellisesti puhu kansan-

8) V. I. Lenin: Teokset osa 3, s. 261, Moskova.

rintamasta; kuitenkin hän määritteli kansanrintamastrategian oleelliset peruslähtökohdat osoittamalla demokratian ja sosialismin puolesta käytävän taistelun keskinäisyyhteden, määrittelemällä monopolienvastaisen ohjelmallisen peruslinjan ja käsittelemällä liittolaispolitiikan ja taistelumuotojen lähtökohtia.

Lenin painotti, että vallitseva kriisi voitiin ratkaista vain joko "vallankumouksellis-demokraattiseen" tai "taantumuksellis-byrokraattiseen" suuntaan, keskitietä ei ollut. Vallankumousprosessi saattoi kulkea joko eteenpäin tai taaksepäin; kolmatta tietä ei ollut. Lenin hahmotteli "lähimmät ajankohdan vaatimat tehtävät", jotka olivat välttämättömiä kriisin ratkaisemiseksi.⁹ Perusideana Leninin esittämässä vaihtoehdossa oli mahdollisimman laajojen väestöpiirien kokoaminen näiden vaatimusten taakse, jotka olivat sisällöltään monopolienvastaisia ja jotka samalla objektiivisesti olivat myös sosialismia lähentäviä. Lenin tarkasteli tilannetta osana vallankumousprosessin kokonaisuutta ja painotti sen jatkuvuutta: demokraattiset uudistukset edellyttävät toteutuakseen sosialistisen hegemonian vahvistumista liikkeessä; nämä uudistukset eivät vielä ole riittäviä, vaan edellyttävät jatkokseen syvällisempiä sosialistisia uudistuksia. Tässä mielessä on ymmärrettävissä Leninin toteamus, että 20. vuosisadalla kapitalistisessa maassa ei voida olla vallankumouksellisia demokraatteja, jos "pelätään kulkea sosialismia kohti".

Mensevikit edustivat jyrkästi toisenlaista strategiaa. He kieltäytyivät kannattamasta Leninin hahmottamaa vaihtoehtoesitystä ja pitivät sitä "sosialistisena". Lenin torjui mensevikkien kannan ja korosti, että kyseessä olevat toimenpiteet olivat vain lähimpiä ajankohdan vaatimia tehtäviä. Leimaamalla Leninin vaihtoehdon "utopistiseksi" mensevikit pyrkivät perustelemaan omaa reformistista käytännön politiikkaansa — liittoutumista taantumuksen kanssa ja kriisin sälyttämistä työläisten ja talonpoikien harteille. Lenin painotti, että "rengin työn tekeminen porvaristolle" on vahingollista ensinnäkin siksi, että rappiotila, joka jatkuu, koska sen syihin eli monopolien herruuteen ei kajota, syvenee ja samalla valmistelee maaperää vastavallankumouksellisuudelle. Toiseksi mensevikkien ja eserrien toiminta oli vahingollista myös sen vuoksi, että he "kiskoiivat" pikkuporvaristoa liittoon porvariston kanssa ja näin

9) Lenin hahmotteli viisikohtaisen suunnitelman, joka oli välttämätön uhkaavan katastrofin torjumiseksi: 1) pankkien kansallistaminen, 2) monopolien kansallistaminen, 3) liikesalaisuuden lakkauttaminen, 4) kulutusosuuskuntien luominen ja 5) kapitalistien yhdistäminen liitoksi ja heidän kontrolloiminen. Lisäksi Lenin esitti lukuisia toimia demokraattisten oikeuksien ja valvonnan kehittämiseksi.

hidastivat vallankumouksellisdemokraattisen vaihtoehdon mahdollisuuksia saada joukkokannatusta pikkuporvariston keskuudessa.

KANSAN-
RINTAMA

Kansanrintama fasisminvastaisen taistelun muotona

Uudenlaisen tilanteen muodostuttua 30-luvulla kansanrintaman sisällöksi muodostuineusevan fasismin ja sodan vaaran torjuminen sekä työväestön taloudellisten ja demokraattisten oikeuksien puolustaminen. RKP:n vuonna -34 esittämän Ranskan kansanrintaman olemus oli "kaikkien proletaaristen ja demokraattisten voimien taisteluliitto, jonka päämääränä oli fasististen järjestöjen taltuttaminen, aseistariisuminen ja hajottaminen sekä työtätekevän väestön demokraattisten oikeuksien ja vapauksien puolustaminen ja tärkeimpien taloudellisten etujen turvaaminen kaikille niille, joita "kaksisataa perhettä" riistivät."¹⁰

Kominternin 7. kongressissa vuonna 1935 muotoiltiin kansanrintamataktiikan sisällölliset perusteet Leninin perusajatuksen ja eri kommunististen puolueiden käytännön kokemusten yleistykseenä. Kansanrintamataktiikka merkitsi tuolloin laajan liiton rakentamista porvarillisen demokration säilyttämiseksi ja fasistisen hallitsemistavan torjumiseksi sekä suuntautumista fasismin taloudellista perustaa, suurmonopoleja vastaan niiden herruuden rajoittamiseksi. Keskeiseksi tehtäväksi asetettiin ensimmäisen sosialistisen valtion, Neuvostoliiton puolustaminen.

Kansanrintamataktiikkaa ei kuitenkaan rajoitettu vain porvarillisen demokration puolustamisen taktiikaksi, vaan nähtiin samalla mahdollisuudet avata tie sosialismiin. Georgi Dimitrov esitti mahdollisten yhteisrintamahallitusten politiikalle sisällöllisiä vaatimuksia, jotka olivat hyvin lähellä Leninin esittämien "vallankumouksellisdemokraattisen" vaihtoehdon sisällöllisten vaatimusten kanssa.

Kominternin 7. kongressin tärkeä tehtävä liittyi työväen yhteisrintaman ja sen pohjalta kansanrintaman rakentamiseen nousevan fasismin ja sodan vaaran torjumiseksi: "...ensimmäinen, mitä on tehtävä, mistä on välttämätöntä alkaa, on yhteisrintaman muodostaminen, työläisten toimintojen yhtenäisyyden järjestäminen jokaisessa tuotantolaitoksessa, jokaisessa piirissä, joka alueella, joka maassa, kaikkialla maailmassa", painotti Dimitrov.¹¹

10) Kommunistinen internationaali, tekijäryhmä (A. Sobolev), historiallinen katsaus s. 357, ei painopaikkaa.

11) G. Dimitrov: Työväenluokan yhtenäisyys ja kansanrintama fasismin vastaan, SOL:n kirjasarja 1, Tampere 1972.

Kapitalismin nykävaihetta leimaa kapitalismin poliittisen kriisin kärjistyminen ja valtion muodostuminen eri kriisitekiäjöiden tihtymispisteeksi. Poliittisen kriisin ja vallankumouksellisen tilanteen välisen yhteyden tiivistymistä heijastaa tilanteen kypsyminen, missä hallitseva luokka ei enää täysin hallitse tapahtumien kehitystä, mutta työväenluokka liittolaisineen ei vielä ole riittävästi yhdistäytynyt, järjestäytynyt ja valmistautunut ratkaisevia yhteisiä toimenpiteitä varten. "Ei enää — ei vielä: tässä kaava, joka parhaiten kuvaa kapitalismin tilaa nykyisessä poliittisessä kriisissä" ¹². Tällaisen tilanteen muodostuminen monissa kapitalistisissa maissa asettaa kansanrintamataktiikan soveltamiselle uusia vaatimuksia. Sisällöllinen perusasetelma on kuitenkin säilynyt, ehkä entisestäänkin korostunut: kriisi ratkeaa joko monopolien etujen tai työväenluokan ja sen liittolaisten etujen mukaisesti, keskitietä ei ole. Kuitenkin on merkillepantavaa, että nimenomaan 70-luvun puolivälissä tapahtunut kapitalismin yleisen kriisin kärjistyminen on merkinnyt vilkastunutta teoreettista ja strategista keskustelua kommunististen puolueiden piirissä. Ero tilanteeseen 30-luvulla on suuri; kyse on enenevästi "kypsan" valtiomonopolistisen kapitalismin herruusmekanismin, rakenteen ja säätelyn kriisistä, joka on nostanut esille tarpeen syvällisiin demokraattisiin uudistuksiin. Tätä lähtökohtaa painotettiin mm. Euroopan kapitalististen maiden Brysselin kokouksen julkilausumassa vuonna 1974. Kriisin kärjistyminen on herättänyt erityisesti keskustelua kommunistien kriisiohjelmien sisällöllisen painotuksen suhteen; tuleeko entistä korostuneemmin ryhtyä taisteluun "syvällisempien" demokraattisten kokonaisuudistuksen puolesta vai tyytyä kriisikauden "minimiohjelmiin". On selvää, että yleinen kaava ei ole yhtä kuin konkreettisen tilanteen konkreettinen analyysi, eikä siitä voida vetää johtopäätöstä, että luokkien voimasuhde olisi samanlainen eri maissa. Tästä heijastusta ovat erilaiset painotukset esimerkiksi Italiassa ja Ranskassa.

... Ranskassa ...

Ranskan kokemus osoittaa, että monopolienvastaisen liittoutuman rakentaminen ja ohjelman luominen ovat ajallisesti pitkiä ja sisällöllisesti kärkeviä luokkataistelukausia, jolloin on varauduttava myös takaiskuihin.

Prosessissa keskeiseksi asettuu työväen yhteisrintaman rakentaminen kansanrintaman perustaksi. Kyseessä ei ole suppeasti työväenpuolueiden ohjelmallinen yhteistyö esim. hallitustasolla, vaan keskeisesti rintaman rakentaminen perustasolla, erityisesti työpaikoilla, mikä luo edellytyksiä myös puolueen yhteistyön kehittymiselle monopolienvastaiselta pohjalta.

RKP:n kansanrintamataktiikan ytimeksi muodostui taistelu yhteisen hallitusohjelman rakentamiseksi sosialistisen puolueen kanssa ja mahdollisimman laajan liiton, "Ranskan kansanliiton" kokoaminen ohjelman toteuttamiseen.

Puolueiden vuonna -72 hyväksymä yhteinen hallitusohjelma on sisällöllisesti erittäin laaja monopolienvastainen ohjelma ja suuntautuu tien avaamiseksi kohti sosialismia.

RKP:n käsityksen mukaan tuloksena monopolienvastaisen liittoutuman hallituksen muodostamisesta ja ohjelman toteuttamisesta syntyy "edistyksellisen demokratian" (democratie avancée) välivaihe siirtymävaiheena sosialismiin.

Vasemmiston liittoutuma saavutti laajenevaa kannatusta vuosien 1973—77 vaaleissa yhteisen hallitusohjelman pohjalta. Kannatuksen kasvu kanavoitui kuitenkin pääosin sosialistiselle puolueelle, joka kasvoi kannatukseltaan lopulta suuremmaksi kuin RKP. Kapitalismin kriisin kärjistyessä 70-luvun puolivälissä RKP torjui sosialistisen puolueen vaatimukset ohjelman monopolienvastaisten esitysten lieventämisestä. RKP:n mukaan kriisin kärjistyminen päinvastoin tulisi merkitä yhä selvemmin puuttumista kriisin syihin: monopolien herruuteen ja valtaan. Sosialistinen puolue etääntyi ohjelmasta ja sanoutui siitä vihdoin irti. Vuoden 1978 vaaleissa vasemmisto kärsi tappion.

RKP:n saama kokemus työväen yhteisrintaman ja kansanrintaman rakentamisesta korostavat sitä käsitystä, että rakennustyön menestymisen ehtona on kommunistisen puolueen ideologinen ja poliittinen itsenäisyys ja aloitteellisuus sekä johdonmukainen taistelu porvarillisia ja reformistisia katsomuksia vastaan. Myös RKP:n tänä vuonna pidetyssä 23. edustajakokouksessa tehtiin tämän suuntainen arvio.

Näillä ehdoilla RKP:n kokemus osoittaa, että nykyoloissa on mahdollista koota monopolienvastaisen ohjelman taakse vasemmiston poliittisen liiton pohjalta laajoja väestöpiirejä.

Myös Suomessa edellytykset monopolien vastaisen rintaman laajentamiselle ja syventämiselle ovat olemassa. Vaikka politiikan ylätasolla onkin toteutunut yhteiskuntasopimuksen pääsuuntaus, ovat kansanrintaman edellytykset kypsymässä työtätekevien tulopoliitiikan vastaisissa ja muissa joukkoesiintymisissä, eri yhteiskuntaelämän aloilla voimistuneissa demokraattisissa joukkoliikkeissä kuten asukkaaliikkeessä ja uudessa ympäristöliikkeessä sekä demokraattisten joukkojärjestöjen työssä. Myös sosialidemokraattisen puolueen ja keskustan puolueiden sisällä näkyy tyytymättömyyden ilmauksia.

Suomessa ei kuitenkaan tällä hetkellä vielä ole olemassa edellytyksiä laajan, kokonaisvaltaisen monopolienvastaisen yhteistyöohjelman muodostamiselle puolueetasolla, esimerkiksi Ranskan sosialistien ja kommunistien yhteisen hallitusohjelman tavoin. Kyse ei ole laajan monopolienvastaisen ohjelman puuttumisesta. SKP:n 17. edustajakokous vuonna 1975 hyväksyi SKP:n esityksen demokraattisten voimien yhteistyöohjelmaksi, joka on tarkoitettu "työtätekevien joukkojen sekä vasemmiston ja keskustan poliittisten voimien käsittelyyn yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi". Ohjelma perustuu SKP:n päälinjaan eli laajan monopolien vastaisen kansanrintaman rakentamiseen. Edelleen 18. edustajakokouksessaan puolue hyväksyi asiakirjan "Demokraattisen käänteen puolesta" jossa esitetään konkreettiset vaatimukset maamme sisä- ja talouspolitiikan suunnan muuttamiseksi. Asiakirjoissa korostuu selkeän monopolien vastaisen peruslinjan pohjalta eri väestöryhmien erityisten etujen huomioiminen.

Poliittisten puolueiden tasolla pääesteenä yhteistyöohjelman aikaansaamisessa on ollut sosialidemokraattisen puoluejohdon ja keskustapuolueen johdon kieltäytyminen suurpääoman vallan rajoittamiseen suuntautuvista toimenpiteistä ja yhteistyön rakentamisesta kommunistien kanssa monopolienvastaiselta perustalta. SDP:n ja Kepun ohjelmalliset tavoitteet ovat ristiridassa SKP:n päälinjan kanssa.

Ongelmana on myös ollut SKP:n päälinjan toteuttaminen ja edistäminen käytännössä sekä kamppailu ohjelman toteuttamiseksi eri tasoilla. Ranskan ja Chilen kokemukset osoittavat, että kommunistisen puolueen oli käytävä pitkäaikainen ja voimakas taistelu joukkojen keskuudessa, ammattijärjestöissä ja eri joukkojärjestöissä sekä politiikan että ideologian alueella sosialististen puolueiden johtotasojen taivuttamiseksi monopolienvastaiseen yhteistyöhön kommunistien kanssa.

Suomessa on itse asiassa tapahtunut päinvastoin: sen sijaan, että SDP tai Kepu olisivat luopuneet vähimmässä-

kään määrin omista tavoitteistaan, SKP oli valmis yhteistyöhön hallitustasolla luopuen keskeisistä tavoitteistaan.

Seuraukset ovat myös kuvaavia: samaan aikaan kun valtemistovoimat esimerkiksi Ranskassa ja Italiassa ovat kamppaileet syvällisten uudistusten aikaansaamiseksi ja lisänneet joukkovaikutustaan, on kehitys Suomessa ollut käänteinen. Ajanjaksona, jolloin kapitalismin kriisi maassamme on aiheuttanut sodan jälkeen suurimmat yhteiskunnalliset ja sosiaaliset murrokset ja objektiiviset edellytykset joukkovaikutuksen lisäämiselle ovat kasvaneet, ovat kuitenkin kommunistien ja kansandemokraattien asemat heikentyneet ja suurpääoman pääpuolueen, Kokoomuksen joukkovaikutus ja kannatus jatkuvasti kasvanut.

Suomen tilanteen paradoksi onkin, että politiikan ylätasolla toteutettu luokkayhteistyöpolitiikka yhteiskuntasopimuksen pohjalta on vaikeuttanut demokraattisen rintaman rakentamista sekä joukkojen tasolla että myös ylätasolla.

Luokkayhteistyön politiikka on ollut vahingollista erityisesti siksi, että se on lamaannuttanut ja heikentänyt työväenluokan vaikutusta maamme politiikassa ja "kiskonut" liittoon monopoliporvariston kanssa sellaisia väestökerroksia, jotka toisissa oloissa olisivat kapitalismin kriisin kärjistyessä lähentyneet työväenluokan esittämää monopolien vastaista vaihtoehtoa ja rintamaa. Tämä on heijastunut kaikkein selvimmin populistisena liikkeenä, vennamolaisuutena, joka oli pienviljelijöiden protesti monopolien etujen mukaista, mutta "kansanrintamahallituksen" nimissä toteutettua maatalouspolitiikkaa kohtaan 60-luvun lopulla. Tällä hetkellä on korostumassa vaara, että myös uudet protestiliikkeet saavat ylätasolla harjoitettavan luokkayhteistyöpolitiikan oloissa työväenluokan vastaisen tai yleensä politiikanvastaisen suunnan, jolloin porvariston on entistä helpompi eliminoida niiden vaikutus. Erityisesti ei-proletaarisissa väestöryhmissä, kuten sivistyneistön ja opiskelijoiden keskuudessa luokkayhteistyö on aiheuttanut selvää yleistä politiikan vastaisuutta.

Hallitusyhteistyön mahdollisuudet ja rajat kansanrintamataktiikassa

Kansanrintamataktiikan taistelumuotoja arvioitaessa peruskysymykseksi asettuu, miten ratkaistaan perustason joukkoliikkeiden, -järjestöjen ja -elinten kehittämisen suhde toimintaan politiikan ylätasolla, parlamentti-toimintaan ja hallituksen osallistumiseen. Tämä suhde on edelleen sidoksissa aikakauteen ja

tilanteeseen, määräytyy siten historiallisesti ja konkreettisesti.

Monisa kehittyneissä kapitalistisissa maissa on noussut ajankohtaiseen keskusteluun kommunistien osallistuminen hallitukseen. Tämä ei heijasta pelkästään kommunistien joukkovaikutuksen ja vaikutusmahdollisuuksien kasvua, vaan myös porvariston muuttunutta taktiikkaa.

Dimitrov käsitteli Kominternin 7. kongressissa seikkaperäisesti kansanrintamahallituksen muodostamisen ehtoja ja niiden muodostamisessa eri maissa ilmenneitä virheitä. Keskeiseksi ehdoksi yhteisrintamahallituksen muodostamiselle asetettiin sen yhteys kärkevään poliittiseen kriisiin, joukkoliikkeen voimakkaaseen nousuun sekä työväen yhteisrintaman kehittymiseen: "Yhteisrintamahallitus on proletariaatin vallankumouksellisen etujoukon yhteistoiminnan elin muiden fasismien vastaisten puolueiden kanssa, koko työtätekevän kansan eduksi, taisteluhallitus fasismia ja taantumusta vastaan", sanoi Dimitrov¹³. Kysymyksen näin ajankohtainen asettaminen 30-luvulla johtui fasisminvastaisten joukkoliikkeiden voimakkaasta noususta sekä jo saadusta kokemuksesta eri maissa mm. Ranskassa. Krasinin mukaan oli "Kominternin 7. kongressin suuntautuminen kansanrintamahallitusten muodostamiseen — vaikkakaan niiden tavoitteenasettelu ei välittömästi tähännytkään sosialismiin — ensimmäinen teoreettinen kaa-vailu sellaisesta sosialismiin siirtymisen muodosta, jossa parlamentaarisia muotoja käytettäisiin vallan ottamisessa työväenluokan ja sen liittolaisten käsiin ja vallan lujittamisessa"¹⁴.

Toisen maailmansodan yhteydessä syntyneessä uudessa voimasuhdetilanteessa perustettiin useissa maissa laajaan yhteisrintamaan pohjautuvia kansandemokraattisia hallituksia. Niissä realisoitui Dimitrovin ennakointi 7. kongressissa, että yhteisrintamahallitus "ehkä tulee monissa maissa olemaan eräänä mitä tärkeimpänä siirtymämuotona" sosialistiseen vallankumoukseen. Nämä hallitukset olivat elimellisesti sidoksissa perustason kansanrintaman elimiin, kansan komiteoiden verkostoon, joista muodostui paikallisia vallankumouksellisen vallan elimiä, sekä kansan asevoimiin, jotka olivat taistelleet sodan aikana fasistisia miehittäjiä vastaan. Kansandemokratiaista kehittyi proletariatin diktatuuriin toteuttamisen uusia muotoja, joiden kehityksessä saatiin uusia kokemuksia kansanrintamaktiikan eri taistelumuotojen välisestä yhteydestä vallankumousprosessissa.

13) G. Dimitrov: mt.

14) J. A. Krasin: Lenin, vallankumous, nykyaika, Edistys, ei painopaikkaa eikä vuotta.

Laajojen joukkoliikkeiden kehittymisen oloissa sodan jälkeen muodostettiin myös useissa kehittyneissä kapitalistisissa maissa kansanrintamiin pohjautuvia hallituksia, joihin kommunistit osallistuivat. Näistä hallituksista tuli enimmäkseen luonteeltaan fasismin vastaisia porvarillis-demokraattisia hallituksia, jotka suuntautuivat fasismin poiskittämiseen ja syvällisten demokraattisten reformien toteuttamiseen.

Italiassa muodostui vastarintaliikkeen pohjalta laaja demokraattisten voimien liitto. Kansanrintaman toimesta muotoiltiin mm. uusi perustuslaki, jonka pohjalta Luigi Longo luonnehti Italian silloista tasavaltaa uuden tyyppin tasavallaksi, joka ei ole perinteisen tyyppin porvarillis-demokraattinen. "Se on sitä perustuslain sisältämän uudistusohjelman tähden", sanoi Longo.

SKP:n kokemuksista sodan jälkeen

Myös Suomessa tapahtui sodan jälkeen demokraattinen käänne. Voimistuvan joukkoliikkeen paineesta maahan perustettiin "kolmen suuren yhteistyösopimukseen" (SK-DL, sosialidemokraatit ja Maalaisliitto) pohjautuva hallitus vuonna 1945. Sopimus, joka solmittiin eduskuntaryhmien välille, sisälsi keskeisesti ne esitykset, jotka SKP oli tehnyt yhteistyövetoomuksessaan "Yhteistyöhön kansamme vapauden, paremman elämän ja valoisamman tulevaisuuden puolesta". Sopimus rajoittui parlamentaariseksi yhteistyöksi erityisesti siitä syystä, että se oli sos.dem. puolueen ja Maalaisliiton osalta lähinnä "kriisiajan yllimenopaperi", eikä voinut tukeutua riittävän voimakkaaseen perustason joukkoliikkeeseen, kuten esimerkiksi Ranskan ja Italian kansanrintamahallitukset tekivät.

Suomen vuosien 1945—48 hallitukset poikkesivat siten ratkaisevasti esimerkiksi Ranskan ja Italian kansanrintamahallituksista. SKP:n 8. edustajakokouksen (1948) arvioiden mukaan keskeisiä syitä tähän olivat mm. että työväenluokalle ei muodostunut johtavaa roolia maan politiikassa, ei syntynyt työväen yhteisrintamaa asevelisocialistien johtaman sos. dem. puolueen asenteen johdosta eikä maahan muodostunut laajaa kansanrintamaa. Valtiokoneiston osat, virkamieskunta, armeija, poliisi olivat edelleen taantumusvoimien miehittämiä. Kolmen suuren yhteistyön puitteissa saavutettiin toki merkittäviä demokraattisia reformeja ja, mikä tärkeintä, luotiin perusta uudelle ulkopoliitikalle YYA-sopimuksen solmimisen myötä. Näiden tulosten saavuttaminen perustui keskeisesti SKP:n sinnikkääseen ja pitkäjänteiseen työhön työväen yhteisrintaman ja joukkoliikkeiden aikaansaamiseksi työpaikoilla ja ammat-

tyhdistysliikkeessä silloisissa vaikeissa oloissa. SKDL:n synty 1945 ja kehittyminen laajaksi edistykseksi, sodan ja fasisminvastaisia väestöpiirejä ja järjestöjä yhdistäväksi demokraattiseksi yhteistyöjärjestöksi ilmensi niitä uusia edellytyksiä kansanrintaman rakentamiseksi, joita laajoissa joukoissa oli syntynyt. Huolimatta tietyistä myönteisistä saavutuksista ratkaisevaa käännettä maan kehityksessä demokraattiseen suuntaan ei kyetty aikaansaamaan.

Kansainvälinen imperialismi kykeni "kylmän sodan" menetelmin ja USA:n mittavan taloudellisen, sotilaallisen ja poliittisen tuen kautta poliittisen käänteen aikaansaamiseen ja demokraattisen kehityksen pysäyttämiseen useissa maissa. Ranskassa ja Italiassa tämä johti kansanrintamien hajoamiseen ja kansanrintamahallitusten kaatumiseen. Myös Suomessa demokraattinen yhteistyö hallitustasolla päättyi oikeiston voimistuvan hyökkäyksen oloissa. SKP:n 8. edustajakokous katsoi käänteen keskeiseksi syyksi sen, että toimintaa ylätasolla parlamentissa ja hallitusyhteistyössä ei kyetty riittävästi yhdistämään joukkojen tason rintaman rakentamiseen. Ideologisen työn heikkoudet, erityisesti oikeistososialidemokratian periaatteellisen arvostelun puutteet, edesauttoivat kommunistien eristämistä ja demokraattisen liikkeen tukahduttamista. Demokraattisen liikkeen tosiasiallista kapeutta osoittaa arvio, että SKDL itse asiassa muotoutui vähitellen lähes koko demokraattiseksi rintamaksi¹⁵.

Erittäin keskeiseksi asettuu siten kommunistisen puolueen kyvykyys ja valmius taistelun eri muotojen ja tasojen yhdistämiseen sekä oikeaan painottamiseen vallitsevan tilanteen ehtojen ja muuttamisedellytysten mukaisesti.

Italian kommunistit ja kapitalismin nykykriisi

Nykyaikana kapitalismin kriisitekijöiden syventymisen synnyttämien joukkoliikkeiden kasvun sekä myös kommunististen puolueiden joukkovaikutuksen ja parlamentaarisen merkityksen voimistumisen oloissa tämän suhteen oikea arviointi entisestään korostuu.

Erityisen tärkeäksi muodostuu kysymys tilanteesta, jossa asettuu välittömästi päiväjärjestykseen kommunistien osallistuminen hallitukseen.

Ranskan kommunistinen puolue (RKP) ja Italian kommunistinen puolue (IKP) korostavat taktiikassaan parlamentti- ja hallitusyhteistyötä puoluetason demokraattisen rintaman ohjelmallisen yhteistyön pohjalta tavoitteenaan joukkoliikkeeseen pohjautuvan demokraattisen käänteen

15) J. Artto: SKDL:n kehityksen vaiheet, Soihdu 1/73, s. 11.

hallituksen muodostaminen. Näissä maissa on myös mittavat joukkoliikkeiden traditiot.

KANSAN-
RINTAMA

Yhteiskuntasopimuksen suomalaisessa versiossa on keskeisenä kommunistien integrointi porvarillis-reformistiseen politiikkaan hallitukseen osallistumisen kautta. Suomessa vallitseva tilanne on monessa suhteessa käännteinen esim. Ranskan ja Italian tilanteisiin verrattuna. Luonnollisesti myös Ranskan ja Italian tilanteissa on oleellisia eroja.

Italiassa poliittis-yhteiskunnallisen kriisin kärjistyminen on johtanut poliittisen "pattitilanteen" muodostumiseen, missä porvariston "normaalin" hallitsemistavan jatkuvuus on välittömästi uhattuna. Erilaisten äärioikeistolaisten ja "ääri vasemmistolaisten" ilmiöiden ja liikkeiden voimistuessa on muodostunut vaara myös porvariston "poikkeukselliseen" hallitsemistapaan siirtymiselle. Laajojen lakko- ja joukkoliikkeiden tukemana IKP on esittänyt demokraattisen yhteistyön ja solidaarisuuden hallituksen muodostamista puolueen -72 edustajakokouksen hyväksymän taisteluohtelman pohjalta. Berlinguerin käsityksen mukaan puolueen syrjäyttäminen hallituksesta johtaa tilanteeseen, missä on ylipäättään mahdollonta hallita maata ja lisääntyy paine kriisin ratkaisemiseksi taantumuksellisten, autoritaaristen menettelytapojen pohjalta. Hallitusyhteistyö suuntautui demokratiaa uhkaavan poikkeustilan torjumiseen, tapahtuisi "historiallisen kompromissin" (eli laajan liiton kokoamisen demokratian puolustamiseksi, ja taloudellisen kehityksen, yhteiskunnallisen uudistustoiminnan ja demokraattisen edistyksen tien avaamisen) pohjalta ja rajoittuisi maan demokraattisen perustuslain puitteisiin. Yhteistyö ei liity välittömästi monopolienvastaisen ohjelman toteuttamiseen, mutta luo Berlinguerin näkemyksen mukaan sille edellytyksiä.

Keskeinen avain IKP:n politiikan ymmärtämiselle on ilmeisesti maan vuonna -47 kansanrintaman toimesta hyväksytty perustuslaki. Berlinguer määritteli IKP:n omaksuman "demokraattisen strategian" vuonna -73 seuraavasti: "Demokraattinen tie sosialismiin on edistyksellinen muutos koko taloudellisessa ja yhteiskunnallisessa rakenteessa, kansakunnan perustana olevissa arvoissa ja ajatuksissa, valtajärjestelmässä ja siinä yhteiskunnallisten voimien yhteenliittymässä, missä tämä järjestelmä saa ilmauksensa. Italiassa tämä muutos voidaan saavuttaa antifasistisen perustuslain puitteissa."¹⁶ IKP:n taktiikassa painottuukin puolueen parlamentaarisen ja hallitusyhteistyön aikaansaaminen perustuslain pohjalta. Tähän on liittynyt IKP:n suorittama tiet-

16) E. Berlinguer: Mietteitä Chilen tapahtumien jälkeen, The Italian Communists 5-6/73.

tyjen teoreettisten ja poliittisten perusasettamustensa uudelleenarviointi, mm. suhteessa porvarilliseen demokrati-
aan, sosialismiin siirtymisen muotoihin ja proletariaatin dik-
tatuuriin, mitkä ovat olleet omiaan korostamaan parlamen-
taarisia toimintamuotoja puolueen politiikassa. On kuiten-
kin pantava merkille, että IKP:n poliittisen vaikutusvallan
lajentumisen myötä, mm. ay-liikkeessä, paikallishallinnossa
ja joukkoliikkeissä, taisteluvaihe on nostanut keskiöön
maan hallitsemistavan. Tässä mielessä Italian tilanne on
"kypsempi" kansanrintastrategian kannalta kuin esim. Suo-
men tilanne.

Kommunistien nykyinen hallitukseen osallistuminen Suomessa

Kun EVA:n toimitusjohtaja Max Jakobson vuonna 1977
pohti suhtautumista kommunisteihin Länsi-Euroopassa, hän
totesi: "Kun Länsi-Euroopan maissa tänä päivänä pohdis-
kellaan, uskalletaanko luottaa siihen, että kommunistit saa-
daan enää koskaan ulos hallituksesta, jos heidät sinne ker-
ran otetaan, niin meillä on huolen aiheena,
saadaanko heidät enää hallitukseen ta-
kaisin muiden puolueiden kannalta hyväksyttävin eh-
doin" (korotus KA/RL).

Suomalainen "historiallinen kompromissi" tehtiin
EVA:n toimitusjohtajan mukaan jo 60-luvulla tulopoliitti-
sen mekanismin rakentamisen yhteydessä. Tänä päivänä
monopoliporvariston päätaktiikan, yhteiskuntasopimuksen
keskiössä on tilanteen vakiinnuttaminen työväenpuoluei-
den, erityisesti SKP:n sitomisella porvarilliseen hallitsemis-
tapaan hallitukseen osallistumisen kautta.

Näyttääkin siltä, että erityisesti Suomessa kansanrinta-
mataktiikan soveltamisen "perisyntinä" on ollut pidättäy-
tyminen porvarillisen parlamentarismien puitteissa ja keskei-
sen huomion suuntaaminen hallitusyhteistyöhön — jopa
hallitusyhteistyön absolutisoiminen "pienemmän pahan"
teorian muodossa.

Tämä on aiheuttanut omituisen tilanteen hallituspoliti-
ikan teoreettisten ja poliittisten perusteluiden muotoilemi-
sessa. Arvo Aallon "historiallinen kompromissi" suuntau-
tuu jopa tien avaamiseen hallituskoalitiolle kommunisteis-
ta kokoomukseen.

Lars Eriksson esittää kritiikkiä kommunistien harjoit-
tamaa strategiaa kohtaan, joka on hänen mielestään ollut
liiaksi keskittynyt valtioon vaikuttamiseen, yhteiskuntaan,
ammattiyhdistysliikkeeseen, joukkoihin ja välittömän demo-
kratiaan suuntautuvan toimintalinjan kustannuksella. Eriks-
son esittää ratkaisuksi "kaksoisstrategiaa" eli yhteiskun-
taan ja valtion suuntautuvan toimintalinjan nivomista yh-

teen. Tässä Erikssonin kritiikki tavoittaa olennaisen heikkouden SKP:n toiminnassa.

KANSAN-
KINTAMA

Mutta onko tilanne sellainen, että "Suomessa vallitsee eräänlainen epävaka tasapainotila, jossa työväenluokan ja porvariston voimasuhteet ovat suhteellisen tasaväkisiä"¹⁷. Tämä arvio edustaa yleisen tendenssin (ei enää — ei vielä) mekaanista siirtämistä konkreettiseen tilanteeseen ilman tilanteen konkreettista analyysia. Konkreettinen tilanearvio käsityksemme mukaan osoittaa, että Suomessa tilanne ei ole Italian kaltainen, vaan tässä suhteessa päinvastainen, mitä heijastaa yhteiskuntasopimuksen laaja läpimeno politiikassa. Tämä voimasuhde-arvio ei kuitenkaan merkitse "puolustusstrategian" omaksumista, (vaikka hyökkävyys-offensiivisuus eivät mekaanisesti asetukaan toisiinsa vastaan), vaan vaatimusta luokkayhteistyöpolitiikasta irtaantumista ylätasolla ja voimien keskittämistä ennen kaikkea joukkojen tason liikkeiden kehittämiseen SKP:n päälinjan pohjalta käyttämällä hyväksi kaikkia niitä uusia mahdollisuuksia, joita kansalaisten omakohtaiselle toiminnalle ja demokraattisille liikkeille on muodostunut. Vain näin luodaan edellytyksiä myös monopolienvastaisen toimintayhtenäisyyden syntymiselle parlamentaarisessa ja hallitustoiminnassa. Lopulta on korostettava vallankumouksellisen taistelun "totaliteettia", eri taistelumuotojen ja alueiden alistuneisuutta strategiselle päälinjalle, jota ei voida jakaa eri osiin.

Perustason joukkoliikkeet

Minkälaisia uusia mahdollisuuksia on syntynyt edistyksekkösten joukkoliikkeiden kehittymiselle perustasolla ja mitä vaatimuksia tästä asettuu kansanrintamataktiikan soveltamiselle? Erityisesti minkälaisia vaatimuksia asettuu taktiikan eri taistelumuotojen ja -tasojen yhdistämiselle?

Useissa kapitalistisissa maissa eri kriisitekijöiden kärjistyminen ja väestön pääosan elinolojen ja toimintaoikeuksien heikkeneminen ovat johtaneet väestön omakohtaisen toiminnan aktivoitumiseen etujensa puolesta. Tämä ei koske vain työväenliikkeen perinteisten toimintamuotojen, kuten lakkoliikkeen laajenemista myös muihin työtätekeviin väestöpiireihin taloudellissosiaalisten kamppailukysymysten yhteydessä. Keskeisesti ovat nousseet kysymykset elin- ja työympäristöstä, elämän laadusta, elävästä kulttuurista; huoli ylipäättänsä elämän jatkumisen mahdollisuuksista maapallollamme uusien joukkotuhoaseiden kuten neutronipommin varjossa, koskettavat entistä laajempia väestöpiirejä.

17) L. D. Eriksson: Valtiokoneiston demokratisointi vai murskaaminen, Kommunisti 6/79.

Yhteiskunnallisen tilanteen eräänlaisen ilmapuntarin, opiskelijoiden ja sivistyneistön piirissä kaikupohjaa ovat saaneet esim. uusi luonnonsuojeluliike ja byrokratisoitumisen vastaiset katsomukset. Entistä useammin nämä liikkeet joutuvat kärkevästi vastakkain monopolien etujen ja porvarillisen demokratian ahtaiden rajojen kanssa. Yhä uudelleen myös monopoliporvaristo ja sen porvarillinen valtio kykenevät vastaamaan näihin liikkeisiin joustavassa taktiikassaan. Mutta kuinka kauan?

Kysymys on työväenluokalle, kommunistiselle puolueelle ja demokraattiselle liikkeelle erittäin ajankohtainen. Kyse on keskeisesti kansanrintamataktiikan soveltamisesta uusissa oloissa, kasvavien mahdollisuuksien mutta myös entistä taitavampien vastustajan toimien oloissa.

Kysymys on myös kapitalismin ja sosialismin asettumisesta yhä useammin vastakkain reaalisisa tulevaisuuden vaihtoehtoina; ideologioiden taistelun kiihtymisestä. Kapitalismin kehityksen kauhukuvat ja reaalisen sosialismin positiivinen kehitys asettuvat puntariin, enenevästi sosialismin eduksi.

Kaikki nämä tekijät korostavat sitä näkemystä, että kommunistisen puolueen tulee painokkaasti suuntautua demokraattisen rintaman ja työväen yhteisrintaman rakentamiseen perustasolla, joukkojen tasolla. Mitä tämä merkitsee oman työmme kannalta? Mielestämme se merkitsee ensinnäkin laajan keskustelun ja väittelyn käynnistämistä ja voimistamista sekä tutkimus- ja selvitystyön lisäämistä demokraattisen rintaman ajankohtaisista ongelmakysymyksistä, menetelmistä ja toimintamuodoista uusien väestöpiirien vetämiseksi mukaan demokraattiseen joukkotoimintaan, vaikutusmahdollisuuksista porvarillisen valtion eri instituutioissa (armeija, oikeuslaitos, joukkotiedotus), toiminnasta eri demokraattisissa liikkeissä kuten asukasliikkeessä, ympäristönsuojeluliikkeessä, terveystyöntekijöiden, koulutyöntekijöiden, kulttuurityöntekijöiden liikkeessä sekä rauhan- ja solidaarisuusliikkeessä.

Jokaisen vallankumouksen perusopetus on, että joukkojen omakohtaista toimintaa ei voi korvata mikään. Tämän toiminnan kehittämässä punnitaan myös kommunistisen puolueen toimintavalmius ja kunto. Kyse ei ole mistä tahansa toiminnasta, toiminnasta sinänsä, vaan sellaisesta toiminnasta, joka kohottaa joukkojen tietoisuutta ja toiminta-aktiivisuutta. Lenin totesi: "Meidän mielestämme taas vain sellaisilla tapahtumilla voi olla todella vakavasti 'agitoiva' (kiihottava) eikä ainoastaan kiihottava, vaan myös (ja mikä on paljon tärkeämpää) kasvattava vaikutus, joissa osanottajina on itse joukko, jot-

ka synnyttää joukon mieliala, ja jotka eivät ole jonkun järjestön 'määrätyssä tarkoituksessa' lavastamia.¹⁸ Keskeistä on osallistuminen taisteluun, joka nostattaa uusia "koskemattomia" väestöpiirejä mukaan.

Asukasliikkeen kokemuksia

Erinomainen esimerkki on *a s u k a s l i i k k e e n* kehitys maassamme. Pohjana demokraattisen liikkeen kehittymiselle asumisen kysymyksissä on ollut eri työtätekevien väestöpiirien joutuminen omakohtaisesti vastakkain asuntopoliittikan valtiomonopolistisen suunnan kanssa. Tämä kehitys koskee erityisesti työväenluokkaa, mutta enenevästi myös muita väestöpiirejä, kuten toimihenkilöitä ja sivistyneistöä, opiskelijoita ja eläkeläisiä. Työväenluokka muodostaa kuitenkin liikkeen perusvoiman. Oma-aloitteisesti, "spontaanisti" ja paikallisesti syntyneiden liikehdintöjen kehittyminen yhtenäiseksi demokraattiseksi liikkeeksi perustui keskeisesti kommunistien kyvykkyyteen järjestää joukkoja omakohtaiseen toimintaan, selvitystyöhön epäkohtien syistä ja todellisista aiheuttajista sekä kommunistien oikeaan liittolaispolitiikkaan. Ratkaisevana tekijänä oli asukkaiden oman aktiivisuuden synnyttäminen ja kehittämisen tuloksekkaaksi toiminnaksi.

Asukasliikkeen toiminta syntyy keskeisesti maa- ja asuntopoliittikan monopolisoitumisen muodostamalta perustalta. Liikkeen toimintamuotojen ja tietoisuuden kehittyessä edelleen ja kokemuksen karttuessa se joutuu suuntautumaan itse valtiomonopolistista kapitalismia vastaan. Tämä korostaa liikkeen poliittista ja kasvatuksellista luonnetta: kamppailujen kuluessa yhä useammalle paljastuu porvarillisen valtion luokkaluonne, luokkavastustajan kasvot sekä ne poliittiset voimat, jotka asettuvat asukkaiden etujen taakse sekä ne, jotka asettuvat niitä vastaan.

Liikkeen toimintamuodot ovat olleet monipuolisia: aravataloissa syntyneisiin vuokrankorotusten maksuboikotteihin osallistui vuosina 1974—75 yli 12 000 asukasta. Toimintamuodot ovat myös tehokkaita, asukkaiden yhteenlaskettu rahallinen hyöty 20 boikotista oli yli miljoona markkaa. Tällä hetkellä Asukasliiton toiminta edelleen laajenee.

Mielenkiintoisen kuvan kansalaisten potentiaalisesta radikaalisuudesta ja valmiudesta jyrkkiinkin protestitoimiin antaa Pesosen ja Sänkiahon tutkimus¹⁹. Sen mukaan suomalaiset pitivät hyväksyttävänä erilaisia protesti- ja vaikutustoimia seuraavasti: vetoomusten allekirjoittaminen 77 %, lailliset mielenosoitukset 71 %, boikotit (maksu- tai

18) V. I. Lenin: Teokset osa 6, s. 263, Moskova.

19) Pesonen—Sänkiaho: Kansalaiset ja kansanvalta, Juva 1979, s. 205.

ostolakot) 36 %, "korpilakot" 22 %, liikennesulkujen järjestämisen 19 %, kieltäytymisen vuokranmaksusta 17 %, rakennusten tai tehtaiden miehittämisen 11 % jne. Esimerkiksi muutama sata tuhatta henkilöä pitää "valtausta" hyväksyttävänä protestitoimena.

On huomattava, että kyseessä on vuonna 1975 tehty haastattelututkimus, jonka teoreettiset lähtökohdat ja käytännön toteutus ovat alttiita voimakkaalle kritiikille. Kuitenkin siitä voidaan tehdä johtopäätös, että väestön turhautuminen maamme porvarillisen demokratian tarjoamiin kaventuviin toimintamahdollisuuksiin kasvaa, mutta samalla tämän ilmiön ja itse liikkeiden reaalisen syntymisen välillä on kuitenkin oleellinen ero. Keskeisesti on nyt kysymys liikkeiden synnyttämisestä niiden polttavimpien ja ajankohtaisimpien ongelmien ratkaisemiseksi joiden kohdalla ihmisten toimintavalmius on suurin. Tässä on ratkaisevaa kommunistien kyvykyys ja valmius ihmisten järjestämiseen omakohtaiseen etutaisteluun. Mitä järjestelmällisempää ja pitkäjänteisempää kommunistien työ on, sitä useammin syntyy myös "spontaaneja" liikkeitä!

Kamppailu valtiovallasta

Yhä ajankohtaisempi on kysymys perustason joukkoliikkeiden, "suoran demokratian" puolesta käytävän taistelun yhdistäminen kamppailuun valtiovallasta.

A. Gorz teoretisoi tästä seikasta Ydin-lehden mukaan seuraavasti: "Hallituskelpoisuudesta huolta kantavat vasemmistopuolueet eivät enää Gorzin mukaan kykene muuttamaan alhaalta tulevia protestin, kapinan aiheita ja tyytymättömyyden ilmauksia poliittiseksi toiminnaksi."²⁰ Gorz kritikoi aiheellisesti erityisesti sosialidemokraattisten puolueiden mutta myös kommunististen puolueiden toiminnan rajoittuneisuutta ja pitäytymistä parlamentaarisen ja hallituspolitiikan raameissa. Hän kuitenkin päätyy toiseen äärimmäisyyteen asettaessaan valtiovallasta käytävän taistelun ja perustason toiminnan toistensa vastakohdaksi. Gorz kirjoittaa "Jos haluaa valtiovaltaa, ei voi haluta radikaalia muutosta. Jos taas päinvastoin haluaa radikaalia muutosta... on siis kehitettävä autonomista toimintaa."²¹ Gorzin mukaan radikaali muutos olisi mahdollinen torjumalla poliittiset puolueet ja kehittämällä erilaisia yhdenasian liikkeitä, jotka kokeilisivat uusia "elämän, työn ja kuluttamisen muotoja."

Vaikka Gorzin kritiikki useilta yksityiskohdiltaan onkin osuvaa, hänen suorittama mekaaninen eri taistelumuotojen

vastakkainasettaminen ja valtiovallasta käytävän taistelun hylkääminen johtavat kykenemättömyyteen hahmottaa todellista radikaalia, vallankumouksellista perspektiiviä. Tällaisen perspektiivin sen sijaan pystyy avaamaan kansanrintamastrategian luova soveltaminen.

Ensinnäkin siksi, että kansanrintamassa yhdistyvät yksittäiset, eri väestöpiirejä, demokraattisia voimia ja järjestöjä edustavat voimat päävastustajan, monopolien, vallan rajoittamiseksi. Tällaisen kokonaisvaihtoehdon määrittelemisen lisää myös yksittäisten liikkeiden merkitystä ja vaikutusmahdollisuuksia. Suomessa SKDL:n kehittämisessä tällaiseen suuntaan olisi nykyoloissa lisääntyviä mahdollisuuksia olemassa. SKDL:n puitteissa ei-proletaarisille liikkeille avautuu myös mahdollisuudet yhteistyöhön työväenluokkaa edustavien voimien kanssa, mikä lisää niiden yhteiskunnallisia vaikutusmahdollisuuksia.

Toiseksi todellisen muutoksen liiton rakentaminen ei voi rajoittua eri väestöryhmien yksittäisten etuvaatimusten summaamiseksi, vaan kansanrintamassa on kysymys yhteiskunnallisen taistelun ja liiton kohottamisesta poliittiselle tasolle. Tällöin politiikka käsitetään marxilaisittain nimenomaan taisteluksi valtiovallasta, joka toimii kaikkien luokkien, yhteiskunnallisten ristiriitojen tihentymätasona ja integraatiokeskuksena.²² Se luokka tai poliittinen liittoutuma, jolla on hegemonia (valta) valtiovalan puitteissa kykenee ajamaan läpi etunsa ja intressinsä yleisessä muodossa koko yhteiskunnallista elämää ja toimintaa velvoittavana.

Yhteiskunnan kokonaisuudistamisen kannalta demokraattiselle liikkeelle asettuu välttämättömäksi ja keskeisimmäksi tehtäväksi taistelu valtiovallasta. Vain valtiovalan kautta demokraattinen liike kykenee lopulta toteuttamaan tavoitteensa yleisessä muodossa monopolien ja taantumuksen valtaa rajoittavina.

Valtiovaltaa ei kuitenkaan tule sekoittaa valtiokoneistoon, hallintojärjestelmään, vaan se käsittää taloudellisen, sosiaalisen, poliittisen ja ideologisen päätöksenteon kokonaisuuden luokkien yleisen voimasuhteen ilmauksena. Täten olisi virheellistä samaistaa kommunistien osallistuminen hallitukseen kaikissa tilanteissa, ilmaukseksi osallistumisesta myös "vallan" käyttöön; esimerkiksi Suomessa voitaisiin tilannetta kuvata kommunistien osallistumiseksi "hallintoon".

Taistelua valtiovallasta ei siis voida Gorzin tai reformistien voimien tavoin yksinkertaistaa osallistumiseen hallitukseen tai parlamenttitoimintaan, vaan se tulee nähdä laa-

22) K. Toikka: Suomen poliittinen kriisi ja oikeistovaara, SOTK:n tutkimusaineistoa 8, Tampere 1975, s. 119.

jempänä kamppailuna yhteiskunnallisesta voimasuhteesta kaikilla aloilla ja tasoilla.

Kolmanneksi on korostettava politiikan olemusta talouden kiteytymänä. Autonomisen toiminnan, uusien elämisen, työn ja kuluttamisen muotojen kehittäminen ei tapahdu yhteiskunnallisessa tyhjiössä. Niiden rajat ja mahdollisuudet törmäävät viime kädessä — ainakin laajojen kansankerrosten osalta — kapitalismia hallitsevan riistojen pääomasuhteen rajoituksiin. Tämä ei tietystikään tarkoita sitä, että ei kapitalismin oloissa tulisi suuntautua kehittämään uusia rikkaampia elämisen ja työn muotoja ja niiden edellytyksiä. Se merkitsee kuitenkin tällaisen toiminnan rajojen ja mahdollisuuksien asettamista ja sen oivaltamista, että kapitalismin oloissa laajat väestöpiirit voidaan vapauttaa riistosta ja sorrosta vain kumoamalla yksityinen voitontavoittelu, inhimillisen työn riistäminen. Tämän suorittamiseksi tarvitaan taistelun kohottamista poliittiselle tasolle.

Neljänneksi kansanrintaman rakentamisessa nivotaan yhteen ”suoran demokratian”, perustason joukkoliikkeiden kehittäminen ja puolueiden yhteistoiminta. Samalla kun torjutaan reformistinen rajoittuminen porvarillisen parlamentarismiin ja demokratian puitteisiin puolueiden yhteistyön absolutisointi, hylätään myös Gorzin näkemys ”epä-systeemin” rakentamisesta ja ”poliittisten puolueiden logiikan” torjumisesta.

Poliittiset puolueet ilmentävät eri yhteiskuntaluokkien, -kerrosten ja ryhmien poliittisen orientaation yleistä, korkeimmalle kehittyneitä muotoja. Erityisen selvästi tämä tulee ilmi työväenluokan vallankumouksellisen puolueen, kommunistisen puolueen olemuksen kohdalla. Näin ollen tärkeäksi tehtäväksi kansanrintaman rakentamisessa asettuakin työtätekeviä väestökerroksia edustavien puolueiden demokraattisen yhteistyön aikaansaaminen.

Tätä yhteistyömuotoa ei voida absolutisoida. Käsitellessään puolueiden yhteistyön merkitystä Dimitrov korosti, ettei kyseessä voi olla laajojen väestöpiirien osallistumisen sivuuttaminen tai korvaaminen, vaan kyse on aputa todellisen kansanrintaman luomiseksi. Siksi hän torjui rajoittumisen ylätasolle, parlamentaarisen yhteistyön puitteisiin tai taantumisen puolueiden yhteisten komiteoiden muodostamiseen ja vaati luotavaksi valinnaisia yhteisrintaman luokkaelimiä tuotantolaitoksiin, työttömien keskuuteen ja maaseudulle, joiden kautta liikkeeseen kytetään vetämään mukaan valtavat järjestäytymättömät ja puolueisiin kuulumattomat joukot.

Tätä seikkaa korostaa lisääntynyt keskustelu ”suorasta demokratiasta”. Porvarillisen demokratian byrokraatisoituminen, rappeutuminen lisäävät tarvetta kehittää välittö-

mien vaikutuskanavien ja demokraattisen valvonnan muotoja.

KANSAN-
RINTAMA

Nämä muodot kehittyvät luonnollisesti itse joukkoliikkeiden kehittymisen kuluessa ja kykenevät myös suotuisissa oloissa vakiinnuttamaan asemansa. Näin kävi taisteltaessa demokraattisesta hallinnosta korkeakouluissa; Taideteollisen korkeakoulun taistelun tuloksena myös valtiotalva joutui tunnustamaan YYÄ-periaatteella toimivan hallinnon.

Mutta on myös korostettava, että "suoran demokratian" poliittinen tehokkuus liittyy ratkaisevassa määrin, kuten neuvostoliittolainen historiatietien tohtori Galkin korostaa, "valtakysymyksen ratkaisemiseen". Yksittäisillä alueilla, laitoksissa, toimiva "suora demokratia" voidaan helposti valtiotallan toimesta sivuuttaa ja rajoittaa sen päätösvaltaa tai väkivaltaisesti tukahduttaa. Tämä ei kuitenkaan lainkaan vähennä tarvetta kehittää "suoran demokratian" muotoja — päinvastoin. Ne toimivat työtekevien parantuvin taisteluasemina jo nykyään ja ennakoivat olemassaolollaan myös tulevaisuutta; niistä voi kehittää myös tulevan vallankumouksellisen vallan reaalisia muotoja.

23) A. Galkin: Kapitalismin poliittisen järjestelmän kriisi, Sosialismin teoria ja käytäntö 3/79.

SOIHTUA TUETAAN

Pertti Heiskanen, Merja Söderlund, Susanne Dahlgren, Timo Kivistö, Mervi Takale, Keijo Kotilainen, Reijo Kotilainen, Raili Häkkinen, Eijukka Räsänen, Paula Nieminen, Tarja Määttä, Martti Harju, Pentti Jatkola, Tarja Hanne, Liisa Ihmälä, Paula Takkinen, Aija Rossi, Kari Saine, Soili Räänä, Leena Vitikainen, Mauri Tulo, Sirpa Saranisto, A. Valta, Urpo Lehtonen, Raija Oksanen, Helena Roiha, Riitta Kansell, Pertti Pulkki, Seppo Piippo, Aira Help, E. Piippo, Kalevi Rantanen, Toini I., Timo Tikkanen, Hilikka Kivelä, Kari Vasto, J. Purtsi, H. Tunninen, Matti Orala, Virve Vuotinen, Maritta Kimmonen, Olli Roman, Merja Kurkela, Seppo Vuorinen, Terttu Visala, Timo Kuronen, Maija Jussilainen, Arja Peltonen, Heikki Kaatikko, Risto Helin, Yrjö Äärelä, Liisa Karvinen, Tuula Pirinen, Irene Välimaa, Jarmo Harju, P. H., Anita Kohhila, Pirjo Rotilainen, P ja J, Olli & Tellu, KK ja Salanto, Anneli Marjomäki, Ari Raivio, Reija Luitu, Paula Karkunen, Pentti, Hannele Pessi, Paula Pitkonen, Janne K., Elvi Pitkänen, Pirkko Kala, Veijo Pekka, Cisu Lassi, Pentti Jatkola, Jarmo Hyvärinen, Tapio Perätalo, Sirpa Moisio, Timo Peltö, E L W, Hannele Savinen, Kirsti Aro, Kirsti Saukonsaari, Olavi Nurminen, Pekka Borg, Kari Sarkkinen, Virva Tamminen, Veijo Anachlin, Jaks, Jenkka Kaislamaa, Pia Jääskeläinen, Pasi Kesikastari, Aarre E. Saali, Ari Puumalainen, Aarre Niva, Tuula Heikkinen, Mikko Pöllänen, Ari Laaksonen, Seija Ojansuu, Seppo Partanen, Mirjam Tenho, Rauma V. Lahja Laitinen, Toini Ahonen, Ismo Mesa, Jouni A., Reijo Hummonen, Sirkku Manninen, Timo Valkeila, Maija Vesala, Käsialaton, K. M. Vaajakorpi, Jarmo Tuomi, Raili Alastalo, Jarmo Koskinen, Päivi Pykäri, Matti Suomi, Juhani Michelin, R. Salonen, Heli Heinimäki, Eero O. Kankaanpää, Veli Myller, Tiina Tuovinen, Bengt Lindholm, Jutta Kytömäki, Kid Wege-

jatkuu siv. 58

Thomas More ja sosialistinen ajattelu*

A. Shtekli

Vaikka varsinaisen utooppisen sosialismin katsotaankin syntyneen 1800-luvun alussa, ei silti ole syytä väheksyä Moren Utopian merkitystä. Kuitenkin teoksen vakavan tutkimisen edellytyksenä on se, että jatkuvasti ja huolellisesti tarkkaillaan niitä sen piirteitä, jotka ovat seurausta tuon ajan oloista ja heijastavat, kuten on tapana sanoa, kirjoittajansa "historiallista rajoittuneisuutta". Jokaiseen yritykseen yhdistää Moren ajatuksia myöhemmin syntyneisiin käsityksiin kätkeytyy kahdenlaisia vaaroja. Modernisoidessamme joidakin Utopian teemoja irrotamme ne aikakaudesta, jona ne syntyivät, ja samalla liitämme Moreen aatteita, jollaisia hänellä ei ollut eikä voinutkaan olla. Lisäksi vaarana on se, että eräät periaatteet, jotka kuuluvat vasta tieteelliseen kommunismiin, saattavat virheellisesti näyttää kaukaisten edeltäjien keksinnöiltä.

Thomas Moren elämästä

Thomas More syntyi ilmeisesti vuonna 1478 — tarkasta syntymäajasta kiistellään edelleen — Lontoossa varakkaaseen perheeseen. Hän sai loistavan sivistyksen, liittyi varhain englantilaisten humanistien piiriin, hänestä tuli eräs Englannin parhaista muinaiskreikkalaisen ja latinalaisen kirjallisuuden tuntijoista.

Koulutukseltaan juristina hän joutui hoitamaan tuomarin tehtäviä ja ymmärsi oikeudettomuuden koko kauheu-

* Airi Silo on suomentanut artikkelin Kommunist-lehdestä n:o 18, joulukuu 1978. Se julkaistaan toimituksen lyhentämänä.

den ja työkansan kärsimysten rajattomuuden, vihasi koko sydämistään järjestelmää, joka perustui raakaan voimaan, säätyjen etuoikeuksiin ja rahan valtaan. Hän päätyi siihen vakaumukseen, että kaiken pahan lähde on yksityisomaisuus. Utopian More julkaisi Alankomaissa vuonna 1516 latinakielisenä; englanniksi käännettynä teos ilmestyi vasta 16 vuotta hänen kuolemansa jälkeen.

Pian Utopian ilmestymisen jälkeen Moresta tuli kuninkaan neuvonantaja. Lutherin esiintymiset ja Englannin reformistisen liikkeen kehittyminen saivat Moren pitkäksi ajaksi osallistumaan teologiseen väittelyyn. Hän esiintyi kiivaasti reformisteja vastaan, sillä hän näki kristillisen maailman hajaannuksessa yksityisten etujen voiton ja syyn vielä suurempaan eripuraisuuteen. Vuonna 1529 More nimettiin kuningaskunnan lordikansleriksi. Mutta vakaus, että lakien on oltava myös vallanpitäjiä varten, vaikeutti pahasti hänen suhteitaan itsevaltiaaseen Henrik VIII:een. More ei halunnut hyväksyä kuninkaan avioeroa, joka hänen mielestään oli laitton, ja joutui syytteeseen valtiopetoksesta. Hänet teloitettiin julmasti 6. heinäkuuta 1535.¹

Moren 'Utopia' — keskiaikaisen käsityöyhteisön restauroatio vai periaatteellisesti uusi ratkaisuyritys yhteiskunnallisiin ongelmiin

Kun 1500-luvun utopisteilta löydetään joukko mitä merkittävimpiä yhteiskunnallisia ennustuksia, viitataan yleensä Engelsiin. Todellakin, Engels kirjoitti, että sosialismin perustajilla "mielikuvituksellisen kuoren alta murtautuu kaikkialla esiin nerokkaita ajatusituja ja ajatuksia" (Engels, Sosialismin kehitys utopiasta tieteeksi, Kansankulttuuri, Pori 1973, s. 49.). Toisaalla hän ilmaisi asian vieläkin täsmällisemmin: "Saksalainen teoreettinen sosialismi ei voi koskaan unohtaa, että se pohjautuu Saint-Simonin, Fourier'n ja Owenin ajatuksiin — kolmen ajattelijan, jotka oppiensä kaikesta mielikuvituksellisuudesta huolimatta kuuluvat kaikkien aikojen suurimpiin älyniekkoihin ja jotka nerokkaasti ennakoivat suuren määrän totuuksia, joitten todenperäisyyttä me nyt todistamme tieteellisesti..." (Marx & Engels, Sotshinenija, osa 18, s. 498 — 499.)

1. Hänen läheiset katoliset ystävänsä eivät säästelleet voimiaan yrittäessään lucca Morelle uskonsa puolesta kuolleen marttyyrin sädekehää. Ilosiasoiden ympärille kasvoi kuvitelmien viidakko, ja ihmetekojakin keksittiin runsain mitoin, kuten pyhimystarinoihin kuuluu. Vuonna 1886 katolinen kirkko julisti Moren virallisesti "autu-aaksi marttyyriksi", ja vuonna 1935 hänet kanonisoiitiin. Tämän jälkeen katolinen kirkko on pyrkinyt tulkitsemaan Morea 'sosiaalisen kristillisyyden' apostolina.

Nämä molemmat lausunnot koskevat "sosialismin perustajia" Saint-Simonia, Fourier'ta ja Owenia. He ennustivat monia asioita, jotka Marx ja Engels myöhemmin todistivat tieteellisesti; heidän aatteensa ulottuivat monen vuosikymmenen yli, ne syntyivät samantapaisissa historiallisissa olosuhteissa kuin myöhemmin tieteellinen sosialismi. Mutta varhaisempien "nerokkaiden arvausten" kunnioitettava 250 — 350 vuoden ikä saa historioitsijan suhtautumaan niihin varovasti. Varsinkin kun Marx ja Engels eivät koskaan maininneet Morea tai Campanellaa niiden ajattelijoiden joukossa, jotka ennakoivat marxilaisia käsityksiä.

Ei liene tarpeen korostaa, kuinka tärkeitä ovat tuotannon luonne ja jakoperiaatteet, joita More tai Campanella pitivät parhaina. Tässä on perusta heidän käsityksilleen perinpohjaisten muutosten välttämättömyydestä. "Moren suuri ansio", kirjoitti V. P. Volgin, "on se, että hän jo 1500-luvulla pystyi siirtymään kommunistisesta kuluksjärjestelmästä (kulutus säilyi hänellä yhteisten aterioiden muodossa) kommunistiseen tuotantojärjestelmään." (V. P. Volgin, Utooppisen sosialismin perintö. Ven. Nasledie utopitsheskogo sotsializma. Teoksessa Istorija sotsialistitsheskih utshenij. Sbornik statej. Moskva 1962. S. 12.)

Utopian perhe- ja käsityökeskeisen yhteiskunnallisen tuotannon todellisena prototyypinä on epäilemättä, väittää V. P. Volgin, "keskiaikainen käsityöjärjestelmä, joka Moren aikana oli kauppapääoman vaikutuksesta jo huomattavasti muuttunut. Voidaan sanoa, että T. More restauroi tätä käsityöjärjestelmää ja puhdistaa sitä myöhemmistä kasvannaisista... On itsestään selvää, että näin ei saada aikaan tarkkaa historiallista restaurointia, vaan kirjoittajan yleisten periaatteiden mukaisesti idealisoitu restaurointi." (Thomas More, Utopia. Moskva — Leningrad 1947. Esipuhe: V. P. Volgin, Istoritsheskoe znatshenie "Utopii", s. 11.)²

Tällaiseen näkemykseen on vaikea yhtyä edes tietyn varauksin. "Restaurointi" on ennen kaikkea jonkin jo kadonneen, entisen poliittisen järjestelmän tai talousmuodon palauttamista, mutta keskiaikaista käsityöjärjestelmää ei milloinkaan, ei edes kaikkein "idyllisimpinä" aikoina, ollut ilman yksityisomaisuutta ja kisällien riistoa.

Kaupunkien käsityöläistuotanto sekä edistyksellisissä, kauppapääoman vaikutuksen kokeneissa muodoissaan että niissä jälkeijääneissä muodoissa, joita More saattoi havainnoida, herätti hänessä voimakasta vastenmielisyyttä ja oli yksi niistä systä, jotka saivat hänet kirjoittamaan Utopian. More ei "restauroinut" mitään — hän esitti periaatteellisesti uudenlaisen ratkaisun, eivätkä häntä ohjan-

neet kuvitelmat mahdollisesta kaukaisesta tulevaisuudesta vaan olevat olot. Hänen silmiensä edessä oli yhtälailla "perheiden" käsityöläisverstaaita kuin manufaktuureja. Mutta molemmissa hän näki säälimätöntä riistoa ja voitontavoittelua.

Utopiassa ei ole vihjaustakaan siihen, että More olisi pitänyt manufaktuureja jäljittelyn arvoisena mallina. Ovatko siis oikeassa ne tutkijat, jotka syyttävät häntä teknisen edistyksen aliarvioimisesta? Mutta kuinka monet tuohon aikaan yleensäkin uskoivat tekniseen kehitykseen, edes niistä jotka voittoja havigellessaan ajoivat köyhälistöä manufaktuureihin ja järjestelivät tuotantoa?

More todellakin "aliarvioi" monia asioita, mm. työnjaon mitä tärkeintä merkitystä. Utopiassa ei ole mitään hyödyttömiä ammatteja, ja ammattien lukumäärä on hyvin pieni — jokainen "perhe" tekee päätyönsä lisäksi esimerkiksi vaatteet itselleen. Mutta tämäkään ei mielestämme anna aihetta puhua Moren pyrkimyksestä "restauroida" idealisoitua keskiaikaista käsityötuotantoa. Hän ei liittänyt käsitystään parhaasta yhteiskuntajärjestelmästä miinkään kääntäytyyn teknisen kehityksen vaiheeseen. Älkäämme kuitenkaan moittiko häntä siitä: eihän silloin vielä edes teknisen edistyksen ideaakaan ollut olemassa.

More tai Campanella eivät kehottaneet luomaan "valtion manufaktuureja". He tunsivat kyllin hyvin manufaktuurien olot. Mutta eivätkö he puhuneet manufaktuureista niin sanoaksemme teknologisessa merkityksessä? Ne vähäiset tiedot, joita "Utopiasta" saa poimituksi, osoittavat että riittävä tuotannon taso saavutettiin, ei työn voimaperäistämällä, vaan lähes koko väestön osallistumisella tuotantoon. "Suurin osa välttämättömistä ammateista", kirjoitti More, "vaatii heiltä huomattavasti vähemmän työtä kuin muilta kansoilta." (Utopia s. 117 — 118.) Kuitenkin samalla annetuista esimerkeistä käy ilmi, että tämä ei johdu kehittyneestä "teknologiasta", ei joistakin uusista työvälineistä, ei tehokkaammasta työajaista, vaan sosiaalisista syistä: yksityisomaisuuden puuttumisesta ja valtakunnassa vallitsevasta järjestyksestä.

Tuon ajan manufaktuureissa kaikki alistettiin pyrkimykselle saada tuotannosta mahdollisimman halpaa ja työstä mahdollisimman voimaperäistä; työntekijöiden etuja otettiin kaikkein vähiten huomioon, tuotanto alistettiin ihmisen. Sellaisissa olosuhteissa työläinen "ei kehitä vapaasti fyysistä ja psyykkistä energiaansa, vaan näännyttää ruumiinsa ja murentaa henkiset voimansa" (Marx & Engels. *Sotshinenija*, osa 42, s. 90).

Ei vain julma riisto vaan myös työn "hengettömyys" — samojen työvaiheiden uuvuttava toistaminen — tuhosi manufaktuureissa työskennelleitä ihmisiä. Keskiajan käsi-

työläisten verstaissa oli toisinaan helpompaa: työn vieraantuminen ei siellä ollut vielä saanut niin peittelemättömiä muotoja.

More etsi järkevää vaihtoehtoa sille, mitä hän näki ympärillään: hän ei idealisoi sen enempää käsityöläismestareita kuin manufaktuurien perustajiakaan. Hänen vaihtoehtonsa, "toinen tiensä", on lähestyä tuotantoa johdonmukaisen humanismin pohjalta. Aineellisten hyödykkeiden kuluttaminen ei hänen mielestään ole ihmisen todellinen tarkoitus, ja siksi tavaroiden tuotantokaan ei ole itsetarkoitus. Heti kun tuotanto alistetaan työtätekevien korkeimmille eduille, ei enää tarvitse pyrkiä aineellisen hyvän runsauteen vaan runsaaseen vapaa-aikaan, joka käytetään ihmisen henkiseen ja ruumiilliseen kehittämiseen. Onhan paljon parempi, vakuuttaa More, olla tuhmaamatta aikaa sellaisten tavaroiden valmistamiseen, joita ilman-kin voi tulla toimeen, ja vastaavasti tehdä vähemmän työtä kuin tuhota elämänsä turhamaisessa tarpeettoman yltäkylläisyyden tavoittelussa.

'Utopian' jakoperiaate

Porvarillisessa historiankirjoituksessa on jo kauan ollut kokonainen suuntaus, jonka päämääränä on keinolla millä hyvänsä pitää Utopia keskiaikaisen ajattelun rajoissa korostamalla kaikin tavoin sen "luostarialkuperää" tai "askeettisuutta". Neuvostoliittolaiset historioitsijat arvos-televat tietysti moisia näkemyksiä. Kuitenkaan pyrkimys totuuden puolustamiseen ei pakota meitä "parantelemaan" Moren ajatuksia ja väittämään, että hänen päämääränään oli inhimillisten tarpeiden mahdollisimman täydellinen tyydyttäminen.

Koko Utopian talousjärjestelmä oli suunnattu edistämään ihmisen korkeimpia tarpeita — hänen henkisiä tarpeitaan. Aineellisten tarpeiden maksimaalisesta tyydyttämisestä Utopiassa ei puhuta mitään. Päinvastaista sen sijaan esitetään montakin kertaa.

Tämä täsmennys meidän on tehtävä kahdestakin syystä. Ensinnäkin More taisteli aineellisten tarpeiden järkevän rajoittamisen puolesta. Juuri tällaisessa rajoittamisessa hän näki henkisten tarpeiden tyydyttämisen takeen. Tämä lähestymistapa ei suinkaan johdu surullisen kuuluisasta "luostarialkuperästä" vaan puhtaasti humanistisista, maallisia lähtökohdista, jotka olivat peräisin muinaisten kreikkalaisten ja roomalaisten moraalifilosofiasta. Toiseksikin kyseiset Utopian kohdat ovat meille erityisen tärkeitä todisteina utopialaisten humanistisesta maailmankäsityksestä, heidän "arvoasteikostaan". He näkevät elämän onnen siinä, että lyhentävät mahdollisuuksien mukaan "ruumiin

orjuuteen", ruumiilliseen työhön käytettävää aikaa — vaikka työnteko onkin välttämätöntä järkevästi rajoitettujen aineellisten tarpeiden tyydyttämiseksi — ja pidentävät otiumiaan, ts. "henkisen vapauden", älyllisten harastusten, korkeimpien nautintojen aikaa.

Entä kuinka todenperäinen on väite, että utopialaisten aineelliset tarpeet tyydytettiin "tarpeen mukaan"? Kaikki tavarat säilytetään yhteisön varastoissa, ja jokaisen "perheen" pää pyytää sieltä sitä "mitä hän ja hänen läheisensä tarvitsevat, ja ilman rahaa, täysin maksutta, saa kaikkea mitä pyysikin. Ja miksi häneltä mitään kielletäisiin? Onhan ensinnäkin kaikkea kyllin runsaasti, ja toiseksi — ei ole pelkoa, että joku haluaisi vaatia enemmän kuin tarvitsee." (Utopia, s. 122 — 123.) Jäljempänä tätä ajatusta täsmennetään: utopialaiset eivät koskaan pyydä mitään ylimääraistä. On vaikea päätellä, elävätkö he tarpeidensa mukaan vai tyytyvätkö välttämättömään. Vai onko se ehkä heidän mielestään sama asia?

Utopiassa kaiken tarpeellisen pyytäminen ja saaminen merkitsi sitä, että kukin sai kaikkea välttämättömänä pidettyä niin paljon kuin oli mahdollista rikkomatta järkevän kulutuksen periaatetta ja toisten kansalaisten oikeutta omaan osuuteensa yhteisön tuotteesta. Nahasta tai taljoista tehty työpuku riitti utopialaiselle seitsemäksi vuodeksi ja yksi viitta, jota useampia hän ei halunnutkaan, tavallisesti kahdeksi vuodeksi (Utopia, s. 119). Emme suinkaan halua sanoa, että Utopian kansalaisten oli pakko aina noudattaa mitä ankarinta säännöstelyä. Sitä, mitä oli yllin kyllin, he saattoivat käyttää "tarpeidensa mukaan", mutta tuskinpa samaa voi sanoa heidän keskuudessaan vallinneesta jakotavasta yleensä.

Usein nykyajan ihmisen mielessä "tarpeidensa mukaan eläminen" tarkoittaa toiveidensa kaikinpuolista tyydyttämistä niin aineellisella kuin henkiselläkin tasolla. Mutta jos alkaisimme etsiä Utopiasta alkulähdettä tälle kuvitelmalle jonkinlaisista kuluttajan loputtomista kemuista, tekisimme anteeksiantamattoman virheen. Utopialaiset todellakin saavat yhteisöltä kaiken välttämättömän; kuitenkin sen, mikä on "välttämätöntä" ja "ylimääraistä", "tarpeellista" ja "tarpeetonta", määrittelee pääosaltaan yhteisö eikä yksilö. More ei pyri edistämään aineellisten tarpeiden kasvua, vaan päin vastoin näkee elämänviisauden kyvyssä rajoittaa niitä järkevästi. Tai paremminkin kyvyssä erottaa todelliset arvot kuvitelluista ja kieltäytyä jälkimmäisistä edellisten hyväksi. Utopian pääajatuksena pidetään usein "maailmallista asketismia". Tällainen johtopäätös näyttää meistä vääraltä; sitä vastaan sotii Utopian hedonistinen, epikurolainen henki.

Moren ajatuksille on luonteenomaista, että ihanneyhteis-

kunnassa jokaisen on tehtävä sitä, minkä luonto on hänelle määrännyt. Mutta tässä hän ei ole kovinkaan omaperäinen vaan toistaa Platonilta peräisin olevia humanistisen kirjallisuuden yleisiä väittämiä. Hänen pyrkimyksensä siihen, että valtiossa jokainen kansalainen hoitaisi luontaisten taipumustensa mukaisia tehtäviä, oli enemmänkin lähtöisin rationaalisuuden ja utilitarismin periaatteista kuin huolehtimisesta yksilön "itseilmaisesta". Tässä ilmeni ennen muuta eräille humanisteille niin tyypillinen suhtautuminen ruumiilliseen työhön "ruumiin orjuutena. Persoonallisuus ei heidän mielestään varsinaisesti ilmaissut itseään jokapäiväisessä välttämättömässä työssä vaan vapaa-aikana (otium) oppineiden harrastusten parissa. Tietysti utopialaisilla on selitys lasten predestinoinimiselle: "Enimmäkseen jokainen kasvaessaan oppii isänsä ammatin: siihen useimmilla on luonnollinen taipumus." (Utopia, s. 112.) Morekin, kuten huomaamme, on sangen suoraviivainen uskoossaan perinnöllisyyden voimaan.

Jos jotakuta houkuttaa muu kuin isänsä ammatti, hänet siirretään toiseen "perheeseen". Jos joku utopialainen hallitsee kaksi ammattia, "hän harjoittaa kumpaa haluaa, ellei valtio (tämä varaus on Morelle tyypillinen) tarvitse enemmän vain toista niistä" (Utopia, s. 113.)

Käsitys siitä, että yksilön "hyötyteho" yhteiskunnassa on sitä suurempi mitä enemmän hänen tekemänsä työ häntä miellyttää, ei vielä päässyt voitolle. Utopiassa virkamiehet tarkastivat, että kaikki tekivät työtä ahkerasti. Heitä ilmeisesti huoletti enemmän se, että jokainen täytti tehtävänsä, kuin työtätekevien suhtautuminen työntekoon. Olihan myös vapaiden kansalaisten tekemä työ "ruumiin orjuutta"!

Utopialaisten ammatinvalinnan mahdollisuudet olivat vähäiset: maassa ei harjoitettu ammatteja, joita pidettiin hyödyttöminä. Jos jollakulla onnettomuudekseen oli taipumuksia esim. kultasepän työhön, hän parhaassakin tapauksessa käyttäisi näitä lahjojaan vain vapaa-aikana.

Väite, että More "toi ensimmäisenä esiin perusperiaatteen jokaiselta kykyjensä mukaan, jokaiselle tarpeidensa mukaan", rikkoo historiallisen perspektiivin ja suo "Utopian" kirjoittajalle ansioita, joita hänellä ei ollut eikä voinutkaan olla. Moresta kirjoitetaan usein, että hän julisti periaatteen jaosta "tarpeiden mukaan". Mutta tämäkin paljon oikeutetumpi ja varovaisempi muotoilu voidaan hyväksyä vain melkoisin varauksin.

Edes ilmausta "jokaiselta kykyjensä mukaan", ts. sanon-
taa jolla on aivan määrätty historiallinen vivahde, ei saisi käyttää puhuttaessa tuotannon järjestämissuunnitelmista 1500—1600 -luvun utopioissa. Niissä oli vielä paljon esteitä lahjakkuuden vapaalle ilmaisulle. Jotta saattoi syntyä

ajatus siitä, että ihmisen innostus johonkin työhön voidaan todella asettaa palvelemaan yhteiskuntaa, tarvittiin paitsi kaksi vuosisataa myös Charles Fourier'n harvinaislaatuinen nerous.

Mitä tulee periaatteeseen "jokainen kykensä mukaan, jokaiselle tarpeensa mukaan", on pahasti virheellistä väittää sitä kaukaisten "edeltäjien" keksimäksi, sillä se kuuluu olennaisesti tieteellisen kommunismin historiallisiin saavutuksiin ja ohjelmanjulistuksiin. (Ks. Marx & Engels, So-tshinenija, osa 19, s. 20.)

Moren paikka kommunististen aatteiden historiassa

Luonnollisesti kommunististen ja sosialististen aatteiden kohtaloita tutkivilla marxilaisilla historioitsijoilla on yleisenä teoreettisena pohjana Marxin, Engelsin ja Leninin teokset. Kuitenkin ne tutkijat, jotka käsittelevät 1800-luvun utooppista sosialismia ja kommunismia, ovat huomattavasti paremmassa asemassa kuin ne, joiden tutkimukset kohdistuvat aikaisempien vuosisatojen utopisteihin, sillä sekä "Kommunistisen puolueen manifesti" että "Sosialismin kehitys utopiasta tieteeksi" puhuvat pääasiassa erilaisista 1800-luvun sosialistisista ja kommunistisista oppisuunnista. Varhaisempien aikojen kommunistisia aatteita koskevat lausunnot ovat lyhyitä ja summittaisia. Tämä on täysin ymmärrettävää, sillä jopa Engelsin erityinen historiallinen tutkielma "Sosialismin kehitys utopiasta tieteeksi" on omistettu "uudenaikaiselle sosialismille" — sen muuttumiselle tieteelliseksi.

"Kommunistisen puolueen manifestissa" ja muissa teoksissaan Marx ja Engels korostivat, että proletariaatti syntyi teollisen vallankumouksen tuloksena. Vallankumouksellisten anabaptistien asketismin, Moren "asketismin" ja 19. vuosisadan aattona "yleistä asketismia ja karkeaa tasajako" saarnanneiden katsomusten välillä on kuitenkin valtava ero. Kysymys siitä, milloin vaatimukset "yleisestä asketismista ja karkeasta tasajaoista" saivat taantumuksellisia piirteitä, on itsessään melko monimutkainen. On selvää, että nämä 1700—1800-lukujen vaihteessa esitetyt vaatimukset erosivat luonteeltaan olennaisesti 1500-luvun plebeijitalonpoikien samankaltaisista pyrkimyksistä. Engelsin tunnetut sanat "askeettisesta, spartalaismallisesta kommunismista" käsitetään joskus luonnehdinnaksi kaikista 1500—1700-lukujen kommunistisista aatteista. Kuitenkin tällainen käsitys törmää melkoisiin vaikeuksiin. Tutkijat, jotka ovat kommentoineet asiaa, eivät lainkaan epäile, etteikö Engels tarkoittaisi ennen kaikkea "Utopiaa" ja "Aurinkovaltiota" mainitessaan 1500—1700-luvuilla luodut "utooppiset kuvaukset ihanteellisesta yhteiskuntajärjestel-

mästä". Mutta sanoillaan "kaikki elämännautinnot" kieltävästä kommunismista Engels tuskin tarkoitti "Utopiaa", sillä se heijastelee vallan päinvastaisia mielialoja. Engels oli täysin selvillä tästä "Utopian" renessanssihengestä; hän katsoi, että Moren teosta on tarkasteltava ei vain Englannin vaan myös Ranskan ja Italian renessanssin yhteydessä.

Ilmeisesti maininta askeettisesta kommunismista ei koske yleensä kaikkia — anabaptisteista Mablyyn — teoreettisia esiintymisiä, jotka liittyivät "itsenäiseen liikehtimiseen sen luokan keskuudessa, joka oli uudenaikaisen proletariaatin enemmän tai vähemmän kehittynyt edeltäjä", vaan ainoastaan 1700-luvun kommunistisia teorioita (Morelly ja Mably). Heidän teoriansa juuri olivat "uuden opin ensimmäinen ilmenemismuoto". (Engels. mts. 45—46.)

Miettiessään, kenestä pitäisi aloittaa "uudenaikaisen sosialismin" historia, Engels tarkasteli Morellyä ja Mablya. Kuitenkin "varsinaisesti sosialistiset ja kommunistiset järjestelmät", "Kommunistisen puolueen manifestin" sanoja käyttääksemme, ilmestyivät myöhemmin — näitä olivat Saint-Simonin, Fourier'n ja Owenin järjestelmät. (Marx & Engels, Kommunistisen puolueen manifesti, Pori 1971, s. 56.) Näitä kolmea suurta utopistia Engels nimitti sosialismin luojiksi (Engels, mts. 49), väheksymättä tietenkään Morellyn ja Mablyn oppien merkitystä. Heidän jo täysin kommunistisista teorioistaan eroavat 1500—1600-luvuilla syntyneet "utooppiset kuvaukset ihanteellisesta yhteiskuntajärjestelmästä".

Niitä 1500—1600-luvun teoreettisia utopioita, joita esiintyi "vielä kypsymättömän luokan kapinayritysten" rinnalla, voisimme Engelsin sanoja hieman muunnellen kutsua vielä epätäydellisen kommunistisiksi teorioiksi. Emme käy arvailemaan, mikä esti Engelsiä liittämästä "Utopiaa" ja "Aurinkovaltiota" jo täysin kommunististen konseptioiden joukkoon — irralliset yksityiskohdatko (suhautuminen ruumiilliseen työhön "ruumiin orjuutena", Utopian orjat tai Aurinkovaltion "hierarkia" vai esiproletariaatin asemaan liittyvät yleisemmät ajatukset. Mutta miksikään ei muutu se tosiseikka, että Engelsin vetämä rajalinja erottaa Moren ja Campanellan Morellysta ja Mablysta.

Puhuessaan sosialismin kehityksestä utopiasta tieteeksi Engels ei tarkoittanut yhteiskunnallisen ajattelun monisatavuotista historiaa eikä edes sen kehittymistä Moren Utopiasta tieteelliseen sosialismiin, vaan täysin konkreettista ja suhteellisen lyhytaikaista prosessia: "uudenaikaisen sosialismin" muotoutumista ja kehitystä. Mutta eikö itse tämä käsite edellytä, että "uudenaikaisen" tai "uusimman sosialismin" lisäksi on ollut olemassa sitä edeltänyt "entisaikainen", "vanha" sosialismi? Emme halua tehdä tästä

kovin rohkeita johtopäätöksiä. Termin "uudenaikainen sosialismi" käyttö ei suinkaan merkitse, että Engels itse olisi pitänyt sitä jonain ehkä ammoisista ajoista jatkuneen aatteellisen virtauksen uusimpana vaiheena. Engels korosti, että "uudenaikainen sosialismi" on uusi oppi, joka on syntynyt kapitalistisen tuotantotavan voiton jälkeen mutta silloin kun vastakohta porvariston ja proletariaatin välillä oli vielä hyvin kehittymätön. (Ks. Engels, mts. 48.) Puhuessaan "entisestä sosialismista", joka eroaa huomattavasti tieteellisestä sosialismista, hän tarkoitti Saint-Simonin, Fourier'n ja Owenin teorioita. Toisin sanoen "uudenaikaisen sosialismin" historia koostui ikään kuin kahdesta jaksosta: "entisestä sosialismista", joka selvimmin ilmeni kolmen suuren utopistin teoksissa, ja sen tilalle astuneesta tieteellisestä sosialismista, joka oli "proletaarisen liikkeen teoreettinen ilmaus (Engels mts. 92).

Eräistä lausunnoistaan päätellen Engels ei kannattanut niitä, jotka tarkoituksiperistään riippumatta tulkitsivat liian laajasti "sosialismin" käsitettä. On kiintoisaa havaita, että Kautskyn kirjaa "Uusimman sosialismin edeltäjät. Osa I. Platonista anabaptisteihin" Engels kutsui "Sosialismin esihistoriaksi" (Marx & Engels, Sotshinenija, osa 39, s. 368, 500).

Toisaalta kannattaa panna merkille, että kommunismia lähestyvässä Münzerin poliittisessa ohjelmassa Engelsin mielestä "kommunististen aatteiden pilkahduksista ensi kertaa tulee reaalisen yhteiskuntaryhmän pyrkimysten ilmauksia", "kohtaamme ne uudelleen jokaisessa suuressa kansannousussa, kunnes ne vähitellen sulautuvat nykyajan proletaariseen liikkeeseen" (Marx & Engels, Sotshinenija, osa 7, s. 371, 364).

Mutta ellemme halua tunnustaa Morea utooppisen sosialismin perustanlaskijaksi, voimmeko ehkä pitää häntä utooppisen kommunismin isänä? Ei, sellainen määritelmä olisi mielestämme liian epätasällinen. Vaistonvaraisesti kommunistiset käsitykset protestina sortoa ja riistoa vastaan syntyivät jo ihmisen historian aamunkoitossa. Niillä ei ollut perustajaa — ne syntyivät kansojen sydämessä, eri maissa ja eri vuosisadoilla. Niiden monisatavuotinen historia ansaitsee mitä vakavinta huomiota. Ne heijastivat osatomiin toiveita; veljeyden, tasa-arvon ja todellisen ihmisyiden haaveissa puhui ihmisluvun parhaiden poikien omatunto.

Epäilemättä utooppista sosialismia edelsi joukko kommunistisia aatteita, jotka syntyivät aikansa olosuhteista ja saattoivat olla melko pitkälle kehiteltyjä tai vain karkeasti hahmoteltuja; ne olivat olemassa jo kauan ennen kuin Saint-Simon, Fourier ja Owen alkoivat levittää omia oppe-

jaan. Edelsikö siis utooppinen kommunismi utooppista sosialismia? Monet meidän historioitsijoistamme ja filosofiistamme (heidän joukossaan myös tämän artikkelin kirjoittaja) nimittävät Morea, Campanellaa ja Melje'a suuriksi utopistikommunisteiksi ja kirjoittavat 1500—1700 -luku-
jen utooppisesta kommunismista. Asia näyttää siis olevan selvä. Kaikki mainitut ajattelijat puolustivat yhteisomaisuutta ja utooppisten suunnitelmien laatijoina olivat tietysti utopisteja. Kuitenkaan renessanssin ja myöhempienkään proletariaatin syntymistä edeltäneiden aikakausien ajattelijoiden oppeja, joissa esitettiin enemmän tai vähemmän kommunistisia ihanteita, ei ankarasti ottaen voi kutsua "utooppiseksi kommunismiksi". Sillä sekä todellinen utooppinen kommunismi että utooppinen sosialismi syntyivät samana aikana — aikana jolloin suurteollisuus ja porvariston ja proletariaatin välinen vastakohta kehittyivät. (Marx & Engels, Sotshinenija, osa 4, s. 322, 455—456; osa 19, s. 191—195.) "Kommunismi syntyi vasta silloin", kirjoitti Engels vuonna 1847, "kun koneet ja muut keksinnöt tekivät kaikille yhteiskunnan jäsenille mahdolliseksi toivoa monipuolista koulutusta, onnellista elämää. Kommunismi on oppi vapautuksesta, joka oli mahdoton orjille, maaorjille tai käsityöläisille ja tuli mahdolliseksi vasta proletaareille, ja sen tähden se kuuluu väistämättä 19. vuosisadalle eikä sitä olisi voinut olla joskus varhaisempina aikoina." (Marx & Engels, Sotshinenija, osa 42, s. 358.) Kuten kontekstista voi päätellä, Engels tarkoitti tässä "kommunismilla" Marxin lähimpien aatetoverien lisäksi myös utooppisia sosialisteja.

Mutta ehkä Moresta saa alkunsa "sosiaalinen utopismi"? Luultavasti tämän termin puolustajatkään eivät väitä, ettei erilaisia vain vähän realistisia tai täysin mielikuvituksellisia yhteiskunnan muuttamissuunnitelmia olisi ollut jo hämärässä muinaisuudessa. Aristoteles kirjoitti, että Hippodames Miletolainen (400-luvun puoliväli e.a.a.), joka keksi kaupunkien asemakaavoituksen, "halusi näyttää olevansa kaikkien luonnon ilmiöiden oppinut tuntija ja ensimmäisenä yksityisenä ihmisenä yritti esittää jotain parhaasta valtiojärjestelmästä". (Aristoteles, Poliitiikka. Ven. Poliitika, Moskva 1911, s. 65—66.)

Utopioita oli jo kauan ennen kuin More keksi tämän sanan ja kirjoitti "Utopiansa". Emme ryhdy tässä jatamaan nykyisin niin muodikkaita pohdiskeluja "utooppisen" luonteesta yleensä, vaan tyydymme lyhyeen huomautukseen. Utopia on yhteiskunnallisen ajattelun historian tutkimuskohteena ennen kaikkea käsitys parhaasta valtiojärjestelmästä — ja vieläkin kapeammassa merkityksessä: ihanneyhteiskunta, joka on esitetty kuvitellusta matkasta kertovassa tarinassa.

Mikä sitten on "Utopian" luojan todellinen asema? Esi-kapitalistisissa muodostumissa kommunistiset ajatukset saivat erilaisia muotoja — ne olivat lahkolaisten oppeja tai kansan keskuuteen levinneitä kerettiläisyyksiä. Ne ilmeni-vät sekä kansanliikkeinä että oppineiden kiistoina yhteis-omaisuudesta. Thomas More oli ensimmäinen, joka renes-sanssiaikana puki kommunistiset ajatukset humanistisen teoksen muotoon. Hänen "Utopiansa" oli merkki uudesta kommunististen aatteiden kehitysvaiheesta: kansanjoukko-jen kurjan aseman aiheuttama suuttumus teki Moresta jo alkuperäisen kasaantumisen aikana yhteiskunnan kollektiivi-soinnin huomattavimman puolestapuhujan ainakin kahdeksi ja puoleksi vuosisadaksi! Kommunististen oppien histo-riassa More oli humanistisen suunnan perus-taja. Se syntyi, kun jo oli olemassa (vaikkakin piilevinä) muita, radikaalimpia virtauksia, jotka pian purkautuivat Thomas Münzerin ja vallankumouksellisten anabaptistien esiintymisinä. Lisäksi More, yksi Euroopan tunnetuimmis-ta ajattelijoina, Erasmus Rotterdamlaisen ystävä, aloitti "Utopiallaan" renessanssin humanistisen suuntauksen, jota voidaan kutsua utooppis-kommunistiseksi humanismiksi. Sitä kehitti edelleen Campanella hu-manistis-luonnonfilosofisessa "Aurinkovaltiossaan".

SOIHTUA TUETAAN

jatkoa siv. 46

lius, Juha-Pekka Kajosvaara, Riitta Korpinen, Haapalan perhe, Laura Rontu, Arja Pakalen, Helmi Roth, Olli Hämäläinen, T & H Koistinen, C. Moustgaard, Cris-toffer Tigerstadt, O. P., Pekka Lehtinen, Tarja ja Mika, Jukka ja Sinikka, Laris-sa Bruun, Ami Auer, Arjo Suonperä, Toveri X (KU), Matti Tikkanen, Ville Ovaskainen, M. Ollikainen, M. S., R. Salonen, Marjatta Lampinen, Ari Lampinen, Tuija Metsämäki, Tuula Tuominen, Sirkku Kosunen, V. Lähdetniemi, E. Salo, A. Örnmark, S. Mattila, K. Laine, U. Murdenia, Karonen, Liute, OKA, Leena Suvanto, Matti Orava, Hilikka Salminen, Eero Kulju, Marja Leena Lehtonen, Pekka Hietanen, Arja Hietanen, Juha Pyhälä, Terho Ovaska, Merja Huttunen, Helena Laisi, Paula Pulma, Arvo Kangasmaa, X, Ari Tolva-nen, Esko Kokkinen, Jouko Hannula, Tuula Kähkönen, Juha Keltti, Eeva ja Jus-si P, Eevamaija Miettinen, Jari Veijalainen, Elina Skonbäck, K E Törnqvist, Liisa Nurminen, Pentti Parviainen, Ulla-Maija Määttä, Oili Returberg, Hilja Silven-noinen, R. Kopsa, Matti Hrónlund, Tuula Tamminen, Heljä Hyväri, Mirja Liika-nen, A. Salin, Viljo H. Pesola, Tuula Huttunen, Riitta Ruohonen, Markku Iso-Markku, Anja Strömberg, Aune Pasanen, Rauha Kannila, Aune Pangholm, Pirjo Lehtinen, Vilho Aho, P. Tammissalo, M. Olkinuora, E. Metsälä, Otso Karppinen, Matti vaan, A. A., Tuntematon, Jorma Kokkonen VHS, Risto Kokko, Mervi Luostarinen, Pekka Savolahti, Pekka Huttu-Hiltunen, Vuokko Pesälä, Juhani Vierimaa, A. Mutanen, Arvi Massinen, Matti Uusivirta, Jarmo Selänen, Heikki Lenkkeri, Seppo Salonen, Veijo Niskavaara, Jouko Gamlabacka, Rauno Frank-berg, J. Elo, Markku Nieminen, Timo Lapila, Tarja Vihavaara, Heimo Rainio, Hans Bangson, Elina Tulonen, Merja Halme, Soile Passoja, Liisa Uusheimo, Eija Varpula, Juha Rautiainen, Raimo Hyödytön, Jaakko Nikitin, Merja Nikitin, Simo

jatkaa takakanteen

Keskustelua

Demokraattisen vaihtoehdon ongelmia

Kommunistisen lehdistön juhlassa 19.—20. 5. pidetyssä Soihtu-lehden seminaarissa "Suomen tie sosialismiin" Jukka Gronow arvioi kommunistien demokraattisen vaihtoehdon ohjelmaa. Hänen mukaansa demokraattista vaihtoehtoa ei olla esitetty kyllin konkreettisesti ja samalla liian monet nykykapitalismin ongelmat on pyritty palauttamaan tulopolitiikkaan ja vastaavasti ongelmien ratkaisu tulopolitiikan vastaiseen taisteluun. Näin työtätekevien elämän kannalta monet keskeiset laadulliset kysymykset ovat jääneet liian vähälle huomiolle. — Toimitus.

Tulopolitiikkaa . . .

Viimeisen kymmenen vuoden ajan poliittisen kokemuksiamme ja keskustelujamme on hallinnut kysymys tulopolitiikasta. Myös monissa tutkimuksissa tulopolitiikka on nähty keskeisenä suomalaisesta nykykapitalismista luonnehtivana piirteenä. Tulopolitiikkaan on yhdistetty talouspolitiikan linja, hallitsemistavan tai -tyypin muutos, valtionhallinnossa tapahtuneet muutokset (byrokratisoituminen, demokratian kaventuminen) ja myös joukkojärjestöjen piirissä tapahtunut kehitys. Tulopolitiikan tärkeyden ovat tajunneet sekä sen puolustajat että vastustajat. Kysymys talouspolitiikan

suunnan muuttamisesta ja demokraattisesta vaihtoehdosta on Suomessa kytkeytynyt korostuneesti tulopolitiikan vastaiseen taisteluun.

Tulopolitiikkojen mukaan Suomen talouden monet näkyvät vaikeudet (inflaatio, työttömyys, maksutaseongelmat) ovat seurausta suomalaisen teollisuuden kansainvälisen kilpailukyvyn heikkoudesta. Ulkomaankaupan vapautuminen (EEC-sopimus) asettaa suomalaiselle teollisuudelle ja viennille vaatimuksia: on sopeuduttava kansainväliseen kilpailuun. On siis välttämätöntä parantaa teollisuuden kilpailukykyä eli alentaa tuotantokustannuksia. Varmin ja samalla suorin tie tämän saavuttamiseksi on palkkakustannusten alentaminen tai ainakin niiden kasvun hillitseminen. Pitkällä tähtäyksellä tuloksia voidaan kuitenkin saavuttaa vain tuottavuutta kasvattamalla. Myös tältä kannalta palkkakustannusten alentaminen on kuitenkin tärkeää: se tekee mahdolliseksi välttämättömät teollisuuden investoinnit.

Tällaista talouspolitiikkaa on luonnehdittu nykykapitalismin tutkimuksessa perinteiseksi talouspolitiikaksi, joka kantaa huolta ennen kaikkea vientiteollisuuden välittömistä eduista. Tätä linjaa on toteutettu pitämällä palkankorotukset kurissa, voimaperäistämällä työtä ja devalvoimalla. Kulutuskysyntää on rajoitettu ja investointeja suunnattu ns. tuottaviin investointeihin. Erityisesti viime aikoina tähän on liittynyt pyrkimys supistaa valtiontalouden "tuottamattomia menoja" ("yli varojen" on tosin eletty ennenkin, esim. 50-luvulla valtiontalouden supistamistarvetta korostettiin jatkuvasti).

Tämän talouspoliittisen linjan johdonmukainen jatke on tulopolitiikka, jota on harjoitettu hieman eri vivahtein 60-luvun lopulta lähtien. Uusi tilanne (mm. kansainvälisen talouden muutokset, maan poliittisessa tilanteessa tapahtuneet muutokset) on vaatinut uusia, entistä voi-

makkaampia ja laajempia keinoja vanhojen tavoitteiden saavuttamiseksi — ja näitä tulopolitiikka on tarjonnut.

Peruspyrkimyksissään tämä linja on sekä onnistunut että epäonnistunut. Onnistunut se on sikäli, että se on saanut taakseen varsin suuren osan poliittista kenttää oikeistosta vasemmistoon. Talouspolitiikan päälinjasta näyttää siis vallitsevan ainakin poliittisen johdon tasolla sangen vankka yksimielisyys. (Asiahan esitetään mielellään siten, että kyse on realistisesta ja ainoasta mahdollisesta vaihtoehdosta.) Samalla on kuitenkin selvää, että ilmaistujen tavoitteidensa suhteen talouspolitiikka on ollut vähemmän onnistunutta, ja mahdollinen tilanteen paraneminen joissakin suhteissa (kuten esim. maksutaseen paraneminen) johtuu ensi sijassa muista — ”ulkoisista” — syistä. (Tästä ongelmasta selvitään tavallisesti kuitenkin vetoamalla joko siihen, että ilman harjoitettua politiikkaa asiat olisivat vielä huonommin tai sitten toimenpiteet ovat kyllä olleet oikean suuntaisia, mutta liian heikkoja, jääneet puolitehen.)

... ja sen vaihtoehto

Tulopolitiikan vastustajat ovat esittäneet vaihtoehdon harjoitetulle talouspolitiikalle. Vaihtoehto muistuttaa olleellisesti peruspiirteisissään ns. keynesiläistä suhdannesäätelyä. Näin on ainakin laman oloissa. Aikaisemmin vaihtoehdossa olivat korostuneemmin esillä tulonjakokysymykset: palkkojen osuuden korottaminen, voittojen alentaminen. Vaihtoehdona on esitetty kulutuskysynnän lisäämistä sekä a) palkkoja korottamalla ja palkkatulojen verotusta keventämällä että b) valtiontaloutta kasvattamalla. Valtiontaloutta pitäisi sen lisäksi suunnata siten, että se sekä parantaa kulutuskysyntää (tulonsiirrot) että lisää välittömästi työllisyyttä (valtion investointien suun-

taaminen sellaisiin kohteisiin, jotka luovat uusia työpaikkoja, esim. rakennustoimintaan). Rahat palkankorotuksiin ja valtionmenojen kasvattamiseen on tarkoitus hankkia kaventamalla monopolien voittoja — ja mahdollisesti ulkomaisilla lainoilla. Tätä vaihtoehtoa on kutsuttu tulopolitiikan vastaiseksi, demokraattiseksi talouspolitiikaksi, joka tekee mahdolliseksi taloudellisen kriisin ja taloudellisten vaikeuksien voittamisen työtä-tekevien ehdoilla.

Ongelmia

Olen käynyt lävitse useille varmasti varsin tuttuja talouspolitiikan kysymyksiä näinkin pitkään, voidakseni esittää eräitä ongelmia, joita tähän demokraattiseen vaihtoehtoon liittyy.

Teesini on että esitetty demokraattinen vaihtoehto on toisaalta liian suppea — siitä seuraavia johtopäätöksiä ei ole esitetty riittävän selvästi ja konkreettisesti — ja toisaalta se on liian laaja — lähes kaikki nykykapitalismin ongelmat on pyritty palauttamaan tulopolitiikan ja monopolien voitonsaalistuksen syiksi. Vaikka näin niin sanoakseni viime kädessä ehkä onkin — parempi olisi tällöinkin puhua kuitenkin yleisesti pääoman tuotantotavasta — ei tämä ”viime käsi” sano kovinkaan paljon, jos emme tiedä miten se ilmiöihin vaikuttaa ja niitä leimaa.

Pyrin seuraavassa lyhyesti perustelemaan kumpaakin väitettäni.

Tulopolitiikan vastaisen taistelun erikoisuus verrattuna perinteiseen palkka-taisteluun on — ja tämä on ilmeisesti tajuttu molemmin puolin — että siinä kyse ei ole vain suuremmasta tai pienemmästä palkankorotuksesta, vaan laajassa mielessä politiikan perussuunnasta. Tulopolitiikkaan on sidottu varsin suuri osa talouspolitiikkaa — valtion tulojen ja menojen kehitys, rahapolitiikka, osa

ulkomaankauppapolitiikkaa jne. Poliittisesti tulopolitiikka on merkinnyt varsin pitkälle menevää työväenliikkeen integrointia ja sitoutumista harjoitetun talouspolitiikan taakse: tulopolitiikka on vaipahtoista palkkatulojen kasvun rajoittamista ja sääntelyä. Tähän liittyvät monet niistä tulopolitiikan kauden piirteistä, joita on kutsuttu demokratian kaventumiseksi sekä joukkoliikkeiden että valtionhallinnon tasolla: integroinnin onnistumiseksi on ollut tärkeää hallinnollisin ja lainsäädännöllisin toimin rajoittaa tulopolitiikan vastustajien vaikutusmahdollisuuksia. Tässäkin suhteessa tulopolitiikassa on pitkälle onnistuttu.

Tulopolitiikan kokonaisvaltaisuus asettaa kuitenkin myös sen vastustajat ja kriitikot vaikean tehtävän eteen: näyttää siltä, että on pystyttävä esittämään eeräässä mielessä samoin arviointikriteerein toimiva talouspoliittinen ohjelma kuin mitä vallitseva talouspolitiikka on. Demokraattinen vaihtoehto asettaa itselleen tehtävän ylittää kapitalismin kriisi. Tämä on ongelmallista.

On kai itsestään selvää, että ne tulopolitiikan vastaiset talouspoliittiset vaatimukset, joita lyhyesti edellä luonnehdin, oovat palkkatyöläisten etujen mukaisia — ja sellaisina perusteltavissa (reaaliansioiden kasvu, kulutuksen kasvu, sosiaalipoliittiset uudistukset, työpaikkojen luominen jne.) On myös luultavaa, että niiden toteuttaminen ei automaattisesti johda nykyisen taloudellisen tilanteen huononemiseen niilläkään kriteereillä arvioituna, joita perinteisen talouspolitiikan puolestapuhujat esittävät. Ne eivät kuitenkaan myöskään varmasti ratkaise kapitalismin taloudellista kriisiä ja niitä vaikeita talouden rakenteellisia ongelmia, jotka ovat nykyisten ongelmien syynä.

Olen hyvin tietoinen siitä, että talouspoliittisen vaihtoehdon esittämisessä ei ole pysähdytty vain edellä kuvattujen vaatimusten esittämiseen. On lisäksi esi-

tetty, että kriisin voittaminen edellyttää mm. ulkomaankaupan suunnan muuttamista; on vaadittu demokraattisia kansallistamisia ja työläisten vaikutusmahdollisuuksien ja kontrollin lisäämistä tuotannossa yleensä; edelleen on vaadittu valtionhallinnon demokratisoimista jne.

Engelmana on ensinnäkin näiden vaatimusten epämääräisyys ja toiseksi näiden rakenteellisten vaatimusten yhteys vaatimuksiin, joita voisi kutsua suhdanne- tai tulonjakopolitiittisiksi.

Sosialismiin siirtymisen konkreettinen perspektiivi

Kun puhun epämääräisyydestä en tarkoita sitä, että meidän olisi kyettävä nyt heti luettelemaan esimerkiksi kymmenen seuraavaa kansallistamiskohdetta, luettelemaan ne tuotteet joiden vientiä SEV-maihin voitaisiin lisätä tai esittämään minkälaisia lakitekknisiä edellytyksiä hallinnon demokratisoiminen edellyttäisi — vaikka nämäkin luonnollisesti jossakin vaiheessa tulevat ajankohtaisiksi. Kun puhun rakenteellisten vaatimusten yhdistämisestä suhdannepoliittisiin, en tarkoita sitä että ne nyt olisivat riippumattomia toisistaan tai että niitä voitaisiin yhdistellä miten vain (tämä ei ehkä tarvitsisi huomauttaa, ellei viime aikoina olisi esitetty täysin abstrakteja, nykyisestä tilanteesta irrallaan olevia vaatimuksia keskusteluista erilaisista sosialismiin siirtymisen malleista). Tarkoitan juuri päinvastaista: olisi nostettava esiin kysymys sosialismiin siirtymisen konkreettisesta perspektiivistä, jolloin konkreettisuus juuri merkitsee sitä, että tämä perspektiivi ei ole irrallaan jokapäiväisestä kamppailusta, vaan nousee siitä.

Tulopolitiikan vastaisen taistelun tuloksellisuus edellyttää sellaisten kysymysten asettamista ja niihin vastaamista, jotka koskevat itse kapitalismin perussuhteita, pääoman ja palkkatyön välistä

suhdetta, ja sen oikeudellisia ilmenemis-
muotoja, yksityisomaisuutta ja työvoiman
ostoa ja myyntiä koskevia lakeja. Kapi-
talismin ylittävän konkreettisen perspek-
tiivin osoittaminen edellyttää mm. sitä,
että kykenemme esittämään miten —
ottaen huomioon Suomen aseman kan-
sainvälisessä taloudessa ja kiristyvän kan-
sainvälisen kilpailun — pääoman toimin-
nan rajoittaminen mahdollistaa yhtä ai-
kaa sekä entistä nopeamman tuotantovoimien kasvun, joka on välttämätön talouden rakenteellisten ongelmien ratkaisemiseksi, että samalla ottaa käyttöön ne työvoimareservit joita maassa on ja pakkottaa voimakkaasti kehittämään edelleen työläisten ammattitaitoa ja koulutusta. Tämän on lisäksi tapahduttava yhtä aikaa palkkatyöläisten työolosuhteiden paranemisen ja elintason jatkuvan kasvun kanssa. Konkreettisemmin sanoen kyse on ongelmista, joita esimerkiksi uuden teknologian ja automaation laajamittainen käyttöönotto sekä teollisuudessa, kaupassa että palveluelinkeinoissa aiheuttaa. Tällainen tehtävä ei varmasti ole helppo, ja itse prosessiin liittyy monia vaikeita ongelmia ja ristiriitoja, mutta tällaisen perspektiivin esittäminen on välttämätöntä ja mahdollista.

Elämäntapa suomalaisessa kapitalismissa

Toinen väitteeni oli, että tulopolitiikan vastainen taistelu on usein ymmärretty liian laajasti: kaikki nykykapitalismin ongelmat ja ilmiöt on pantu tulopolitiikan ja monopolien voitonsaalistuksen kontolle. Kapitalismi ja erityisesti nykykapitalismi on tätä käsitystä paljon monimuotoisempi ja — mutkaisempi. Kärjistäen voisi sanoa, että se miten pääomalle perustuva tuotantotapa vaikuttaa ja leimaa siinä toimivien ihmisten elämää ei palaudu palkkojen ja voittojen välisiin määrällisiin suhteisiin tai työvoi-

man uusintamisen määrällisiin rajoituksiin. Pääomasuhde jakaa työläisen elämän työhön ja vapaa-aikaan. Työssä työläinen on välittömästi pääoman komennon alainen, työn jälkeen hän sen sijaan on "oma herransa". Hän käy ostoksilla ja ostaa mitä haluaa, hän syö ja harrastaa mitä haluaa, hän kasvattaa lapsensa niinkuin parhaaksi näkee. Mutta niin työn kuin vapauden valtakuntaankin pääoma lyö leimansa. Kyse on palkkatyöläisen elämäntavasta.

Sekä poliittisten liikkeiden että tutkimuksen piirissä tähän liittyvät ongelmat ovat selvästi nousseet viime aikoina esille. Kapitalismin tutkijoiden piirissä on herännyt laaja kiinnostus sellaisiin asioihin, joita on kutsuttu kapitalismin arkipäiväksi tai elämäntavaksi. Poliitikassa tämä näkyy sellaisten liikkeiden ja niiden esiin nostamien ongelmien kohdalla kuten naisliike, ympäristöliike — vain eräitä ajankohtaisimpia mainitakseni. Porvarillisen kulttuurin, erityisesti massakulttuurin kritiikki, liittyy myös tähän. Yhteistä näille ilmiöille on, että ne näyttävät koskevan laajasti ottaen ihmisten välisiä suhteita (ja myös ihmisten suhdetta luontoon) kapitalismissa ja näihin liittyviä tietoisuuden muotoja. Voisi sanoa, että kyse on laajassa mielessä porvarillisesta kulttuurista ja sen kritiikistä.

Nämä ilmiöt liittyvät eittämättä nykyiseen kriisiin — mikäpä ei liittyisi. Ne ovat sen esiin nostamia (kukapa ei olisi kuullut puhuttavan työttömän nuoren perspektiivittömyydestä yms.). Taustalla on kuitenkin syvällisempiä muutoksia nykyisessä kapitalismissa, joita kriisi on vain jouduttanut ja nostonut korostuneesti esiin. Yritän lyhyesti selittää mitä tällä tarkoitan. Kapitalismi on — ainakin Suomessa — vasta nyt eräissä olennaisissa suhteissa saavuttanut kypsän vaiheensa. Palkkatyöläisten lukumäärä on kasvanut, ja samalla itsenäisten pientuottajien lukumäärä on pienentynyt. Vaik-

ka samaan aikaan eri palkkatyöläisryhmien väliset taloudelliset erot ovat ehkä jossain määrin kaventuneet, on kuitenkin syntynyt suuria palkkatyöläisryhmiä, joiden asema tuotannossa on monessa suhteessa erilainen kuin perinteisen teollisuusproletariaatin (ns. keskikerrokset). Samalla on nopeasti kasvanut sellaisten väestöryhmien osuus, jotka eivät lainkaan osallistu tuotantoon ja työelämään ja jotka eivät ole välittömästi palkkatyösuhteessa (useimmissa tapauksissa on toki kyse ryhmistä, jotka jossakin elämänsä vaiheessa ovat joko olleet tai tulevat olemaan palkkatyöläisiä: koululaiset, opiskelijat, eläkeläiset, työttömät). Oleellista kuitenkin on, että he eivät koe välittömästi pääoman kommentoa nahoissaan. Tältä kannalta heidän aikansa näyttää olevan pelkkää vapaa-aikaa.¹ He eivät myöskään koe sellaisia solidaarisia kanssakäymismuotoja, joita tuotantoon osallistuvien työläisten keskuudessa kehittyä (ennen kaikkea ammattiyhdistystoimintaa).

Nämä lyhyesti luonnehditut kapitalismin kehityspiirteet auttavat ehkä ymmärtämään sitä, miksi kapitalismin arkipäivän ongelmat — ihmisten väliset suhteet ja käyttäytyminen — ovat tänään entistä ongelmallisempia ja miksi niiden tutkiminen ja kritiikki ovat tärkeitä. Asiaa voi vielä valaista esimerkiksi, joka liittyy perheeseen.

1. Se, että lähes kaikki tahot, pääoman edustajia myöten, tuntevat olevan kovin huolissaan nuorten työttömien kohtalosta, ei ole pelkkää demagogiaa. Kun nuoriso on suurella työllä ja vaivalla kotona ja koulussa kasvatettu tuntemaan koulun merkityksen — asia jonka oppiminen on tulevalle palkkatyöläiselle vähintään yhtä tärkeää kuin lukeminen ja kirjoittaminen — tätä perusteellisesti sisäistettyä taitoa ei enää koulun jälkeen tarvitakaan, vaan työtön voi elää auringon ja kuun mukaan niinkuin keskiaikainen talonpoika.

Perhe on kapitalismissa paikka jossa työläinen aidoimmin näyttää olevan oma herransa. Se on paikka, jossa ihmissuhteet näyttävät olevan välittömmimpiä, jossa jokainen voi olla oma itsensä. Perheeseen kohdistuu kuitenkin jatkuvasti varsin voimakkaita ja ristiriitaisia paineita. Se on paikka jossa kompensoidaan työelämän turhautumia. Sen jäseniä ei yhdistä kapitalismissa — päinvastoin kuin joskus aikaisemmin — yhteinen työ. Sen piirissä työläisen on uusinnettava oma työvoimansa: sen on huolehdittava siitä, että työläinen palaa jokainen aamu levänneenä työpaikalleen. Perheen on huolehdittava myös uuden työläissukupolven kouluttamisesta ja kasvattamisesta. Nämä vaatimukset ovat usein ristiriitaisia keskenään. Ne ongelmat, jotka nykyiseen perheeseen liittyvät — ja jotka näkyvät mm. avioeroina, väkivaltaisena käyttäytymisenä, lasten kasvatusongelmina — ovat todellisia naisten, lasten ja miesten asemaan liittyviä ongelmia, eikä niitä voida palauttaa vain matalapalkka-ongelmiksi, ahtaiksi asunnoiksi tms. Ne ovat silti yhtä kaikki kapitalismin tuottamia ihmisten välisiä suhteita koskevia ongelmia.

Olen yrittänyt muutamain esimerkein osoittaa, miksi kapitalismin arkipäivän ongelmat tarkasteltuna kulttuurin laajassa mielessä ovat tärkeitä ja että niitä tulee vakavasti pohtia myös poliittisen liikkeen kannalta — ei vähiten siltä kannalta miten ihmiset saadaan mukaan poliittiseen liikkeeseen.² Demokraattisen liikkeen on voitava vastata näihin ongelmiin, ja osoitettava minkälaisia mahdollisuuksia ne tarjoavat kapitalismin ylitälvälle toiminnalle ja tietoisuudelle. Nykyisessä kapitalismissa arkipäivän ongel-

2. Hannu Taanila viittasi käsittääkseni juuri näihin ongelmiin arvioidessaan Seppo Toiviaisen kirjaa Muutos on välttämätön talvella Tiedonantajassa.

suhdetta, ja sen oikeudellisia ilmenemis-
muotoja, yksityisomaisuutta ja työvoiman
ostoa ja myyntiä koskevia lakeja. Kapi-
talismin ylittävän konkreettisen perspek-
tiivin osoittaminen edellyttää mm. sitä,
että kykenemme esittämään miten —
ottaen huomioon Suomen aseman kan-
sainvälisessä taloudessa ja kiristyvän kan-
sainvälisen kilpailun — pääoman toimin-
nan rajoittaminen mahdollistaa yhtä ai-
kaa sekä entistä nopeamman tuotantovoimien kasvun, joka on välttämätön talouden rakenteellisten ongelmien ratkaisemiseksi, että samalla ottaa käyttöön ne työvoimareservit joita maassa on ja pakkottaa voimakkaasti kehittämään edelleen työläisten ammattitaitoa ja koulutusta. Tämän on lisäksi tapahduttava yhtä aikaa palkkatyöläisten työolosuhteiden paranemisen ja elintason jatkuvan kasvun kanssa. Konkreettisemmin sanoen kyse on ongelmista, joita esimerkiksi uuden teknologian ja automaation laajamittainen käyttöönotto sekä teollisuudessa, kaupassa että palveluelinkeinoissa aiheuttaa. Tällainen tehtävä ei varmasti ole helppo, ja itse prosessiin liittyy monia vaikeita ongelmia ja ristiriitoja, mutta tällaisen perspektiivin esittäminen on välttämätöntä ja mahdollista.

Elämäntapa suomalaisessa kapitalismissa

Toinen väitteeni oli, että tulopolitiikan vastainen taistelu on usein ymmärretty liian laajasti: kaikki nykykapitalismin ongelmat ja ilmiöt on pantu tulopolitiikan ja monopolien voitonsaalistuksen kontolle. Kapitalismi ja erityisesti nykykapitalismi on tätä käsitystä paljon monimuotoisempi ja — mutkaisempi. Kärjistäen voisi sanoa, että se miten pääomalle perustuva tuotantotapa vaikuttaa ja leimaa siinä toimivien ihmisten elämää ei palaudu palkkojen ja voittojen väliin määrällisiin suhteisiin tai työvoi-

man uusintamisen määrällisiin rajoituksiin. Pääomasuhde jakaa työläisen elämän työhön ja vapaa-aikaan. Työssä työläinen on välittömästi pääoman komennon alainen, työn jälkeen hän sen sijaan on "oma herransa". Hän käy ostoksilla ja ostaa mitä haluaa, hän syö ja harrastaa mitä haluaa, hän kasvattaa lapsensa niinkuin parhaaksi näkee. Mutta niin työn kuin vapauden valtakuntaankin pääoma lyö leimansa. Kyse on palkkatyöläisen elämäntavasta.

Sekä poliittisten liikkeiden että tutkimuksen piirissä tähän liittyvät ongelmat ovat selvästi nousseet viime aikoina esille. Kapitalismin tutkijoiden piirissä on herännyt laaja kiinnostus sellaisiin asioihin, joita on kutsuttu kapitalismin arkipäiväksi tai elämäntavaksi. Poliitikassa tämä näkyy sellaisten liikkeiden ja niiden esiin nostamien ongelmien kohdalla kuten naisliike, ympäristöliike — vain eräitä ajankohtaisimpia mainitakseni. Porvarillisen kulttuurin, erityisesti massakulttuurin kritiikki, liittyy myös tähän. Yhteistä näille ilmiöille on, että ne näyttävät koskevan laajasti ottaen ihmisten välisiä suhteita (ja myös ihmisten suhdetta luontoon) kapitalismissa ja näihin liittyviä tietoisuuden muotoja. Voisi sanoa, että kyse on laajassa mielessä porvarillisesta kulttuurista ja sen kritiikistä.

Nämä ilmiöt liittyvät eittämättä nykyiseen kriisiin — mikäpä ei liittyisi. Ne ovat sen esiin nostamia (kukapa ei olisi kuullut puhuttavan työttömän nuoren perspektiivittömyydestä yms.). Taustalla on kuitenkin syvällisempiä muutoksia nykyisessä kapitalismissa, joita kriisi on vain jouduttanut ja nostanut korostuneesti esiin. Yritän lyhyesti selittää mitä tällä tarkoitan. Kapitalismi on — ainakin Suomessa — vasta nyt eräissä olennaisissa suhteissa saavuttanut kypsän vaiheensa. Palkkatyöläisten lukumäärä on kasvanut, ja samalla itsenäisten pientuotajien lukumäärä on pienentynyt. Vaik-

ka samaan aikaan eri palkkatyöläisryhmien väliset taloudelliset erot ovat ehkä jossain määrin kaventuneet, on kuitenkin syntynyt suuria palkkatyöläisryhmiä, joiden asema tuotannossa on monessa suhteessa erilainen kuin perinteisen teollisuusproletariaatin (ns. keskikerrokset). Samalla on nopeasti kasvanut sellaisten väestöryhmien osuus, jotka eivät lainkaan osallistu tuotantoon ja työelämään ja jotka eivät ole välittömästi palkkatyösuhteessa (useimmissa tapauksissa on toki kyse ryhmistä, jotka jossakin elämänsä vaiheessa ovat joko olleet tai tulevat olemaan palkkatyöläisiä: koululaiset, opiskelijat, eläkeläiset, työttömät). Oleellista kuitenkin on, että he eivät koe välittömästi pääoman komentoa nahoissaan. Tältä kannalta heidän aikansa näyttää olevan pelkkää vapaa-aikaa.¹ He eivät myöskään koe sellaisia solidaarisia kanssakäymismuotoja, joita tuotantoon osallistuvien työläisten keskuudessa kehittyy (ennen kaikkea ammattiyhdistystoiminta).

Nämä lyhyesti luonnehditut kapitalismin kehityspiirteet auttavat ehkä ymmärtämään sitä, miksi kapitalismin arkipäivän ongelmat — ihmisten väliset suhteet ja käyttäytyminen — ovat tänään entistä ongelmallisempia ja miksi niiden tutkiminen ja kritiikki ovat tärkeitä. Asiaa voi vielä valaista esimerkiksi, joka liittyy perheeseen.

1. Se, että lähes kaikki tahot, pääoman edustajia myöten, tuntuvat olevan kovin huolissaan nuorten työttömien kohtalosta, ei ole pelkkää demagogiaa. Kun nuoriso on suurella työllä ja vaivalla kotona ja koulussa kasvatettu tuntemaan koulun merkityksen — asia jonka oppiminen on tulevalle palkkatyöläiselle vähintään yhtä tärkeää kuin lukeminen ja kirjoittaminen — tätä perusteellisesti sisäistettyä taitoa ei enää koulun jälkeen tarvitakaan, vaan työtön voi elää auringon ja kuun mukaan niinkuin keskiaikainen talonpoika.

Perhe on kapitalismissa paikka jossa työläinen aidoimmin näyttää olevan oma herransa. Se on paikka, jossa ihmissuhteet näyttävät olevan välittömmimpiä, jossa jokainen voi olla oma itsensä. Perheeseen kohdistuu kuitenkin jatkuvasti varsin voimakkaita ja ristiriitaisia paineita. Se on paikka jossa kompensoidaan työelämän turhautumia. Sen jäseniä ei yhdistä kapitalismissa — päinvastoin kuin joskus aikaisemmin — yhteinen työ. Sen piirissä työläisen on uusinnettava oma työvoimansa: sen on huolehdittava siitä, että työläinen palaa jokainen aamu levänneenä työpaikalleen. Perheen on huolehdittava myös uuden työläissukupolven kouluttamisesta ja kasvattamisesta. Nämä vaatimukset ovat usein ristiriitaisia keskenään. Ne ongelmat, jotka nykyiseen perheeseen liittyvät — ja jotka näkyvät mm. avioeroina, väkivaltaisena käyttäytymisenä, lasten kasvatusongelmina — ovat todellisia naisten, lasten ja miesten asemaan liittyviä ongelmia, eikä niitä voida palauttaa vain matalapalkkaongelmiksi, ahtaiksi asunnoiksi tms. Ne ovat silti yhtä kaikki kapitalismin tuottamia ihmisten välisiä suhteita koskevia ongelmia.

Olen yrittänyt muutamien esimerkein osoittaa, miksi kapitalismin arkipäivän ongelmat tarkasteltuina kulttuurin laajas- mielessä ovat tärkeitä ja että niitä tulee vakavasti pohtia myös poliittisen liikkeen kannalta — ei vähiten siltä kannalta miten ihmiset saadaan mukaan poliittiseen liikkeeseen.² Demokraattisen liikkeen on voitava vastata näihin ongelmiin, ja osoitettava minkälaisia mahdollisuuksia ne tarjoavat kapitalismin ylitälvälle toiminnalle ja tietoisuudelle. Nykyisessä kapitalismissa arkipäivän ongel-

2. Hannu Taanila viittasi käsittääkseni juuri näihin ongelmiin arvioidessaan Seppo Toiviaisen kirjaa Muutos on välttämätön talvella Tiedonantajassa.

mien kritiikin pohjaa eivät voi enää tarjota kapitalismia edeltävistä yhteiskunta-muodostumista peräisin olevat perinteet ja jäänteet, joilla varsinkin Suomessa on ollut aikaisemmin tärkeä merkitys (varsinkin maalaisväestön osalta). Myös tässä suhteessa nykyinen tilanne asettaa demokraattiselle liikkeelle uusia tehtäviä.

Olen lyhyesti perustellut väitettäni, jonka mukaan esitetty demokraattinen vaihtoehto on toisaalta liian suppea, toisaalta liian laaja. Näistä ongelmista keskustelu ja niiden ratkaiseminen on välttämätöntä, jotta esitetty vaihtoehto muodostuisi poliittisesti toimivaksi ja vaihttavaksi vaihtoehdoksi. Demokraattisen vaihtoehdon on tarjottava konkreettinen kapitalismin ylittävä perspektiivi, joka osoittaa miten erilaisissa olosuhteissa ja erilaisissa elämäntilanteissa elävien ihmisten taloudelliset ja sosiaaliset ongelmat voidaan ratkaista — ja miten ihmiset voivat itse osallistua näiden ongelmien ratkaisuun toimimalla demokraattisessa liikkeessä.

Jukka Gronow

Tilaa tiede & edistys vuodeksi 1980 NYT OPISKELIJAHINTAAN!

Tiede ja edistys on välttämätön jokaiselle opiskelijalle, joka haluaa tutustua marxilaisen tutkimuksen uusimpaan vaiheeseen, jokaiselle joka haluaa syventää opintojaan tai pyrkiä itsenäiseen tutkimustyöhön.

Tiede ja edistys tarjoaa opiskelijoille edullisen erikoistarjouksen. Tilaa Tiede ja edistys nyt! SAAT LEHDEN NUMEROSTA 3/79 VUODEN 1980 LOPPUUN ENSI VUODEN VUOSIKERRAN HINNALLA 52 MK. Tämän vuoden viimeiset numerot saat siis ilmaiseksi!

Toimi heti! MAKSA 52 MK PS-TILILLE 139093-9 (Tiede ja edistys, Vuorikatu 8 A 3, 00100 Helsinki 10) LOKAKUUN 31. PÄIVÄXN MENNESÄ.

tiede & edistys

Kommentti keskusteluun demokraattisesta talouspolitiikasta

Soihdun numerossa 2/79 nimi-merkki OP arvosteli Seppo Toivialaisen pamslettia "Muutos on välttämätön". OP:n kritiikin lähtökohtana oli epäily, etteivät Toivialaisen kirjassa esiintyvät näkökohdat ja kannanotot ole "niin selkeitä ja ongelmattomia kuin ne esitetään". Tämä epäily on nähdäkseni oikea. Demokraattisen talouspoliittisen linjan kehittämisessä on vielä monia avoimia kysymyksiä ja paljon työtä on myös edessä tuon linjan konkretisoinnissa sellaiseksi vaihtoehto-ohjelmaiksi, jota ei voida sivuuttaa julkisessa talouspoliittisessa keskustelussa.

OP:n esiinnostamat kysymykset ovat siis tärkeitä, mutta hänen esittämiinsä vaihtoehtoihin lähestymistapoihin en voi kuitenkaan täysin yhtyä. Siksi muutama kommentti, jotka toivottavasti ohjaavat jatkokeskustelua hedelmällisempään suuntaan.

Nykyisen kriisin luonne

Ensimmäinen asia johon OP kiinnittää huomiota on nykyisen kriisin luonne. OP:n mukaan Toivialaisen luonnehdinta ja selitys kriisistä "ei ole tyydyttävä".

OP vaatii ensinnäkin, että olisi spesioitava se linkki, "joka yhdistää kapitalismin yleisen kriisin ja Suomen nykyiset taloudelliset ongelmat". Tämä on aivan oikea vaatimus.

Jos kapitalismin 70-luvun kriisiä tarkastellaan kansainvälisestä perspektiivistä, voidaan siinä erottaa nähdäkseni neljä eri taasoista kriisiä. Ensinnäkin kysymys oli kapitalismin yleisen kriisin kärjistyisestä (ks. tästä käsitteestä esim. *Soihtu* 6/74), kapitalistisen yhteiskuntajärjestelmän heikkenemisestä maailmanmitassa (talouskriisin lisäksi sosialistinen maailmanjärjestelmä voimistui taloudellisesti ja poliittisesti, jännityksen lientyminen eteni voimakkaasti, Vietnamin sota päättyi voittoon, Portugalin vallankumous mullisti poliittisen tilanteen Afrikassa, vain muutamia asioita mainitaksemme). Toiseksi kysymys oli kapitalistisen maailmantalouden eräiden perusrakenteiden murennemisesta (mm. valuuttajärjestelmän hajoaminen ja inflaation kiihtyminen, kehitysmaiden voimistunut taistelu uuskolonialistisia kaupaneitoja vastaan, tuotannon raaka-aine- ja energiaperustan kapeikkojen paljastuminen). Kolmanneksi kysymys oli vuoden 1974 alussa puhjennesta syklisestä ylituotantokriisistä, joka sattui poikkeuksellisen yhtäaikaisesti koko kapitalistisessa maailmassa. Viimein oli kysymys harjoitetun talouspolitiikan kriisiytymisestä ja siirtymisestä useissa maissa kireään talouspolitiikkaan (palkkojen jäädyttäminen, kireä rahapolitiikka, julkisen talouden säästöt, kilpailevat devalvaatiot ja protektionistiset pyrkimykset).

Näiden kriisin eri tasojen erottelun jälkeen voidaan nähdäkseni hakea välittäviä linkkejä Suomen taloudellisiin ongelmiin. Talouspolitiikan kriisiytyminen on jossain määrin heijastunut myös Suomeen erilaisten kansainvälisten instanssien ehdotusten ja suositusten painopisteiden muutoksina. Syklinen ylituotantokriisi luonnollisesti tyrehtyi Suomen viennin. Kansainvälisen kaupan perusrakenteiden ongelmat ovat myös vaikuttaneet,

mutta niiden vaikutus on välillisempää, tosin myös pitkäaikaisempaa. Sen sijaan kapitalismin yleisen kriisin kärjistyisestä ei voi vetää mitään suoraa linkkiä Suomen talouden ongelmiin. Toisaalta siksi että kapitalismin yleisen kriisin käsite on monitahoinen ja yleistävä, sen avulla voidaan yleistää kapitalistisen maailmanjärjestelmän kehitysvaihe, mutta se ei tietenkään voi olla konkreettisen tutkimuksen heuristinen väline. Toisaalta siksi että kapitalismin yleisen kriisin käsitteen alle kuuluvat myös poliittiset ja ideologiset prosessit, joilla ei ole välitöntä yhteyttä taloudellisten prosessien kanssa.

Välittäviä linkkejä kapitalismin kansainvälisestä kehityksestä Suomen taloudellisiin ongelmiin on siis löydettävissä. Kuitenkin on muistettava, että kapitalistisen tuotannon kriisit esiintyvät kussakin maassa eri tavoin riippuen uusintamisprosessin ominaispiirteistä ja harjoitetusta talouspolitiikasta.

Suomen taloudellista kriisiä ovat luonnehtineet seuraavat tekijät: se alkoi myöhemmin kuin muualla, se on kestänyt pitempään kuin muualla ja se on poikkeuksellisen syvä. Selitystä näille piirteille on haettava analysoimalla kansainvälisen taantumun, Suomen talouden rakennekriisin, kotimaisen ylituotantokriisin ja harjoitetun talouspolitiikan yhteis- ja vuorovaikutusta. OP toteaa, että "kriisistä käydyssä keskustelussa näitä tekijöitä on painotettu kovin eri tavoin — olisi odottanut että Toivaiainenkin olisi ottanut niihin kantaa". Tässäkään ei ole mahdollisuutta lähteä yksityiskohtaiseen kriisianalyyysiin, mutta todettakoon kuitenkin muutama asia.

Kansainvälinen taantuma heijastui luonnollisesti Suomeen vuosina 1975—76 tapahtuneen viennin tyrehtymisen kautta, mikä oli välitön syy kriisin puhkeamiselle. Tätä vaikutusta voimisti Suomen epäedullinen riippuvuus länsitalou-

desta (viennin yksipuolisuus ja vanha-kantaisuus, rippuvuus investointitarvoien tuonnista). Osittain sitä lievensi Neuvostoliiton kaupan osuuden kasvu ja turvattu öljynsaanti. Kriisin syvyys taas johtuu paljolti Suomen talouden rakenteen heikkouksista (ks. esim. Hänninen/Kosonen: Talouden rakennetekijät ja kriisi, Tiede ja edistys 2/78) sekä vuosien 1973—74 sääntelemättömän nousukauden seurauksista (ennen kaikkea luotu ylikapasiteetti, mutta myös investointiaallon synnyttämä vaihtotaseen alijäämä sekä vienti- ja tuontihintojen voimakkaan nousun purkautuminen kotimaiseksi inflaatioksi). Suhdannekriisiin syvyys ja ennen kaikkea sen pitkittymisen johtuu rakenneongelmien lisäksi harjoitetusta talouspolitiikasta. Viennin ja tuotannon jo tyrehdyttyä alettiin vuosina 1975—76 inflaation torjunnan ja vaihtotaseen parantamisen nimissä harjoittaa erittäin kireää talouspolitiikkaa, joka heikensi työtätekevien elinoloja ja lisäsi työttömyyttä (ks. tarkemmin esim. Pekkarinen/Suvanto: 1970-luvun talouspolitiikan keskeiset vaiheet, Kansantaloudellinen aikakauskirja 2/79). Vallitsevan liikapääoman oloissa viennin vähittäinen kasvu ei suurestikaan lisännyt työllisyyttä, ja kun valtion menoja (ennen kaikkea sosiaalimenoja yms.) karsittiin ja palikat jäädytettiin, ei kotimarkkinatuotanto voinut lisääntyä.

Kesällä 1977 aloitettu ns. elvytyspolitiikka ei ole merkinnyt mitään olennaista muutosta tähän talouspoliittiseen linjaan. Kotimaisen kysynnän nopean lisäämisen sijasta harjoitettu raha- ja finanssi-politiikka on suuntautunut yritysten toimintaedellytysten vahvistamiseen. Tietty väliaikainen hengähdystila on saavutettu, kun vienti on alkanut uudelleen vetää, mutta hyvin kielteisellä tavalla. "Työväenliikkeen osallistuminen ajankohtaisen kriisin ratkaisemiseen on onnistunut siinä mielessä, että pääomapiirin keskeiset tar-

peet, maksutaseen tasapainottaminen, viennin elvyttäminen jne., on hyvin tyydytetty. Sen sijaan niiden kriisi-ilmiöiden suhteen, jorka välittömimmin koskettavat työväenluokkaa — erityisesti työttömyys — tuloksiin ei ole päästy" (Folke Sundman, Sosialistinen Poliitiikka 2/79). "Yksityiskapitalistista talouselämää on tuettu suoranaisesti ja vastikkeetta valti-on varoista ja samaan aikaan työväenliikkeen perinteisten tavoitteiden toteuttamista on hidastettu ja useilla aloilla ajoittain pysäytetty" (Erkki Raatikainen, Sosialistinen Poliitiikka 2/79).

Kapitalismin tulevaisuuden kuva

Edellä esitetty tiivistetty nykyisen talouskriisin kuvaus ja syiden erittely ei varmasti ole vielä riittävä. Tämä tulee esiin kun siirymme OP:n toiseen kritiiseen kysymykseen. OP oli tulkinut Toiviaisen kirjoitusta siten, että Toiviaisen mukaan kapitalismin sopeutumiskyky olisi tyystin kulunut. "Se on melkoisen vahva väite. Ennustamisen sijasta Toiviaisen olisi tullut tutkia mitkä kapitalismin järjestelmän piirteet ovat johtaneet kriisiin ja mitkä estävät kriisin ratkaisun", OP opettaa.

OP on tietysti oikeassa vaikkakin epäilen, onko hänen tulkintansa Toiviaisen tekstistä korrekti. Analyysimme nykyisestä kriisistä ei ole vielä riittävän pitkällä, jotta voisimme varmasti ennustaa kapitalismin ja Suomen talouden lähiaikojen kehitystä. Näyttää siltä, että kapitalistisen tuotannon nopea lisääminen vaikuttaa hyvin epävarmalta, vaikkakin ehdottomasta stagnaatiosta puhuminen on liioiteltua. Useimmat sosialististen maiden tutkijat pitävät nykyistä tilannetta jonkinlaisena käännekohtana. Heidän arvioidensa mukaan taloudellinen kasvuvauhti ja erityisesti teollisuustuotannon kasvu putoaa hyvin todennäköisesti sel-

västi 50- ja 60-luvun kasvuvauhdin alapuolelle (ks. esim. Max Schmidtin artikkeli *Kommunisti*/RSO-liite 4/78).

Keskustelussa on heitetty esiin myös kysymys siitä, onko kapitalismi siirtynyt nyt ns. pitkien aaltojen teorian mukaiseen taantumaa. Tämä vaikuttaa hätköilyltä johtopäätökseltä (ks. pitkien aaltojen teorioiden kritiikistä esim. Anikin/Olsevit: *Taloudelliset teoriat ja todellisuus*, Edistys 1977, s. 186—198). Tuskin nykyistä kriisivaihetta voidaan tulkita tällaisella melko mekaanisella kaavalla. Paremmalta lähtökohdalta tuntuu olettaa, että kysymys on useiden nykyhetkelle ominaisten speiifisten kriisien yhteisvaikutuksesta.

Joka tapauksessa kriisin syvyys on osoitettava sortumatta kuitenkaan romahdusteoriatyypiseen ajatteluun tai porvariston tietoiseen ”hädässä on kaikkien udrauduttava”-propagandaan. Demokraattinen vaihtoehto-ohjelma on siksi kyettävä esittämään hyvin konkreettisesti ja etenemisen välivaiheet osoittaen. Muutoin ihmiset helposti yhtyvät porvariston kommunisteja vastaan esittämiin epärealistisuus-syytöksiin.

Tulonjako ja työllisyys

OP on sitä mieltä, että ”tulonjaon muuttaminen palkkoja korottamalla tai monopolien verotusta kiristämällä ei välttämättä lisää ostovoimaa eikä vähennä työttömyyttä”. Väitteensä hän perustelee esittämällä Marxin Pääoman II osassa kehittämien uusintamiskaavojen avulla laskennallisen esimerkin.

Ymmärrän, että OP on tyytymätön suhteellisen yleisellä tasolla esitettävään kuluuskysynnän lisäämisvaatimukseen, jossa ei seikkaperäisesti esoiteta tuon vaatimuksen ehtoja ja konkreettisia vaikutuksia taloudelliseen kehitykseen. Mutta valitettavasti OP:n kritiikki ei vie tätä analyysia eteenpäin. Miksi?

Ensinnäkin siksi, että OP pyrkii keskustelemaan konkreettisesti Suomen nykyisestä taloudellisesta tilanteesta, mutta hänen analyysivälineistönsä on tähän tarkoitukseen liian abstraktia. En pidä kovin onnistuneena käyttää Marxin kehittämää uusintamiskaavoja, joiden tarkoituksena oli lähinnä analysoida yhteiskunnallisen kokonaispääoman uusintamisen yleisiä ehtoja kapitalismissa, suoraan konkreettisen tilanteen analyysissa. Ennen kuin kapitalismin yleisen teorian tasolla kehiteltyjä käsitteitä voidaan käyttää konkreettisesti tutkimuksessa, on kehitettävä välityskategorioita. Kapitalismin yleisen teorian tasolla uusintamiskaavoihin sisältyy Marxilla oletuksia, joista ei voida pitää kiinni lähestyttäessä todellisuuden tutkimusta.

OP:kin on havainnut tämän, mutta hänen virheensä on siinä, että hän ottaa käyttöön oletuksia, joita ei voida pitää perusteltuina. OP:n keskeiset oletukset ovat seuraavat:

- ”kapitalisteilla on välitön mahdollisuus siirtää lisääntyneet palkkakustannukset tai kiristynyt verotus hintoihin”,
- kapitalistien tulojen vähenemisen seurauksena vähenee investointikysyntä;
- tuotteiden hintojen nostaminen vähentää niiden menekkiä määrätyn hintajouston verran.

On helppo nähdä, että näillä oletuksilla palkkojen korottaminen tai yritysten verotuksen kiristäminen johtaa joko yritysten tulojen vähenemiseen ja sitä kautta investointien vähenemiseen eli työttömyyteen, tai tavaroiden hintojen nostamiseen ja sitä kautta myynnin vähenemiseen eli työttömyyteen. Laskennallisen esimerkin esittäminen ei tuo mitään uutta analyysiin, lopputulos seuraa suoraan näistä oletuksista.

Tämän takia on hyvin merkillistä, ettei OP näe vaivaa perustellakseen tekemiään oletuksia. Hän ei pohdi mitään teoreettisia ongelmia niihin voisi liittyä

tai pätevätkö ne todella puhtaasti Suomessa nykyisin jne. Tässä ei ole mahdollisuutta ruotia yksityiskohtaisesti OP:n oletuksia, mutta muutama huomautus on paikallaan niiden ongelmallisuuden osoittamiseksi.

Ensimmäisestä oletuksesta voidaan sanoa, että nykypäivän Suomessa kapitalisteilla on todellakin melko helppo kompensoida lisääntyneet kustannukset hintoja korottamalla (minkä vuoksi kommunistit ovat aina vaatineet mm. todellisen indeksiehdon saamista työehtosopimukseen ja tiukkaa hintavalvontaa). Samalla on kuitenkin muistettava, ettei tämä ole hintojen nousun ainoa syy. Kysynnän ollessa voimakasta kapitalistien on mahdollista korottaa hintoja kustannuskehityksestä piittaamatta (Suomen vientihinnot ovat tästä tyypillinen esimerkki), ja tämä on ollut todellinen ongelma Suomessa 70-luvulla.

Toinen OP:n oletus on vähintäänkin yksipuolinen. Kapitalistien investointihalukkuus on riippuvainen ennen kaikkea heidän arvioistaan kysynnän kehityksestä tulevaisuudessa. Laman oloissa, jolloin kapitalisteilla on runsaasti liikakapasiteettia, ei niiden tulojen pönkittäminen välttämättä johda mihinkään laajoihin investointiprojekteihin. Tämän takiahan nykyinen suur yritysten "elvyttäminen" ei ole johtanut laajennusinvestointeihin ja sitä kautta työllisyyden lisääntymiseen. Sikäli kuin investoinnit ovat elpyneet on kysymys ollut pääasiassa rationalisointi-investoinneista, joiden työllistävä vaikutus saattaa olla jopa negatiivinen. Sitä paitsi erityisesti Suomessa yritysten omarahoitusosuus investoinneista on hyvin pieni, ja sikälikään välittömien tulojen kertymällä ei ole suoraa vaikutusta investointitoiminnan laajuuteen.

Myös kolmas oletus on yksipuolinen. Luonnollisesti hintojen nousu vaikuttaa jossain määrin menekkiin, mutta nykyisillä suhteellisen monopolisoituneilla

markkinoilla hintakilpailu näyttelee kuitenkin hyvin rajoitettua roolia.

OP:n oletukset ovatkin nähdäkseni teoreettisesti ongelmallisia ja osin suoranaisesti ristiriidassa todellisuuden kanssa.

Lisäksi OP:n analyysilta puuttuu lähes kokonaan suhdannepoliittisissa tarkasteleissa tuiki tarpeellinen kerrannaisvaikutusten arviointi: kysynnän lisääntymisen kerrannaisvaikutuksia (lisäkysyntä luo tuotantoa, joka luo uutta tuloa ja siis edelleen kysyntää jne.) ei tarkastella eikä aktiivisen finanssipolitiikan mahdollisuuksia tutkia.

Kuitenkin yleisesti ollaan varsin yksimielisiä, että ainakin lyhyen aikavälin kehityksessä realisoititeikijöillä on suuri merkitys. Julkisen ja yksityisen kulutuksen lisäys voi toimia katalysaattorina lisätessään kysyntää ja siis tuotantoa ja työllisyyttä, mikä edelleen lisää kysyntää. Julkisen investointitoiminnan lisääminen työllistää puolestaan välittömästi työntekijöitä, mikä sekin lisää kysyntää. Tällainen kotimaisen kysynnän kohottaminen ei välttämättä ole ristiriidassa inflaation torjunnan kanssa, sillä kysynnän lisäys laman oloissa ei kohota yritysten kustannuksia, koska työvoimaa ja tuotantokapasiteettia on runsaasti monilla aloilla käyttämättömänä. Julkisten menojen lisäys voidaan rahoittaa esim. yritysverotusta kiristämällä, jossain määrin ehkä lainoin.

Toki suhdannepoliittista analyysia on edelleen syvennettävä ja konkretisoitava. Esimerkiksi suhtautuminen erilaisiin keynesiläistyyppisiin suhdannepoliittisiin ratkaisuihin on vielä jossain määrin avoin. Toivainen on kyllä varmaan oikeassa todetessaan, että "demokraattisen käänteän talouspolitiikalla ja keynesiläisyydellä voi olla pinnallisia yhtymäkohtia — kuten kulutuskysynnän lisääminen — mutta niiden sisältö on erilainen" (Muutos on välttämätön, s. 26). Jon-

Ulkoinen verran keskustelua tästä kysymyksestä on käyty (ks. Kosonen ym: Keynesiällisyys ja Suomen talouspolitiikka, Tutkijaliiton julkaisusarja 8), mutta jatkoystöä tarvittaisiin.

Ulkomaankaupan uudelleensuuntaaminen

Viimeiseksi OP käsittelee Suomen ulkomaankaupan uudelleensuuntaamiseen liittyviä kysymyksiä.

OP on ensinnäkin sitä mieltä, että Toiviainen korostaa liikaa idänkaupan lisäämisen riippuvuutta poliittisesta tahdosta eikä kiinnitä riittävästi huomiota taloudellisiin seikkoihin. "Epäilemättä idänkaupan lisääminen riippuu myös poliittisesta tahdosta, mutta on vaikea ymmärtää mikseivät taloudelliset tekijät vaikuta periaatteessa samalla tavalla kuin ulkomaankaupassa yleensä." "...ulkomaankaupan uudelleensuuntaamisen esteenä ei ole 'poliittisen tahdon' puuttuminen nykyisen järjestelmän oloissa, vaan itse järjestelmä siinä mielessä, että siltä puuttuu kyky suunnitella ulkoisia taloussuhteita koko kansantalouden tarpeista lähtien", OP kirjoittaa.

Käsitteäkseni OP haluaa korostaa aivan oikeaa asiaa, mutta menee kuitenkin liiallisuuksiin. Epäilemättä "kahden maan välisen kaupan laajuus riippuu tuotantorakenteen toisiaan täydentävyydestä ja hankintojen kannattavuudesta", epäilemättä Suomen ja sosialististen maiden kaupan kehittämiseen liittyy monia taloudellisia ja teknisiä ongelmia (esim. mittasuhteiden erilaisuus Suomen ja Neuvostoliiton välillä, SEV-maiden koneiden ja laitteiden erilaisuus kapitalistisissa maissa kehiteltyihin konejärjestelmiin verrattuna, SEV-maiden markkinointitaidon puutteet), epäilemättä Suomen ulkomaankauppaa käyvät pääasiassa yksityiset yritykset, joita eivät suoranaisesti sido valtiolliset sopimukset ja jotka

ajattelevat vain voittojaan eivätkä ulkomaankaupan tasapainoa, ja epäilemättä me itse olemme aivan liian vähän perehtyneet SEV-kaupan konkreettisiin teknistä taloudellisiin ongelmiin, mikä myös vaikeuttaa toteuttamiskelpoisten uusien ehdotusten tekemistä kaupan laajentamiseksi.

Mutta tästä ei kuitenkaan seuraa, etteikö Suomen ja sosialististen maiden välisen kaupan laajentamisen pääongelma olisi tähän asti ollut ja tälläkin hetkellä olisi Suomen oikeistopiirien haluttomuus poliittisista syistä kehittää kauppaa SEV-maiden kanssa. Tällä hetkellä poliittiset tekijät hidastavat ennen kaikkea tuonnin lisääntymistä ja monipuolistamista (vrt. esim. taannoinen veturikaupan tai maakaasun vastustus). En ole myöskään törmännyt yhteenkään Neuvostoliiton edustajan lausuntoon, jossa esitettäisiin epäilyjä maidemme välisen kaupan laajentamisen kannattamattomuudesta. Päinvastoin, juuri he korostavat poliittisten tekijöiden merkitystä kaupan kehittämisessä. Esimerkiksi Juri Piskulov kirjoittaa tästä seuraavasti: "Parhaiten ovat kukoistaneet neuvostoliittolais-suomalaiset suhteet, vaikka Suomen taloudellinen potentiaali ja kehitystaso ovatkin pohjoismaisia naapureitaan alhaisemmat. Tämä tosiasia vain vahvistaa poliittisten tekijöiden merkitystä kehitettäessä taloudellisia suhteita eri sosiaalisia järjestelmiä edustavien maiden välillä. Suomen uusi, sodanjälkeinen ulkopoliittinen linja... on luonut luottamuksen ja hyvien naapurussuhteiden ilmapiiirin, joka on välttämätön tehokkaalle yhteistyölle" (Neuvostoliitto ja Pohjola, Jyväskylä 1976, s. 117). Toistan: teknistä taloudellisia ongelmia on, mutta pääongelmat ovat luonteeltaan poliittisia.

Toiseksi OP arvostelee käsitystä, jonka mukaan idänkaupan laajentamisessa päähuomio kiinnitetään tuonnin lisäämiseen, ja on sitä mieltä että "laajenta-

misen pääkeinona tulee olla vientiin tarkoitettujen tuotteiden lukumäärän lisääminen ja vientituotteiden yleisen kilpailukyvyyn kohottaminen”.

En oikein ymmärrä mitä OP tällä yrittää ajaa takaa. Tietysti meidän on aina kohotettava vientituotteiden kilpailukykyä, mutta en näkisi tätä tällä hetkellä pääongelmana SEV-kaupassa. Meillä on tarjota SEV-maihin kilpailukykyisiä tuotteita (varsinkin jos valtiollista koordinaointia ja resurssien keskittämistä suurten projektien saamiseksi tapahtuisi), mutta Suomen tuonti ei kehity riittävän nopeasti. Pekka Parkkinen toteaa jopa niin jyrkästi, että ”itäviennin kehitys on tällä hetkellä täysin riippuvainen siitä, minkä verran SEV-maista voidaan tuoda hyödykkeitä Suomeen”. Hänen mukaansa ”tuonnin lisäämismahdollisuuksia SEV-alueelta on olemassa. Tarvitaan vain voimaperäistä politiikkaa tämän tuonnin realisoimiseksi”. Parkkinen ehdottaa mm. hyödykekohtaista kartoitusta, jotta saataisiin selville, millä aloilla länsituontia voitaisiin korvata SEV-maiden tarjonnalla, sekä julkisten hankintojen tiukempaa kontrollia. Hän heittää esiin myös ehdotuksen SEV-tuontilaitoksen perustamisesta, joka myöntäisi tuontiluoja SEV-maista tapahtuvan tuonnin rahoittamiseksi (ks. Ulkomaankauppapolitiikka, Kommunismi 2/78). Tähän voisi vielä lisätä sen, että tuonnin lisääminen on ratkaisevasti riippuvainen tuonnin monipuolistamisesta, ennen kaikkea koneiden ja laitteiden tuonnin lisäämisestä.

Kolmanneksi OP kysyy ”johtaisiko esimerkiksi EEC-sopimuksen irtisanominen kansantalouden kannalta nykyistä parempaan tilanteeseen?” ja päätyy kielteiseen tulokseen. OP asettaa kysymyksen irrallisena tullikysymyksenä ja vastaa siihen samalla tasolla. Mutta ei kai kukaan EEC-sopimuksen irtisanomista vaatinut henkilö ole koskaan ajatellut sen tapahtuvan jonain irrallisena, yksit-

täisenä tullipoliittisena toimenpiteenä. EEC-sopimuksen solmiminen oli johdonmukainen jatke Suomen sodanjälkeisten taloussuhteiden kehittymistä, se merkitsi entistä tiiviimpää sitoutumista läntiseen talouteen. Samalla sillä on huomattava poliittinen merkitys. Tämän takia EEC-sopimuksen irtisanominen voi olla vain osa suurempaa koko ulkomaankauppapolitiikkamme uudelleensuuntaamista. Tämän uudelleensuuntaamisen tärkeimmät elementit ovat ilmeisesti yleisesti sanottuna:

- länsiviennin hyödyke- ja vientimaarkenteen kehittäminen, niin että kehittyneiden kapitalististen maiden kanssa käytävä kauppa saadaan tasapainoon;
- länsituonnin hillitseminen edistämällä korvaavaa kotimaista tuotantoa, korvaamalla sitä bilateraaliuonnilla ja turvaamalla tarvittaessa tuontisäännöstelyyn;
- kehitysmaiden (ennen kaikkea riippumattomien maiden) kanssa käytävän kaupan voimistaminen;
- SEV-maiden kanssa käytävän kaupan osuuden kasvattaminen Suomen ulkomaankaupasta.

Tässä kokonaisperspektiivissä EEC-sopimuksen irtisanominen on johdonmukainen ja välttämätön seuraus ennemmin tai myöhemmin. Ja sen irtisanomisen taloudellista ja poliittista edullisuutta voidaan ”mitata” vain tällaisessa kokonaisuudessa.

Lopetan siihen mistä aloitin. OP:n mielestäni osittain epäonnistunut kritiikki heijastaa todellista ongelmaa: demokraattisen talouspolitiikan ohjelma on vasta hahmottumassa. Me kyllä tiedämme ja koemme monopolien ja hallitusrintaman harjoittaman talouspolitiikan linjan virheellisyyden, mutta oman vaihtoehdotomme kehittäminen vaatisi pikaisesti avoimien ongelmien ratkaisemista ja ohjelman konkretisoimista. Kriisianalyysiamme on välttämättä terävöitettävä. Kysynnän, investointien, työllisyyden ja

ksulituksen välisiä suhteita pitäisi poh-
tita sekä teoreettisesti että konkreettises-
ti. Tässä ei ole käsitelty rakennepoliitti-
sia kysymyksiä, mutta niihinkin olisi pa-
neuduttava entistä syvällisemmin, koska
nykyinen kriisi ei ole vain suhdanne-
vraan myös rakennekriisi. Työtätekevien
etujen mukaisen vaihtoehto-ohjelman ke-
hittelytyössä tarvitaan kaikkien demok-
raattisten taloustieteilijöiden panosta. Ja
toivottavaa olisi, että myös Soihtu voi-
ssi tällaista työtä ja keskustelua jatkossa
edistää.

Raimo Lovio

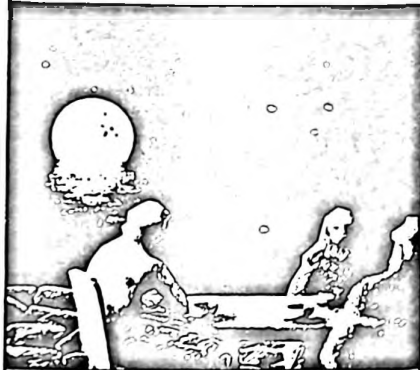
Mietteitä uusista naisliikkeistä ja muistakin uusista liikkeistä

60- ja 70-lukujen taitteessa syntyi eri
puolilla kapitalistista maailmaa naisliik-
keitä, nk. feministisiä tai uusfeministisiä
liikkeitä, jotka julistivat aloittavansa ko-
konaan uuden kauden naisliikkeiden his-
toriassa. Useissa maissa näiden liikkei-
den piirissä toimii tuhansia, jopa kym-
meniä tuhansia naisia. Suomeen tämä
naisliikkeen uusi aalto ei ensin oikein
näyttänyt ulottuvan. Vasta 1974 syntyi
meillä ensimmäinen selvästi uudeksi luon-
nehdittava naisliike Feministit/Feminis-
terna, joka on pitkään pysynyt suhteelli-
sen pienenä ja aivan viime aikoihin asti
myös jokseenkin tuntemattomana. 1970-
luvun puolivälin tienoilla feministivirtau-
ksen vaikutus alkoi näkyä myös eräissä
jo varhemmin perustetuissa suomalaisis-
sa naisasiajärjestöissä, jotka omaksuivat
tiettyjä piirteitä uudesta virtauksesta
(vrt. esim. Naisasialiike UNIONin ke-
hitys).

★

Feministivirtauksen heikkoudesta Suo-
messa on seurannut se, että uusien nais-
liikkeiden keskeiset pyrkimykset ja niille
ominaiset toimintamuodot ovat meillä
edelleenkin suhteellisen vähän tunnettuja.
Parhaiten tunnutaan olevan perillä eräistä
virtaukseen liittyvistä lieveilmiöistä, jot-
ka ovat helpoimmin saaneet julkisuutta
Kaupallisten joukkotiedotusvälineiden uu-
sista naisliikkeistä luoma vääristynyt ku-
va on valitettavan usein ollut hyökkäi-
lyn kohteena myös kansandemokraattisen
liikkeen lehdissä julkaistuissa feminismiä

UUDEN AJAN AURA

4/79 ilmestynyt. Puntarissa mm.
SOIHTU-lehti.

6 numeroa 45:—, Tilaukset ps-tili
588 39-9. Irtonumerot 8:— mm. Aka-
teeminen, Porthania, Kasvis.
Oraan suojelijat ry. Korkeavuorenkatu
3. Hki 14. p. 179212. Toimituksen
puh. 636316.

koskevista kirjoituksissa. Marxilaisen kriitikin sijasta on liian monesti turvauduttu "helppoon torjuntaan", liikkeiden leimaamiseen seksuaalisesti poikkeavien (lesbolaisuus, jota toki ilmenee on aina muistettu tuoda esiin) tai "luonnonvastaisten" (synnytysslakkoa lietsovia liikkeitä, joita on esiintynyt lähinnä BRD:ssä, Italiassa ja USAssa, ei ole juuri koskaan unohtettu mainita) naisten puuhailuksi. Jo yksistään sen, että kyse on kuitenkin kansainvälisesti ottaen joukkomittaisesta liikehdinnästä, olisi luullut velvoittavan syvällisempään perehtymiseen uusien naisliikkeiden pyrkimyksiin.

Astetta asiallisempi kuin edeltäjänsä oli Mirja Ruikan Soihtu 2/1979:ssä julkaistu artikkeli "Uusfeministit — miehiä vai monopoleja vastaan?". Osa feministien esiintuomista ongelmista tunnustettiin siinä sentään tärkeiksi ja vaadittiin keskustelua niistä. Tiettyä tendenssiä edelläkuvatunkaltaiseen leimaamiseen esiintyy valitettavasti Mirjankin artikkelissa. Sitä kuten edeltäjiäinkin sävyttää myös tietynlainen pakonomainen tarve hokea uusien naisliikkeiden nyt ainakin olevan väärässä. Väite, jonka mukaan feministit johtavat naisia harhaan suuntaamalla naisten huomion pois ongelmiansa yhteiskunnallisen ratkaisun tieltä, jää vaille sisältöä ja perusteluita — etten sanoisi uskon varaan — jollei pystytä osoittamaan feministien esiinnostamien esimerkiksi ihmisuhteisiin, seksuaalisuuteen ja perheeseen liittyvien ongelmien yhteiskunnallisia kytkentöjä. Tällaista tendenssiä reaalien liikkeiden tuomitsemiseen jonkinlaiselta "sormituntumalta", ilman niiden yhteiskunnallis-historiallisen taustan analyysia olen ollut havaitsevinani yleisemminkin. Olisiko mahdollista luopua tästä muuttanut-ainakin-ovat-väärässä-mentaliteetista ja siirtyä erittelemään, mistä uudet liikkeet nousevat, miksi ne saavat tällaisia muotoja, mitä antikapitalistista potentiaalia ja mitä mahdollisesti taantumuksellisia ten-

denssejä niihin sisältyy ja mitä haasteita ne asettavat?

★

Mirja toteaa uuden naisliikkeen olevan etupäässä keskikerrostumien, erityisesti korkeasti koulutettujen naisten liikettä, jonka tunnukset ovat saaneet vain vähän vastakaikua työläisnaisten keskuudessa, jotka ovat torjuneet ne itselleen vieraina tai toisarvoisina omassa elämäntilanteessaan. Mirjan artikkeli on siinä suhteessa hieman "pehmeämpi" kuin eräät aiemmat kd-lehdistössä olleet puheenvuorot, ettei siinä — ainakaan yhtä suoraviivaisesti — torjuta pikkuporvarillisina kaikkia sellaisia vaatimuksia, jotka eivät näytä välittömästi koskevan työläisnaisia. Mirja jopa kiiruhtaa "ymmärtämään" tiettyjä keskikerrostumien naisten erityisongelmia (esim. "törmäminen vanhentuneisiin asenteisiin työmarkkinoilla"). Esityksensä lopuksi hän vaatii perehtymistä naisten ja erityisesti naisopiskelijoiden konkreettisiin elinolosuhteisiin. Hyvä, hyvä. Feministeille on jatkuvasti tolkutettu, että eri luokkien ja kerrostumien naisten elämäntilanteessa on eroavuuksia. Kansandemokraattisen liikkeen oma politiikka naiskysymyksessä ei kuitenkaan ole ollut kovin eriytettyä. Vaikka esimerkiksi monet ohjelmassa olevat poliittiset vaatimukset koskevat kaikkia palkkatyötä tekeviä naisia (ja myös miehiä!), en mielestäni pahasti liioittele, jos väitän, että liikkeen naistyön (mikä sanahirviö!) kohderyhmänä ovat olleet miltei yksinomaan työläisnaiset. Olisiko vihdoin tullut aika tunnustaa myös keskikerrostumien (jopa sivistyneistö-) naisten omasta erityisestä elämäntilanteesta lähtevien vaatimusten "oikeutus". Puhutaanhan sitä sivistyneistöpolitiikastakin... (Toinen asia sitten on, ja toisen keskustelun arvoinen varmasti olisi kysymys siitä, miten käsite keskikerrostumat olisi ymmärrettävä. Kyseessä on kaiketi teoreettisesti johtamaton, tilastollisia ih-

misryhmiä koskeva käsite. Porvarillisten sosiologien näkee kylläkin usein pelailevan monenmoisilla yleistyksillä eri kerrostumien tyypillisistä ominaisuuksista. Marxistit erittelevät teoreettisella tasolla kai paremminkin palkkatyöläistymisen kasvua kapitalismissa, myös nk. sivistyneistökysymyksessä.)

★

Mirja toteaa feministien korostaneen erityisesti seksuaalisuuteen, ihmissuhteisiin ja perheeseen liittyviä ongelmia. Se, katsooko hän näiden ongelmien koskevan erityisesti keskikerrostumia/korkeasti koulutettuja, ei käy selvästi ilmi hänen artikkelistaan. Oman käsitykseni mukaan monilla feministien esiinnostamilla ongelmilla — myös seksuaalisuuteen liittyvillä — saattaa olla suurempaakin yleistettyä palkkatyöläisten (= palkasta riippuvien) elämässä. Se, että juuri korkeasti koulutetut naiset ovat tuoneet esiin nämä ongelmat, johtuu ehkä ensinnäkin siitä, että he osaavat paremmin verbalisoida tällaiset asiat, ja toiseksi siitä, että heillä usein ainakin hieman paremmin toimeentulevina on paremmat edellytykset nähdä ihmishuonongelmat myös ihmishuononongelmina eikä esimerkiksi pelkästään ainaiseen rahapulaan tai ahtaaseen asuntoon liittyvinä reproduktio-ongelmina. Mirja peräänkuuluttaa keskustelua ihmishuhteista. Kannatettavaa. Eikä tällainen keskustelu mielestäni ole tärkeää vain ideologisen taistelun kannalta, ei vain "oikeiden ja tieteellisten vastausten antamisen" kannalta. (Tähän kysymykseen palaan tuonnempana).

★

Minua ei totisesti haluta ryhtyä väittelemään kenenkään kanssa siitä, mitä feminismi todella on, tai mitä se ei todellakaan ole. Tällainen väittely olisi loputonta ja sitäpaitsi hedelmätöntä, sillä viimeisten kymmenen vuoden aikana syn-

tyneiden liikkeiden välillä on tosi suuria eroavuuksia. Yhden mielestäni oleellisen Mirjan artikkelissa esiintyvän virhekäsityksen haluaisin kuitenkin korjata. Mirja antaa ymmärtää uusien naisliikkeiden olevan olemukseltaan tasa-arvoa ajavia liikkeitä: hän väittää niiden vaatimusten pysyvän tiukasti tämän yhteiskunnan rajoissa. Mutta juuri tästä ei ole kysymys. Oireellista on, että feministit usein aivan eksplisiittisesti kieltäytyvät pyrkimästä samaan asemaan, kuin missä mies on nyt, samaan oravanpyörään, jossa heidän mielestään ei kenenkään pitäisi joutua olemaan. Oireellista on myös se, että uusien naisliikkeiden piirissä puhutaan kapitalistis-patriarkaalisesta yhteiskunnan kumoamisesta välttämättömänä edellytyksenä naisten todelliselle vapautumiselle. Samaistaessaan nämä liikkeet tasa-arvo-liikkeisiin Mirja kadottaa koko näiden liikkeiden "uutuuden" ja samalla myös sen, mikä marxilaiselta kannalta on kiintoisinta näissä liikkeissä: ne eivät ole tekemässä (eivät halua tehdä) naisista tasa-arvoisia palkkatyöläisiä, so. tasa-arvoisia työvoimavaran omistajia. Ne ovat syntyneet tilanteessa (60-luvun lopulla ja 70-luvun alussa), jolloin naisten palkkatyöläistyminen oli edennyt (ja eteni edelleen) voimakkaasti. Keskeisenä momenttina monissa niistä oli ja on edelleen spontaani reagointi palkkatyöläisenä olon määreitä vastaan. Selvästi palkkatyön (so. pääomasuhteen) lakkauttamisen tunnuksia ovat esimerkiksi vaatimukset työ- ja vapaa-ajan, tuotannon ja reproduktion välisen eron hävittämisestä. Tähän palkkatyövastaisuuteen sisältyy niiden liikkeiden spontaanin antikapitalismin ydin ja samalla se mahdollisuus, että ne ilman laajempaa poliittista perspektiiviä ja organisaatiota kääntyvät poliittiseen konservatiivisuuteen. (Väärinkäsitysten välttämiseksi on tässä yhteydessä ehkä syytä todeta, ettei korostamani uusien naisliikkeiden palkka-

työnvastaisuus pidä sisällään mitään naiset-pois-työelämästä-tunnusta.)

Vaikka olenkin edellä korostanut uusien naisliikkeiden erilaisuutta ("uutuutta") suhteessa pelkästään tasa-arvoa ajaviin naisasialiikkeisiin, en väitä, etteikö uusilla liikkeillä olisi myös monia selviä tasa-arvotunnuksia. Mirjan väärinkäsitys on oikeastaan varsin ymmärrettävä, sillä uusiin liikkeisiin sisältyy monenlaisia — jopa keskenään ristiriitaisia — pyrkimyksiä. Meillä sekaannuksia on ollut omiaan lisäämään se, että uudeksi naisliikkeeksi on mielletty 70-luvulla jossain määrin uudistunut vanha porvarillinen Naisasialiike UNIONI, jonka uudetkin vaatimusohjelmat pysyvät kyllä tiukasti tämän yhteiskunnan puitteissa. Sotkua ovat olleet omalta osaltaan vielä lisäämässä myös eräät feministiteoreetikoilta tiettyjä vaikutteita imeneet, kuitenkin naisen asemaa lähinnä tasa-arvon näkökulmasta tutkineet yhteiskuntatieteilijät, joista jorkut — rehellistä kyllä — ovat julkisesti kieltäneet olevansa feministejä (esim. Riitta Auvinen).

Pohdittavaksi . . .

Eräs asia jää Mirjan artikkelissa mielestäni turhan vähälle huomiolle: uusien naisasialiikkeiden vasemmistojärjestöjen (meillä lähinnä SKDL:n) toiminnalle asetamat haasteet. Feministit ovat pyrkineet eksplikoimaan näitä haasteita vasemmistojärjestöille esittämässään vetoomuksissa ja näiden järjestöjen toimintaa koskevassa kritiikissään. Uusien naisliikkeiden toiminnan painopisteissä ja toimintamuodoissa näkyy usein selvästi se, että ne ovat syntyneet kriittisenä reaktiona vasemmistojärjestöjen toimintaan. Suomessa tämä on nähtävissä ehkä erityisen selvästi. Monet Feministit/Feministerna -liikkeen ensimmäisissä ryhmissä mukana ol-

leet ovat kertoneet pitäneensä ryhmää — ainakin aluksi — eräänlaisena tuki- tai koordinaatioryhmänä, joka oli tarpeen siksi, että naisproblematiikka käsitettiin heidän mielestään kansandemokraattisen liikkeen piirissä liian kapeasti, miltei yksinomaan perhepolitiikkaan ja matalapalkkaongelmiin kytkeytyvänä kysymyksenä. Tarkoituksena oli pyrkiä — eräät ovat pyrkineetkin — vaikuttamaan myös kansandemokraattisissa järjestöissä. Syitä siihen, miksi tämä aikomus ei ole kovinkaan monien osalta toteutunut, on varmasti aihetta pohtia. Asia ei ehkä olekaan niin, että nimenomaan feministit ovat halunneet eristäytyä: ehkä heitä on myös pyritty eristämään . . .

Feministit ovat arvostelleet vasemmistojärjestöjä yleisemminkin kuin pelkän naiskysymyspolitiikan osalta. Tässä kritiikissä on tuotu esiin samantapaisia ongelmia kuin eräissä viimeaikoina — ainakin SOL:n sisällä — käynnistyneissä keskusteluissa, jotka ovat liittyneet paitsi järjestötoiminnassa ilmenneiden ongelmien pohtimiseen myös nk. uusien liikkeiden asettamien haasteiden selvittelyyn. Seuraavat mietteeni liittyvät ehkä enemmänkin näihin yleisempiin pohdiskeluihin kuin keskusteluun siitä, mitä olisi tehtävä nimenomaan naiskysymyksessä.

Feministit ovat usein arvostelleet vasemmistojärjestöjä niiden autoritaarisista toiminta- ja organisaatiomuodoista. Usuille naisliikkeille ominaiset, kirjaimellisesti antiautoritaariset rakenne- ja toimintaperiaatteet ovat toisenlainen "vaihtoehto". Liikkeiden ytimen muodostavat pienryhmät, joilla ei ole johtajia: kukin osallistuu, kukin ottaa vastuun. Pienryhmien yläpuolella olevaa elintä yleiskokousta lukuunottamatta ei varsinaisesti ole. Varsinkin liikkeiden kehityksen alkuvaiheessa toiminta on painottunut nk. tiedostaviin ryhmiin, joissa keskustelua käydään

kuunkin henkilökohtaisen kokemuksen pohjalta usein kuitenkin naiskirjallisuuden ja/tai tutkimuksen virittämänä. Toi-
naen keskeinen pienryhmätyyppi ovat te-
tyyn aiheen ympärille muodostetut nk.
teemaryhmät. Konkreettisten projektien
toteuttamista, lehden toimittamista tai
mahdollisen toimiston hoitamista varten
perustetaan aina tarpeen mukaan toimin-
taa tai työryhmiä. Ryhmän perustamista
voi esittää kuka tahansa. Ryhmien toi-
mintaan voi kukin osallistua kiinnostuk-
sensa, kykyjensä ja mahdollisuuksiensa
mukaan. Tällaisen toimintatavan on kat-
sottu takaavan se, että toiminnan lähtö-
kohtana ovat mukana olevien naisten on-
gelmat ja liikkeen kiinteiden perustana
näiden ongelmien yhteisyyden oivaltami-
seen perustuva solidaarisuus, ja että toi-
minnassa kukin voi toteuttaa ja kehittää
omia erityiskykyjään työskennellen kuiten-
kin yhdessä muiden kanssa. Liikkeiden
piirissä on usein tuotu esiin, ettei femi-
nistinä olo merkitse vain toimimista liik-
keeseen vähemmän tai kiinteämmin liit-
tyvissä pienryhmissä tai liikkeen julkai-
sujen levittämistä, että feminismi on elä-
mäntapa: kukin elää ja toimii feministi-
nä omassa asuin-, työ- tai opiskeluympä-
ristössään. Liikkeessä mukana oleminen
on osa jokapäiväistä elämää eikä "muus-
ta elämästä" erillään kuten toiminta va-
semmistojärjestöissä — feministit koros-
tavat.

★

Liike on liike, järjestö on järjestö —
voidaan sanoa. Mutta eikö järjestöissäkin
voisi ja pitäisikin olla mukana ainakin hi-
ven liikkeen ideaa? Vaikka uusien nais-
liikkeiden toimintamuotoihin liittyy tiet-
tyjä ongelmia (vaikeus määritellä laajem-
pia yhteisiä tavoitteita, tietty "tehotto-
muus"), eikö näiden liikkeiden toiminta-
ja rakenneperiaatteiden tarkastelu voisi
tuoda jotain siihen keskusteluun, jota
käydään esimerkiksi jäsenistön yleisestä

passivoitumisesta jopa toiminnasta vetäy-
tymisestä, aloitteellisuuden puuttumisesta
tai joukkotyön ongelmista?

★

Feministit ovat usein — muuallakin
kuin Suomessa — korostaneet sitä, että
vasemmistojärjestöjen politiikka on kau-
kana ihmisten, erityisesti naisten jokapäi-
vällisen elämän ongelmista. Eritoten on
arvosteltu sitä, että ihmisten yksityiselä-
mä, "privaatti" on suljettu politiikan ul-
kopuolelle. Uudet naisliikkeet ovat toi-
minnassaan keskittyneet pitkälti juuri täl-
le unohdetulle alueelle.

Feministien tunnetuinta ja samalla eni-
ten sekaannusta aiheuttanutta parollia
"privaatti on poliittista" ei ehkä moni
ole valmis noin vain nielemään. Eihän
järjestöillä voi olla mitään ohjelmia esi-
merkiksi siitä, miten puolisoiden tulisi
suhtautua toisiinsa — ajatellaan. Voi tai
ei voi, tosiasiaksi jää, että ihmissuhteita
jopa aviopuolisoiden välisiä suhteita sää-
dellään jo monin tavoin. Ihmissuhdeon-
gelmien kärjistyminen, perheen kriisi (jo-
hon Mirjakin artikkelissaan viittasi) ja
psykkisten ongelmien lisääntyminen
näyttävät jo synnyttäneen oikean neu-
vonta- ja terapiatoimintaverkoston. On
avioliitto-, perhe- ja kasvatusneuvoloita,
on yhteisötyötä ja ihmissuhdekursseja.
Millaista tällainen toiminta on sisällöl-
tään? Miten se esimerkiksi vaikuttaa
ihmisten kykyyn tajuta ongelmiansa kyt-
keytyminen kapitalismiin, liittyä yhteen
ja panna hanttiin? Näistä kysymyksistä
en ole nähnyt keskustelua kansandemo-
kraattisen liikkeen lehdissä. Väkivaltaa,
rasismia ja neuvostovastaisuutta tiheä
roskaviihteen vaikutuksista ihmisiin on
kyllä jonkin verran keskusteltu. Mutta
miten vaikuttavat erilaiset ihmisten
henkilökohtaisia ongelmia käsittelevät lehti-
artikkelit tai tv-ohjelmat (vrt. esim. Vii-
saat vanhemmat -sarja), jotka näyttävät
olevan lisääntymään päin? Tottavie, eikö

privaatti jo ole poliittista, eikä siitä ole jo suorastaan pakko keskustella?

★

Uusille naisliikkeille mutta myös monille muille uusille liikkeille ominainen piirre näyttää olevan uusien yhdessäelämisen muotojen kehittäminen. Ideana on, että ihmiset tekevät yhteisille ongelmilleen jotain yhdessä, tässä ja nyt. Liikkeillä on toki myös vaatimuksia valtiollisista ja kunnallisista reformeista, mutta asioiden itseorganisoinnin idea, johon liittyy usein samalla ajatus eräänlaisten pienimuotoisten konkreettisten utopioiden kokeilemisesta, on suhteellisen keskeistä näissä liikkeissä. Niiden piirissä on arvosteltu vasemmistojärjestöjä siitä, että niiden politiikan käsitteestä puuttuu tällainen aspekti, että ne näkevät politiikan liian yksinomaisesti vain valtiollisena (=valtion liittyvänä) toimintana. Jos tarkastellaan uusien naisliikkeiden piirissä toimivien naisten muodostamaa naiskolektiivia, voidaan ehkä jotenkin vielä tuhdellen puhua vaihtoehtoisten elämäntapojen kehittäjistä tai eristettyjen alakulttuurien luojaista. Jos taas tarkastellaan eräiden uusien naisliikkeiden piirissä esiintyviä pyrkimyksiä tehdä asuinalueista todellisia yhteisöjä, luoda tietystä asuinalueesta naapuristo, jossa ihmiset auttavat toisiaan, tuntevat vastuuta toisistaan ja pyrkivät ratkomaan ongelmiaan yhdessä (nk. naapuristoliike), tilanne onkin jo vähän toinen. Eikö tällaisen naapuristoliikkeen ituja ole miltei aina vähän mukana useimmissa asuinympäristö-, asukas-, yms. perustason kansalaisaloiteliikkeissä, joiden syntyedellytyksenä on ollut ihmisten (ydinperheiden) eristyneisyyden murtaminen? Mitä haasteita tällaiset liikkeet asettavat? Onko niissä antikapitalistista potentiaalia? "Vaativatko" ne tarkistamaan nk. suppeaa politiikan käsitettä, käsitystä politiikasta vain valtiovaltaan ja sen kehityksestä käytävään taisteluun

liittyvänä toimintana? Entä mitä on sanottava tapauksista, jotka osoittavat, että tällaiset kansalaisaloiteliikkeetkin voidaan "integroida" julkisten varojen säästöohjelmiin, että eräänlaista naapuristoliikettä voidaan yrittää panna pystyyn kunnan ohjauksella esimerkiksi vanhusten avohuollon järjestämiseksi?

★

Uusille naisliikkeille kuten monille muillekin uusille liikkeille näyttää olevan ominaista se, että ne nousevat ihmisten välittömistä tarpeista, jotka ovat luonteeltaan laadullisia, ne ovat spontaaneja reaktioita näiden tarpeiden repressiota vastaan. Tämä tuli tavallaan näkyviin jo uuden naisliikkeen ensimmäisissä manifestaatioissa, tempauksissa, joissa sanoutumalla irti seksiohjektina olosta reagoitiin ihmissuhteiden esineellistymistä vastaan. Muualla, erityisesti Keski-Euroopassa, missä uusia naisliikkeitä samoin kuin myös muita ihmisten välittömistä tarpeista lähteviä spontaaneja liikkeitä on esiintynyt runsaasti jo lähes kymmenen vuoden ajan, on niistä viime vuosina käyty laajaa keskustelua marxistien keskuudessa sekä vasemmistopuolueiden sisällä että nk. sitoutumattoman vasemmiston piirissä. Niitä on luonnehdittu spontaaneiksi antikapitalistisiksi reaktioiksi, joita ei voi ymmärtää (sosiologisesti?) minkään määrätyn kerrostuman reagointina asemansa muuttumiseen, tms., vaan niiden takana on tullut olevan palkkatyöläistymisen trendi, joka ei tarkoita vain uusien ihmisryhmien tuloa palkasta riippuviksi vaan myös laadullista palkkatyöläistymisen kehitystä, homogenisatiota, joka näkyy kaikkien elämän sfäärien reaalisena alistamisena pääomalle. Ainakin osittain juuri uusien liikkeiden vaikutuksesta on marxistien piirissä luokkatietoisuutta koskevan pohdiskelun rinnalla alettu yhä enenevässä määrin

keskustella myös subjektiviteetin ongelmasta. On korostettu, etteivät ihmiset tärpeitä omaavina yksilöinä ole pelkistään tiettyjen taloudellisten kategorioiden henkilöitymiä, tiettyjen luokkasuhteiden ja luokkaintressien kantajia. On pyritty analysoimaan, miten kapitalismi leimaa ihmisten (=palkkatyöläisten) arkkelämää ja ihmisten välisiä välittömiä vuorovaikutussuhteita. Nämä analyysit ovat osoitus siitä, että marxilainen keskustelu ihmissuhteista, perheestä tai seksuaalisuudesta on kaikkea muuta kuin pelkkää moralisointia. (Ps. myös porvarilliset tahot ovat huomanneet subjektiviteetin ongelmien korostumisen — siksi elämäntapa- ja muu ruohonjuuritutkimus kiinnostaa.)

Ilopuksi

Tarkoitukseni ei ole ollut sanoa, että uusien naisliikkeitä enempiä kuin muuta. Ikaan uusia liikkeitä ei saisi kritisoida, vaan korostaa tutkivan, tuomitsemista ja leimaamista välttävän asenteen merkitystä. Uusien liikkeiden marxilainen kriittisyys edellyttää nähdäkseni niiden ongelmien tematisointia, joita nämä liikkeet ovat tuoneet esiin, joista ne ovat ilmaus. Suuri osa näistä ongelmista on luonteeltaan sellaisia, ettei marxisteilla ole niihin mitään valmiita patenttiallyyseyksiä tai ratkaisuja. Mirjan ehdotus ihmissuhteista, perheestä ja seksuaalisuudesta koskevan keskustelun käynnistämisestä on siis mitä kannatettavin. Pelkkä keskustelu ei kai kuitenkaan riitä, sillä uusien liikkeiden haasteiden vastaanottaminen tai jopa "kovan vastineen" kehittäminen niille — jos joku nyt katsoo, että asia on välttämättä nähtävänä — edellyttää kaikesta myös toimintaa liikkeiden esiintuomissa kysymyksissä...

Eeva Peltonen

Dokumentteja

On aika syventää keskustelua SKDL:n ohjelmasta

Sosialistinen Opiskelijaliitto pitää myönteisenä SKDL:n 12. liittokokouksen päätöstä jatkaa keskustelua SKDL:n periaateohjelman uudistamiseksi ja laatia tämän keskustelun tulosten pohjalta uusi ohjelmaluonnos. Periaateohjelman käsittely on aina tärkeä tapahtuma, luohan se perustan liiton koko poliittiselle ja järjestölliselle työlle. Nykyisessä tilanteessa ohjelmakeskustelulle asettuu aivan erityisiä vaatimuksia ja odotuksia. SKDL:n kohtaamat ongelmat ja yhteiskunnallisen kehityksen nostamat uudet haasteet edellyttävät tähänastisen toiminnan kriittistä arviointia, entistä syvällisempää arviota viime vuosien kehityksestä, nykytilanteesta ja sen sisältämisistä uusista etenemisen mahdollisuuksista.

Tarvitaan kriittinen arvio 70-luvun kokemuksista

Viime vuosien kehitykselle on ollut leimallista monopolien ja kansan välisen ristiriidan kärjistyminen. Yhä laajemmat työtätekevät väestökerrokset ovat joutuneet kokemaan monopolien riiston ja siron ja etsivät tietä etujensa puolustamiseksi. Tätä ilmentää mm. ammatillisen järjestäytymisen kehitys, kamppailu yritysten ja eri laitosten demokratisoimiseksi, asukasliike, ymäristöliikkeet, naisliike, monet kulttuurin ja nuorisokapinan uudet ilmiöt. Monopolien mahdin sosiaalinen pohja on kaventunut. Suurpääoman mahdollisuuksia heikentää myös

rauhan ja sosialismin voimien eduksi yhä selvemmin muuttunut kansainvälinen voinasuhde.

Sitäkin vakavammin olisikin nyt asetettava kysymykset:

— miten käännetään nousuun SKDL:n kannatus, joka on 70-luvulla ollut alhaisempi kuin koskaan liiton historiassa samalla kun oikeisto on kyennyt merkittävästi etenemään ja sosialidemokratia on vahvistanut asemiaan työväenliikkeessä?

— miten SKDL voi voittaa puolelleen uusia monopolien sortamia työväen-, toimihenkilö-, sivistyneistö- ja nuorisoryhmiä?

— miten vasemmiston ja keskustan voimien yhteistyöpolitiikalle annetaan monopolien ja taantumuksen valtaa kasvattava ja työtätekevien oikeuksia ja vaikutusvaltaa kasvattava suunta?

Nähdäksemme vastauksesta näihin kysymyksiin löytyy avain myös demokraattiselle kehitykselle ja SKDL:n etenemiselle. Objektivistien mahdollisuuksien tekeminen todeksi vaatii oikeaa arviota kehityksen liikkeellepanevista voimista ja pääsuunnista. Tässä suhteessa ohjelmakeskustelun jatkolla asettuu tärkeä tehtävä, onhan nykyinen ohjelmaluonnos juuri näiltä osin epäselvä, ristiriitainen ja monelta kohdin virheellinen.

Minkälaisessa maailmassa elämme?

Kussakin maassa käytävä yhteiskunnallinen taistelu kietoutuu tänään yhä tiiviimmin maailmanmitassa käytävään taisteluun. Siksi jokaiselle edistykselliselle liikkeelle on entistä tärkeämpää nähdä oikein mistä kansainvälisen kehityksen ristiriidat kumpuavat, mitkä ovat maailman rauhan ja edistyksen päävoimat ja missä vihollinen. Nykyisessä ohjelmaluonnoksessa on epäselvä kansainvälisen tilanteen arvio, joka perustuu mm. näkemyksiin "kamppailusta valtioiden ja valtioryhmittymien välillä", "kehitysmaiden ja kehittyneiden teollisuusmaiden välillä". Onko siis kyse hobbelaistesta "kaikkien sodasta kaikkia vastaan" vai ehkä ristiriidasta "köyhän etelän" ja "rikkaan pohjolan" välillä?

Ohjelmakeskustelua jatkettaessa tulisi-kin osoittaa imperialismiin syyllisyys aikamme polttaviin ongelmiin, imperialismiin ja toisaalta rauhan ja sosialismin voimien vastakkaisuus ja taistelu. Nykyisen luonnoksen varauksellisen asenteen sijasta tulisi lähtökohtana olla solidaarisuus sosialistisille maille ja kaikille imperialisminvastaisille voimille ja niiden yhtenäisyydelle. Näin ohjelmakeskustelu voisi osaltaan johtaa myös SKDL:n työn voimistamiseen imperialisminvastaisessa solidaarisuus- ja rauhanliikkeessä.

Imperialismin pyrkimykset "neuvostouhkan" ja "ihmisoikeuksien" valheellisten tunnusten varjolla tai käyttäen hyväksi Kiinan maolaisjohdon maailman rauhan vaarantavaa politiikkaa hyökätä sosialistisia maita ja koko rauhanliikettä vastaan tulisi selkeästi torjua.

Ilman kansainvälisen kehityksen perusvoimien oikeaa arviota jää epäselväksi myös Suomen kansainvälinen asema, maamme edistyksellisten voimien liittolaiset sekä yysopimuksen erityinen merkitys maamme koko ulkopolitiikan perustana. Vastaavasti jäävät epäselväksi nykyisen luonnoksen tavoin johtopäätökset rauhantahtoisen ulkopolitiikan turvaamisen vaatimista tehtävistä monopolien ja oikeiston vaikutuksen torjumiseksi ja mm EEC-sidonnaisuudesta irtaantumiseksi.

Tarvitaan kriittinen arvio viime vuosien hallituspolitiikasta

Tarvitaan kriittinen arvio viime vuosien hallituspolitiikasta

Tähänastisessa periaateohjelmakeskustelussa on pitkälti sivuutettu viime vuosina tapahtunut maamme työtätekevien

elinehtojen heikkeneminen, demokraattisten oikeuksien kaventuminen sekä suurpääoman ja oikeiston vahvistuminen. Niinikään on sivuutettu kriittinen arvio viimevuosien sisä- ja talouspolitiikasta, sen perussuunnasta ja eri voimien roolia sen toteuttamisessa. Ilman tällaista arviota on kuitenkin mahdotonta nähdä realistisesti poliittisen taistelun luonnetta tai myöskään oikein SKDL:n esittämän vaihtoehdon todellista merkitystä.

Tämä on sitäkin tärkeämpää kun esimerkiksi SKDL:n kärsimät takaiskut valeissa viittaavat siihen, että liitto on samaistunut politiikkaan, joka on suuntautunut ja koettu työtätekevien väestöpiirien etujen vastaiseksi. Periaateohjelmasta käytävän keskustelun tulisikin pyrkiä terävöittämään SKDL:n poliittista linjaa ja profiilia. Tähän ei riitä vain muutoksen julistaminen, vaan se edellyttää myös jatkuvaa käytännön toimintaa monopoleja ja oikeistoa vastaan työtätekevien etujen puolesta.

Hahmotettaessa SKDL:n tavoitteita on pidettävä myönteisenä nykyisessä ohjelmaluonnoksessa esitettyä perusoikeuksien lähtökohtaa, jossa keskeisenä ovat sosiaalis-taloudelliset oikeudet. Tältäkin osin tulisi pyrkiä vielä täsmentämään mm. vaatimuksia työllisyyden turvaamiseksi, työttömyysturvasta, demokraattisista toimintaoikeuksista, reaaliansioiden korottamisesta, työajan lyhentämisestä, opiskelijapalkasta sekä oikeistovaaran torjumisesta. Lisää huomiota vaatisivat myös sellaiset tieteellis-teknisen kumouksen oloissa kasvavan merkityksen saavat kysymykset kuten ympäristönsuojelu, uusi teknologia, koulutuksen ja kulttuurin ongelmat.

Taistelu demokratiasta yhä keskeisempi

Sekä välittömien etujen puolustamisen kannalta että varsinkin puhuttaessa sy-

vällisistä demokraattisista uudistuksista tulisi omaksua paljon radikaalimpi, uudistusten mittavuutta ja niiden vaatiman taistelun joukkomittaisuutta ja kovuutta korostava asenne.

Tähänastisessa keskustelussa on usein samaistettu virheellisesti demokratia nykyiseen, porvarilliseen parlamentaariseen demokratiaan. Esimerkiksi nykyisessä ohjelmaluonnoksessa edellytetään lähinnä vai eduskunnan ja muiden nykyisten parlamentaarisen demokratian muotojen piirin laajentamista, niiden "mahdollisuutta vaikuttaa taloutta koskevaan päätöksentekoon". Nähdäksemme tämä ei kuitenkaan merkitse todellista demokratiaa ellei ennen muuta puututa demokratian laitosten ja niiden toiminnan sisältöön, siihen kuka käyttää ja kenen hyväksi valtaa.

Ei riitä, että asetetaan tavoitteeksi lähinnä "osallistumisoikeus" kun edistyksellisissä liikkeissä saavat yhä enemmän merkitystä vaatimukset rappeutuvan porvarillisen demokratian korvaamisesta työtätekevien joukkojen omalla demokraatialla, heidän harjoittamallaan valvonnalla, vaikuttamisella, määräysvallalla. Ongelma ei nähdäksemme ole niinkään ohjelmaluonnoksen esittämä poliittisen demokratian "erillisyyss" taloudesta ja taloudellisesta päätöksenteosta kuin sen olemus nykyistä talousjärjestelmää ja monopoliin valtaa ylläpitävänä sekä joukkojen vaatimukset ehkäisevänä tekijänä. Juuri tämä kysymys joukkojen vaikutusvallasta tulisi nähdä ratkaisevana myös siltä kannalta missä määrin on mahdollista saavuttaa kestäviä tuloksia SKDL:n muidenkin tavoitteiden kohdalla.

SKDL ja sosialismi

Sosialististen maiden vaikutus maailmankehitykseen kasvaa. Niiden esimerkiksi kinnostaa yhä laajemmin työtätekeviä ihmisiä kapitalistisen järjestelmän osoit-

tautuessa kyvyttömäksi ratkomaan työtätekevien ihmisten perustavimpiakaan ongelmia saati sitten ihmiskunnan suuria tulevaisuuden kysymyksiä. Siten on luonnollista, että sosialismin vetovoima myös SKDL:n jäsenistön ja kannattajakunnan piirissä kasvaa. SKDL:n yhteisöjäsenistäänkin SKP, SDNL ja SOL pitävät sosialismia tavoitteenaan nojaten marxisminismin teoriaan. Myös monet muut — joskaan eivät kaikki — SKDL:n jäsenjärjestöt ja jäsenet näkevät sosialismin tavoitteenaan.

Tähänastisen ohjelmakeskustelun ja nykyisen ohjelmalunnoksen heikkoutena onkin ollut se, että on aliarvioitu socialististen maiden merkitystä, suhtauduttu niihin varauksellisesti eikä ole asetettu tehtäväksi laajentaa socialististen maiden saavutusten tuntemusta ja sosialisminvastaisten kampanjoiden torjumista. Ei ole myöskään avattu Suomen tilanteen konkreettisen tutkimuksen kautta todellista näköalaa perustaville muutoksille omassa maassamme. Niinikään on sivuutettu SKP:n ja muiden yhteisöjäsenten rooli koko SKDL:n kannalta.

Samaan aikaan kun on kiinnitetty asian oikein huomiota uusiin edistykssellisiin liikkeisiin esimerkiksi ympäristön suojelun tai kulttuurin alalla, on kuitenkin haluttu usein tehdä suhtautumisesta sosialismiin kynnys, joka rajoittaa näiden liikkeiden ja ihmisten mahdollisuuksia lähestyä SKDL:oa. Esimerkiksi useissa SKDL:n socialistien nimissä esitetyissä puheenvuoroissa on sivuutettu tyystin se merkitys joka sosialismin puolesta käytävässä taistelussa jokaiselle edistykssellisellä liikkeellä — tiedosti se sitä tai ei — objektiivisesti on suuntautuessaan monopolieja ja oikeistoa vastaan. Olisi mitä lyhytnäköisintä sulkea tällaisia voimia pois SKDL:sta vain siksi, että he eivät ole valmiita hyväksymään sosialismin tavoitetta tai ratkaisemaan maailmankatsomuksellista suhdettaan sosialismiin. Siis

toisin kuin lehdistössä usein näkee esittävän ongelmana SKDL:n ohjelman kohdalla ei olekaan se mainitaanko sosialismin tavoite vai ei, vaan se miten vedetään uusia väestöryhmiä taisteluun monopolieja vastaan ja lähennetään siten socialistisen vallankumouksen toteuttamista.

SKDL:n kehittäminen yhteistoimintajärjestönä

Käytännön kokemus on mielestämme vakuuttavasti kumonnut ajatukset SKDL:stä jonkinlaisena yleisvasemmistolaisena "uuden, laajan työväenluokan" yleisvasemmistolaisena puolueena, jolla olisi yhtenäinen puolueideologia ja puolueille tyypilliset työmuodot. Juuri yhteistyöjärjestönä SKDL on saavuttanut merkittävän aseman maamme poliittisessa elämässä ja kunniaakat perinteet taistelussa kansamme paremman huomisen puolesta. Työväenluokan ja muiden työtätekevien liiton rakentajana SKDL on saavuttanut ja voi saavuttaa menestystä vain kun se näkee sekä uusien työtätekevien väestöryhmien etujen lähenemisen työväenluokan etuihin että erityispiirteet eri työtätekevien kerrosten asemassa, eduissa ja mielialoissa. Periaateohjelmakeskustelussa ei pidäkään etsiä "avauksia oikealle" esimerkiksi ns. keskiluokan kannatuksen hankkimiseksi, vaan SKDL:n etenemisen avain näidenkin väestöryhmien suuntaan on nimenomaan liiton imperialismin, monopolien ja oikeiston vastaisen taistelulinjan selkiyttämisessä.

On luonnollista, että SKDL:n ohjelmakeskustelussa liiton piirissä toimivat eri voimat — kommunistit, socialistit ja muut edistykselliset ihmiset — arvioivat tilannetta ja tehtäviä omista lähtökohdistaan ja kokemuksistaan käsin. Tämä mahdollisuus mielipiteiden ja kokemusten vaihtoon onkin tärkeä osa liiton ve-

toivoimaa. Samalla siitä kuitenkin seuraa, että ohjelmakeskustelun yhteenvedon voidaan SKDL:n nimissä päätyä vain rajoitettuihin, lähinnä poliittisiin ja järjestöllisiin johtopäätöksiin jotka juuri yhdistävät eri voimia.

Avoim keskustelu on keino lujittaa SKDL:n yhtenäisyyttä. Pyrkimys ideologiseen yhteenvedoon SKDL:n nimissä puolestaan merkitsisi ainoastaan tarpeellonta ristiriitojen nostamista liiton sisällä ja siten suurpääomavastaisen yhteistyön, liiton toimintakyvyn ja voiman kaivattamista. Juuri tämän seikan sivuuttaminen on nähdäksemme tuottanut ylimääräisiä ongelmia nykyisen luonnoksen laadinnassa. Voitaisiin sanoa, ettei edes laikaissa poliittikan yksityiskohdissa tarvitse edellyttää yksimielisyyttä SKDL:n sisällä, vaan liiton linja tulee rakentaa ennen muuta yhteisille lähtökohdille ja tavoitteille keskeisimmissä poliittisissa ja järjestöllisissä kysymyksissä.

SOL:n käsityksen mukaan SKDL:n kehittämisen edellytyksenä onkin liiton toiminta- ja järjestömuotojen avartaminen, työn monipuolistaminen sekä porvarillisen parlamentarismin rajojen murtaminen SKDL:n toiminnassa. SKDL:n voimistamisen ja myös ohjelmakeskustelun kehittämisen kannalta on välttämätöntä kehittää liiton sisäisiä menettelytapoja, kunnioittaa yhteistyösapuolten ja yhteisöjäsenten tasavertaisuutta ja järjestödemokratiaa, luopua liiton johtotyötä viime vuosina vaivanneesta kommentelun, byrokraattisuuden ja syrjinnän tendensseistä.

Nyt tarvitaan entistä laajempaa, avoimempaa ja syvällisempää keskustelua SKDL:n työn lähtökohdista, kehittämissuunnista ja liiton luonteesta. Juuri tällaisessa demokraattisessa käsittelyssä muotoutuvassa yhteisessä linjassa työtätekevien etujen puolesta on SKDL:n voimanlähde. SOL esittääkin, että SKDL ja sen piirijärjestöt järjestäisivät yhteis-

työssä liiton yhteisöjäsenjärjestöjen kanssa seminaareja ja vastaavia tilaisuuksia periaateohjelmakeskustelun kehittämiseksi. Myös periaateohjelmatoimikunnalla voisi olla tärkeä panos tämän keskustelun edistämiseksi ja siten edellytysten luomisessa uuden ohjelmaluonnoksen laatimiselle. Se ohjelmaluonnoksessakin esitetty lähtökohta, ettei SKDL vaadi jäseniltään sitoutumista mihinkään tiettyyn aatteelliseen oppirakennelmaan, että liitto tarjoaa yhteisen keskustelun ja toiminnan foorumin eri tavoin ajatteleville edistyksellisille ihmisille, luo myös edellytyksiä entisestään laajentaa periaateohjelmakeskusteluun osallistuvien piiriä. Tässä onkin SKDL:n rikkaus, jota olisi lyhytnäköistä ja vahingollista yrittää jatkokeskustelussa pyrkiä typistämään kahden, kolmen tai useamman "osapuolen" ylhäältä asettamiin puitteisiin.

Olisikin tärkeää, että ohjelmakeskustelu johtaisi SKDL:n koko työn kehittämiseen monopolienvastaisten voimien yhteistoimintajärjestönä. Tässä hengessä SOL kehottaa myös omia jäsenjärjestöjään ja jäseniään osallistumaan aktiivisesti ohjelmakeskusteluun ja voimistamaan työtään SKDL:n eri järjestötasoilla liiton laajentamiseksi ja lujittamiseksi. SOL esittää näiden kysymysten käsittelemistä myös yhdessä kaikkien opiskelijaliikessä toimivien kommunistien ja kansandemokraattien kesken, mikä olisi osaltaan omiaan edistämään socialististen ja kansandemokraattisen opiskelijaliikkeen eheyttämistä SOL:n puitteissa.

SOL:n Keskushallitus 22. 8. 1979

Kirjoja

Raoul Palmgren: Maksim Gorki, elämä ja teokset. Kansankulttuuri Oy, Helsinki 1978.

"Kansa ei ole vain voima, joka luo kaikki aineelliset arvot — se on myös henkisten arvojen ainoa ja ehtymätön lähde, se on ajallisesti sekä luomistyönsä kauneudessaan ja nerollisuudessa ensimmäinen filosofi ja runoilija, se on luonut kaikki suuret runoelmat, maailman kaikki tragediat, niiden joukossa myös suurimman — maailmankulttuurin historian."

(Gorki kirjoituksessaan "Persoonallisuuden pirstoutuminen" v. 1909).

Oulun yliopiston eläkkeelle jäänyt kirjallisuuden professori, suomalaisen suuren linjan avaaja ja maamme marxilaisen kirjallisuudentutkimuksen tienraivaaja Raoul Palmgren on tehnyt rohkean ja kunnioitettavan työn. Hän on kirjoittanut perusteellisen, laajan ja tarpeellisen tutkimuksen Maksim Gorkin elämästä ja tuotannosta. Palmgren pohjaa teoksensa vuonna 1968 pitämäänsä Gorkin syntymän satavuotisluentosarjaan. Hän esittää teoksensa meriselityksessä pyrkineensä "määrätietoisesti tosiasioihin" ja arvioimaan Gorkia "historian ja taiteen kaksoisvalaistuksessa". Tähän valaistukseen Palmgren on pyrkinyt osaamatta venäjää, Gorkin ja merkittävimpien Gorkin tutkijoiden kieltä. Palmgren sanoo ponnistelleensa läpi "neuvostoliittolaisten

ja länsimaisten tendenssimäisyyksien" — ja "positiivisen ja negatiivisen kanonisoinnin", pyrkineensä löytämään puolueettoman totuuden, "mistä ikinä se oli löydettävissäkään".

Laaja tuotannon erittely

Gorki, eli Aleksei Peskov oli taiteilija ja vallankumouksellinen, jonka tuotannossa ei vain ihminen esiinny aikakauden valossa, vaan myös aikakausi ihmisessä. Tätä aikakautta ja ihmistä Palmgren kuvaa kirjassaan. Hän on tutkinut valtavan määrän Gorkia käsittelevää kirjallisuutta ja pyrkinyt luomaan synteessin jossa Gorkin elämä ja tuotanto näkyisivät objektiivisesti arvioituina ja rikkaina. Tulos on kuitenkin varovainen ja subjektiivinenkin kaiken kattavassa yksityiskohtaisessa selostavuudessaan.

Palmgren selvittää Gorkin ajan yhteiskunnallisia murroksia melko suppeasti ja keskittyy Gorkin tuotannon ja taiteellisen työn esittelyyn. Elämäkertatiedot sulautuvat kiintoisasti erittäin perusteelliseen Gorkin teosten esittelyyn. Juonireferaatit ovat paikallaan, syystä että Gorkin teoksia on häpeällisen vähän saatavana suomen kielisinä. Näin Palmgren voi häivyttää osittain tietämättömyytemme Gorkin tuotannosta.

Yllättävän vähän Palmgren erittelee niitä kirjallisia ja taiteellisia virtauksia, joihin Gorki aikanaan otti niin kauno-kirjallisilla teoksillaan kuin teoreettisilla kirjoituksillaankin kantaa. Gorkin alkukauden tuotannon mm. hänen ensimmäisen teoksensa "Makar Tshudran" ja kuuluisan ohjelmallisen "Haukan laulu"-novellin yltiöpäinen, raskas sankarillinen romantiikka ja paatos, olivat kirjallises- sa elämässä merkittäviä, sillä ne nostivat uuden, aktiivisen, taistelevan romantiikan dekadenttia estetismia ja symbolismia vastaan. Gorki ihaili syvästi Tšehovin avaamaa uutta realismia, joka syr-

jätti myös teatterissa valtavirtauksena olleen epäaidon naturalismin ja ohjelmallisen realismin. Palmgrenin kirja ei kuitenkaan avaa näkökulmaa esim. Gorkin suhtautumisesta 20-luvun kirjallisiin ja taiteellisiin virtauksiin kuten proletkulttiin.

Palmgren kertoo varsin tarkasti Gorkin elämästä, tämän kosketuksista kansanrunouteen, matkoista halki Venäjän, lukuisista ammateista ja suhteista niin Tšehoviin, Tolstoihin kuin Leniniinkin.

Gorkin tuotannosta Palmgren erittelee tarkasti alkukauden balladiset, romanttiset kertomukset ja novellit, suuret realistiset näytelmät, omaelämäkeraalliset triologian, muut suuret realistiset romaanit, pamfletit ja taistelukirjoitukset. Palmgren sitoo Gorkin tuotannon, elämänvaiheet ja yhteiskunnalliset muutokset kronologisesti eteneväksi kokonaisuudeksi. Silti teosten esittely jää melko ohuiden juonireferaattien tasolle. Gorkin tuotannon henki ja syke, teosten monikeroksinen rakenne jäävät Palmgrenilta lähes mainitsematta. Esim. Gorki käyttää hyvin usein klassista novellirakennetta; kertoja, kehyskertomus ja sisään rakennetut erilliset tarinat. Samoin jää lähes mainitsematta Gorkin elävä, loistava ja karkea kieli ja luonnonkuvaus. Gorkin hahmojen plastisuus ja teosten valtava visuaalisuus eivät myöskään Palmgrenin tulkinnoista välity.

Gorkin tyytit

Palmgren löytää Gorkin tuotannosta muutamia toistuvia tyypejä ja teemoja. Näitä ovat esimerkiksi yhteiskuntaluokansa "valkoinen varis"; ihminen, jonka kyky astua luokkasidoksisesta näkökulmasta tulevaisuuteen voi tapahtua ainoastaan rajoitetun tiedostuksen, ei toiminnan tasolla, ja näin on yksilöllinen tragedia valmis. Toinen toistuva hahmo on tarpeeton ihminen, joka ei pysty hah-

mottamaan paikkaansa yhteiskunnassa ja ajautuu tuhoon voimatta itse vaikuttaa muutoksen hyväksi. Gorkin teoksissa toistuvat aika ajoin jopa täysin samat henkilöahmot, kuten muuan äiti Vassa Zelestnova, joka uhraa inhimillisyytensä rahan takia kerran toisensa jälkeen.

Sosialistisen realismin perusteoksen "Äiti", Palmgren sivuuttaa kertomalla tarkoin sen juonen ja toteamalla sen hiukan happamasti didaktiseksi romaaniksi. "Äiti" ei Palmgrenin tulkitsemana ole osa tätä päivää, eikä siitä välity ne ratkaisevat kysymysten asettelut, joihin meidänkin aikamme ihminen joutuu vastamaan.

Analysoidessaan Gorkin viimeistä teosta, osin keskeneräiseksi jäänyttä jättiläismäistä "Klim Samginin elämä"-romaanisarjaa, välittää Palmgrenin teksti Gorkille niin ominaista voimaa ja intohimoa. "Klim Samginin elämä"-teos tuntuu Palmgrenille läheisimmältä Gorkin tuotannossa. Päähenkilö on älymystön edustaja, Fadejevin sahoiin "monumentaalinen keskivertoisuus", yleispätevä hahmo, joka kuvastaa itsessään aikakauden rajuja tapahtumia. Paitsi tämän teoksen kohdalla, sopii Palmgrenin suhteeseen Gorkin tuotannon esittelyssä "Rippi"-romaanin päähenkilön Matvein sanat: "Esitän vain todistuksia..."

Kirjailija ja puolue

Todistuksia Gorkin yhteiskunnallisen elämän vaiheista Palmgren on hakenut mitä moninaisimmista lähteistä. Gorkin yhteiskunnallinen aktiivisuus toteutui niin aktiivina poliitikkona, taiteilijana, kasvattajana kuin taideteoreetikkonakin. Hänen yhteiskunnallinen toimintansa oli pitkälle yhtä kuin hänen toimintansa kirjailijana ja sanomalehtimiehenä. Palmgren hahmottaa teoksensa esipuheessa ristiriitaa taiteen ja politiikan välillä ja asettuu seuraavan ratkaisun kannalle:

"milloin kirjailija ja puolue ovat joutuneet keskenään ristiriitaan, olen kokenut itseni pikemminkin kirjailijan puolustus-asianajajaksi kuin puolueen oikeusvaltuutetuksi."

Palmgren kuvaa kärkevästi sitä löytämänsä ristiriitaa, joka pelkistyi läntisten lähteiden mukaan Gorkin ja Leninin välirikoksi ja lopulta Gorkin ahtamiseen puolue-elämän tukahduttaviin normeihin, jättäläisen kukistamiseen. Palmgren ei kuitenkaan pysty selvittämään Gorkin maailmankatsomuksellista kehittymistä eikä niitä syitä, jotka ajoivat dynaamista Gorkia kiivaisiinkin väittelyihin Leninin kanssa. Gorki ja Lenin keskustelivat pitkään sivistyneistön asemasta sosialistisessa vallankumouksessa.

Gorki näki aluksi erheellisesti sivistyneistön työväenluokan tärkeimpänä liittolaisena, ja tunsii puutteellista luottamusta talonpoikaistoon ja sen osuuteen vallankumouksessa. Samaan aikaan kävi Lenin ankaraa kamppailua puolueessa ja myös taiteen alueella ilmenneitä machilaisia, jumalanrakentamis-katsomuksia vastaan.

Sivistyneistökysymyksestä totesi Lenin kirjeessään Gorkille 1919: "Välillämme ei tietenkään voi olla erimielisyyttä näistä kysymyksistä". Ja varoitti Gorkia tähän liimaantuvista vanhan porvarillisen sivistyneistön etuoikeuksia havittelevista ruikuttajista: "Työläisten ja talonpoikien intellektuaaliset voimat kehittyvät ja vahvistuvat taistelussa pyrittäessä kukistamaan porvaristo ja sen apurit, pahanpäiväiset intellektuaalit, pääoman lakeijat, jotka kuvittelevat olevansa kansakunnan aivosto. Todellisuudessa he eivät ole aivosto vaan p..."

Gorkin näkemykset sivistyneistön roolista selkiintyivät ja hän päätyi samoihin johtopäätöksiin kuin Lenin.

Palmgrenin ote tässä Gorkin maailmankatsomuksellisen linjan kehityksessä pelkistyy ja jää virheellisesti puolueen ja

taiteilijan ristiriidaksi. Olemassaoleva ristiriita oli syvimmiltään Gorkin maailmankatsomuksellista kehittymistä, ei ristiriitaa kahden erilaisen yhteiskunnallisen työn, puolue työn ja taiteen, tai kahden nerokkaan ihmisen, Leninin ja Gorkin välillä.

Palmgrenin dilemma

Siinä tavassa, miten Palmgren valitsee näkökantansa ja sen lähdeaineiston, johon hän kulloinkin nojaa, kääntyy Palmgrenin oman minän kannanotoiksi enemmänkin kuin selvitykseksi vain Maksim Gorkin yhteiskunnallisesta panoksesta. Palmgren on omistanut kirjansa tuhonuhkaisen 30-luvun sivistyneistölle, taistelutovereilleen. Juuri tämän ikäpolven suomalaisen vasemmistosivistyneistön tunnot kuultavat Palmgrenin perspektiivinä. Työväenluokan ja sivistyneistön liiton rakentaminen on Suomessakin kokenut monia vaikeita vuosia. Yllättäen Palmgrenin perspektiivi on kuitenkin myös Gorkin suhteen menneisyydessä. Hän kirjoittaa teoksensa lopussa siitä kuinka hyvä oli, ettei Gorkin tarvinnut kuolemansa jälkeen nähdä julistamansa sosialistisen humanismin totaalista hävitystä. Palmgrenin historiallinen linja loppuu siis varsin yllättäviin päätelmiin. Gorkin perinteen jatkumista tähän päivään ja sosialistisen humanismin elinvoimaa tänään ei Palmgren enää kirjaa. Hän puhuu opinkaa voista ja historian kadotetusta genesiksestä, mutta ei siitä mahtavasta sosialistisen realismin syvästä humanisuudesta, joka alkoi Gorkin "Äidistä" ja jatkuu tänään sosialististen maiden kirjallisuudessa ja taiteessa voimakkaammin kuin koskaan. Konstantin Fadejev, jonka ansiokkaat artikkelit Gorkin tuotannosta puuttuvat Palmgrenin kiitettävän perusteellisesta lähdeluettelosta, totesi muistopuheessaan Gorkista: "Hänen teoksis-

saan on venäläisen yhteiskunnan eri luokkien historia saanut hahmon vähintään kolmen neljän vuosikymmenen takaa ennen vallankumousta. Mutta kirkkaammin ja pitempään kuin mikään muu elää hänen henkilöahmoissaan miljoonien alistettujen ihmisten kaipaus totuuteen, onneen, suuruuteen, ihmisen ja hänen työnsä arvoon."

Palmgrenin teos Gorkin elämästä ja tuotannosta on monessa suhteessa arvokas teos. Tällä hetkellä kiistelevät suomalaisen kirjallisuustieteen hegemonistit biografisen kirjallisuudentutkimuksen sekundääreistä probleemoista. Uuskriittinen tekstilähtöinen tutkimustapa on valalla ja syrjäyttää taiteen ja yhteiskunnan väliset yhteydet tyystin. Myyttikriittinen tutkimus etsii suomalaisen novellin maallisesta Tahvo Tuomisesta ikuisesta Jahvea. Palmgren osoittaa kirjallisuuden tutkimukselle terveitä, tieteellisiä mahdollisuuksia ja metodeja. Samalla hänen Gorki-teoksensa täyttää sitä valtavaa aukkoa, joka meillä on neuvostokirjallisuuden tuntemuksessa.

Eeva Kärnä

Bonifati Kedrov:

Engelsin Luonnon dialektiikasta, Edistys, Moskova 1978, 230 s.

Suomentanut Kerttu Kyhälä-Juntunen.

Engelsin "Luonnon dialektiikka" ei ole ainoastaan historiallisesti tai luonnontieteiden kannalta merkittävä teos. Sen lisäksi, että Engels ennakoii eräitä tieteellisiä löytöjä, esitti materian, ajan ja avaruuden suhteesta ajatuksia jotka konkretisoituvat Einsteinin suhteellisuusteoriassa, hän osoitti materialistisen dialektiikan merkityksen, sovelsi ja kehitti filosofiaa. Eräässä artikkelissaan (Voprosy filosofii 3/79) Kedrov on luonnehtinut Newtonin ja Einsteinin teorioita seuraavasti: Newton pyrki selvittämään luonnonilmiöiden keskinäiset suhteet ja yhteydet, mutta nämä yhteydet ja suhteet jäivät ulkokohtaisiksi, elottomiksi ja jäykiksi. Einstein sitä vastoin löysi luonnonilmiöiden sisäiset ja todelliset yhteydet, puhalsi eloon Newtonin jäykän rakennelman.

Engels oli filosofisella tasolla omaksumut ne periaatteet, joiden avulla tällaiseen todellisten, elävien yhteyksien selvittämiseen voi tietoisesti pyrkiä. Tämä sai hänet kiinnittämään huomionsa tieteiden yhtymäkohtiin, esimerkiksi fyysiikan ja kemian suhteen. Kysymys ei ollut vain yhdestä tieteestä vaan tieteen järjestelmästä, inhimillisestä tiedosta. Oman teoksensa hän arvatenkin aikoi rakentaa näiden periaatteiden mukaisesti. Tässä esittelyssä rajoitutaan vain tähän puoleen. Kedrovin käsittelemien erityistieteiden konkreettisten ongelmien luulisi herättävän keskustelua eri alojen asiantuntijoiden keskuudessa.

Dialektiikka ja esimerkit

Kedrov toteaa, että Engels "ei aikoinut esitellä kirjassaan dialektiikkaa si-

nänsä eikä semmitenkään kirjoittaa dialektiikan oppikirjaa. Hän asetti ratkaisu- tavakseen aivan toisenlaisen tehtävän: osoittaa, miten dialektiikan lait, periaatteet ja kategoriat vaikuttavat matematiikan ja luonnontieteen alueella, miten niitä on sovellettava tällä alueella konkreettisesti, samaan tapaan kuin Marx sovelsi niitä konkreettisesti 'Pääomassaan' ja muissa teoksissaan" (s. 61). Engels pyrki osoittamaan, että dialektiset lait ovat luonnon todellisia kehityslakeja ja että ne pätevät myös teoreettisessa luonnontutkimuksessa.

Nämä tavoitteet on pidettävä mielessä kun Engelsin käsikirjoituksista pyritään toimittamaan yhtenäinen teos. Toimitustyössä on Kedrovin mukaan kaksi perusvaihtoehtoa. Ensimmäinen tapa on koota dialektiikan lait, kategoriat ja periaatteet riviin ja havainnollistaa niitä erilaisilla esimerkeillä. Tätä menetelmää Kedrov kutsuu "väite-esimerkki" -menetelmäksi. Toinen vaihtoehto on suorittaa luonnontieteen eri ongelmien konkreettinen dialektinen analyysi ja soveltaa kussakin tapauksessa mahdollisuuksien mukaan kaikkia tarpeellisia dialektiikan kategorioita, lakeja ja periaatteita. Ei liene vaikea arvata, kummalla menetelmällä Kedrov tahtoo "Luonnon dialektiikan" toimittaa.

"Väite-esimerkki" -menetelmää on toisinaan sovellettu eri oppikirjojen laatimiseen. Yhden ainutlaatuisen tieteen kohdalla tätä menetelmää on kuitenkin käytetty harmillisen usein. "Niin omittuista kuin se onkin, mutta kyseessä on itse dialektiikan tiede. Dialektiikan tutkimiseksi tarkoitetut oppikirjat on usein kirjoitettu epädialektisesti... Dialektiikan oppikirjoihin ei aina sovelleta abstraktisesta konkreettiseen kohoamisen metodia. Tämän vuoksi dialektiikka tyypistetään usein esimerkkien summaksi" (s. 125).

Dialektiikan käsikirjan tai oppikirjan

pitää olla sellainen tutkielma, jossa osoitetaan esitetyn aineiston sisäinen yhteys, jossa tuo yhteys muodostaa tutkimuskohteen sisäisen logiikan ja jossa ei suinkaan rajoituta esimerkkien kokoamiseen dialektiikan hajanaisesti esitettyjen väittämien havainnollistamiseksi (s. 126).

Tältä pohjalta voisi pyrkiä arvioimaan filosofian opiskelun tasoa sisällöllisesti, ei vain organisatorisesti tai muodollisesti. Perusoppikirjojen, erilaisten vihkosten ja monistettujen esimerkkikoelmien yksinomainen ja vuodesta toiseen jatkuva tankkaaminen saattaa johtaa dialektiikan epädialektiseen omaksumiseen. En tarkoita, että oppikirjat, olipa ne kirjoitettu "väite-esimerkki" -kaavan mukaan tai ei, olisivat tarpeettomia; ne on vain mielletävä apuvälineiksi, ei itsetarkoitukseksi. Filosofian opiskelun yhtenä arviointikriteerinä voisi olla se, kuinka hyvin on päästy irti dialektiikan havainnollistamisesta erilaisin esimerkein ja pystytty selvittämään dialaktiikan lakien, kategorioiden ja periaatteiden sisäinen yhteys ja logiikka.

Kohoaminen abstraktisesta konkreettiseen

Dialektiikan oppikirjat on kirjoitettu samaa abstraktisesta konkreettiseen kohoamisen dialektista metodia noudattaen, jonka mukaisesti liikkuu koko inhimillinen tieto, tiede kokonaisuudessaan. Marx sovelsi sitä "Pääomassa" ja Engels "Luonnon dialektiikassa". "Luonnon dialektiikka" on toimitettu jälkepäin keskeneräisistä käsikirjoituksista, eikä Kedrov ole täysin tyytyväinen siihen laitokseen, joka on suomennettuna saatavissa. Hän itse on laatinut yhtenäisteoksen, jossa on käytetty hyväksi kaikkia Engelsin luonnontieteitä koskevia kirjoituksia. Sen venäjänkielinen laitos valmistui vuonna 1973, ja saksankielistä laitosta odotellaan parhaillaan.

Dialektiikan puuttuminen ei oppikirjoissa ilmene sanojen ja käsitteiden käytössä tai sanamuodoissa, vaan kestävätkö rakenteissa. Kedrov pohtii mitä "Pääomasta" jäisi jäljelle, jos siitä "raastettaisiin aluksi kaikki sitaatit, joissa puhutaan esimerkiksi ilmiöstä ja olemuksesta, riippumatta siitä missä kohtaa niistä puhutaan". Lopputulos olisi "eklektinen röykkiö katkelmia, jotka on siepattu Marxin tekstistä joitakin dialektiikan välttämisiä valaiseviksi esimerkeiksi" (s. 127).

Hyvä oppikirja rakennetaan siis abstraktisesta konkreettiseen nousun menetelmää noudattaen. Tämä rakenne saavutetaan siten, että aluksi "esitetään alan tutkimisen lähtökohdaksi tarvittavat ainekset, 'solu', ja sitten tuon 'solun' liike aina 'valmiiseen kappaleeseen' asti" (s. 122). Rakenne heijastaa ensinnäkin kyseisen opinhaaran historiallista kehitystä, sillä "alan tutkimisen lähtökohdaksi tarvittavat ainekset" ovat samalla alan kehityksen historiallisia edellytyksiä. Tyyppillisissä luonnontieteissä rakenne heijastaa myös itse tutkimuskohteen kehitystä, esim. elävän luonnon todellista kehitystä. Näin on laita myös "Pääoman" kohdalla. Se heijastaa kapitalismin historiallista kehitystä. Joissakin tapauksissa dialektinen rakenne heijastaa inhimillisen ajatuksen loogista kehitystä, tiedostuksen kehitystä.

Tiedostuksen dialektisen kehityksen selvittäminen edellyttää Leninin mukaan tieteen historian, filosofian historian ja tekniikan historian kehityksen tuntemista. Jos lähdetään siitä, että filosofian tutkimuskohteena ovat inhimillisen tiedostuksen yleiset lainalaisuudet (Engels määritteli filosofian tieteenä luonnon, yhteiskunnan ja ajattelun yleisimmistä lainalaisuuksista), niin samalla on saatu viitteitä myös dialektisen filosofian oppikirjan laatimista varten.

Filosofian oppikirjan rakenteen on heijastettava filosofian historiallista kehitystä, siinä on tehtävä yleistys tieteen ja tekniikan historiasta. Tällaista yhtenäistämistä oppikirjaa ei ainakaan suomenkielellä ole olemassa, eikä niitä vieraalla kielellä painettunakaan ole liian useita. Yhtenä esimerkkinä teoksesta, jonka rakenteesta ja sisäisestä loogiasta voi etsiä ja löytää yllä hahmoteltuja periaatteita, on Todor Pavlovin laaja esitys heijastusteoriasta, *Die Widerspiegelungstheorie*.

Hegelin jälkeen ei kuitenkaan liene yritetty laatia kattavaa esitystä dialektiikasta, joka pohjautuisi koko filosofian historiasta tehdylle yleistykselle, "Dialektiikkaa" isolla kirjaimella. Idealistina Hegel ei loppuun saakka voinutkaan onnistua tehtävässään, mutta dialektiikkona hänen tuotantonsa on otettava vakavasti. Lenin ei suotta filosofisessa testamentissaan korostanut Hegelin dialektiikan materialistisen muokkamisen merkitystä. Kedrov on tästäkin aiheesta laatinut lyhyen kirjoituksen, jonka toivoisi ilhestyvän myös suomeksi.

Oppikirjoista opiskeluun

"Dialektiikkaa" isolla kirjaimella ei ole saatavissa, mutta se ei estä näiden kysymysten asettamista myös filosofian opiskelun kannalta. Dialektiikkaa on opiskeltava dialektisesti, eikä tähän päästä esimerkkikokoelmien ja muiden ohjemonisteiden avulla. Filosofian, tieteen ja tekniikan historian opiskelua sekä Hegelin dialektiikan tutkimista ei tietenkään pidä ottaa kirjaimellisena ohjeena, mutta näiden seikkojen merkitys on pystyttävä osoittamaan oikeasuuntaisten virikkeiden avulla. Kysymyksen konkreettinen ratkaiseminen ei kuulu tähän, mutta alkajaisiksi voi vaikkapa ottaa käteensä esiteltävänä olevan Kedrovin kirjan ja tutkia erityisesti sen 7. lukua.

Kedrov pohti mitä "Pääomasta" jäisi jäljelle, jos se muutettaisiin dialektiikkaa valaisevien esimerkkien kokoelmaksi. Samaan tapaan voi myös kysyä, mitä esim. Leninin "Materialismista ja empiriokritisismista" jäisi jäljelle, jos siitä poistettaisiin idealismin arvostelu ja otettaisiin esille ainoastaan materialismia esittelevät kohdat. Kysymys on syytä esittää, sillä tällainen ajattelutapa ei ole niin vieras kuin mielellään kuvittelisi. Porvarillisen tieteen ja filosofian arvostelu ei saa jäädä filosofian peruskysymykseen. Dialektiikan omaksuminen edellyttää tämän arvostelun johdonmukaisuutta.

Toisaalta taas tämä arvostelu on vaikeaa, joille ole riittävää pohjaa sen suorittamiseen. Dialektiikan dialektinen omaksuminen sekä idealismin ja metafysiikan arvostelu edellyttävät toisiaan. Toimeen ei voi tarttua lähtemällä jommasta kummasta. Historiallinen lähestymistapa on ainoa keino saada ote kummastakin. Yleistys inhimillisen tiedostuksen historiasta on vähintäänkin otettava tavoitteeksi.

Pentti Määttänen

Andrei Anikin & Juri Olsevitš: Taloudelliset teoriat ja todellisuus, suomentanut Roy Širokov, Moskova 1977.

John Kenneth Galbraith, joka on paitsi originelli taloustieteiden professori, on myös entinen suurlähettiläs, Kennedyn ja Johnsonin neuvonantaja, toimittaja kirjailija ja monipuolinen huipputasoinen vaikuttaja. Hän suhtautuu vihamielisesti sekä uusklassiseen että keynesiläiseen traditioon ja on julistanut sodan niiden formalismia vastaan. Hänen omat teoksensa poikkeavatkin porvarillisen taloustieteen standardeista. Ne käsittelevät huomattavasti laajempaa alaa yhteiskunnallisia ilmiöitä kuin on tavallista; ahtaasti taloudellisten seikkojen lisäksi hän kiinnittää huomiota sosiaalisiin ja poliittisiin kysymyksiin. Hänen edustamaansa koulukuntaa kutsutaan institutionalistiseksi.

Galbraithin merkitys on ennen kaikkea kyvyssä tuottaa ideologiaa, jonka hän esittää yhteiskuntakritiikin muodossa. Lenin kirjoitti aikanaan, että "finanssioligarkian hirvittävää herruutta koskevat hirvittävät tosiasiat ovat siinä määrin silmään pistäviä, että (...) on syntynyt kirjallisuus, joka tosin on porvarillisella kannalla mutta antaa kuitenkin likipitään oikean kuvan ja — tietenkin pikkuporvarillisen — arvostelun finanssioligarkiasta." Tuossa kirjallisuudessa ilmenee "pikkuporvarillinen oppositio imperialismia vastaan." Tämä liberaalien kirjoittajien joukko laajeni ensin 30-luvun suuren talouslaman ja sitten toisen maailmansodan jälkeen, kun kapitalismin monopolistiset ja valtiomonopolistiset piirteet voimistuivat.

Humaani monopoli

Akateeminen taloustiede tekee edelleen työtä täydelliseen kilpailuun perustuvien mallien kanssa. Galbraithin mukaan ta-

loustieteilijöiden laissez-faire maailma on kadonnut: "Nykypäivien kapitalistisen talouden kulmakivenä on suuryhtymä." Galbraithin peruskysymyksenä on, kuinka on suhtautua monopoliiin, miten se vaikuttaa markkinoihin, tuotantoon ja kulutukseen, ja viime kädessä koko yhteiskuntaan? Hän kirjoittaa: "Alat joilla on hallitsevana kourallinen suuryhtymiä ovat harvoja poikkeuksia lukuunottamatta esikuvallisia. Ulkomaalainen, joka tulee Yhdysvaltoihin perehtymään amerikkalaisiin tuotantomenetelmiin ja vastaaviin saavutuksiin, käy niissä samaisissa yhtymissä kuin oikeusministeriön lakimiehetkin, jotka etsivät monopolia. Säästö kustannuksissa ja tehokkuuden lisääntyminen teknisen edistyksen ansiosta saattavat olla aivan toista luokkaa kuin menetykset markkinavalvonnon toteuttamisessa." Tämä näkemys läpäisee Galbraithin tuotannon. Hän suhtautuu pilkallisesti niihin liberaaleihin, jotka kuvittelevat että nykymaailmasta olisi olemassa paluu kilpailutalouteen. Mutta yhtäläillä väärässä ovat ne, jotka kuvittelevat kehityksen vaativan sosialistisia muutoksia.

Galbraith haluaa osoittaa että suurpääoman voima on olennaisesti heikentynyt, muuttunut ja menettänyt kielteiset puolensa, ja että kaikki tämä on tapahtunut kapitalismin puitteissa ilman minkäänlaista vallankumousta. Hän esittää, että kilpailun kuoleentuessa syntyy samanlaisesti tasapainottavia voimia, jotka rajoittavat monopolien mahtia. Galbraith tarkastelee ainakin kolmea USA:ssa vaikuttavaa tasapainottavaa voimaa: Järjestäytynyt työväenliike (voimakkaat ammattiyhdistykset), joka tasapainottaa monopolien mahtia työmarkkinoilla; vähittäiskaupan alalla toimivat suuryhtymät, jotka ovat teollisuuskapitalistien tuottamien tuotteiden ostajia ja tasapainottavat niiden voimaa myyjinä; teollisuuslaitteiden, raaka-ainesten ja materiaalien toimitajat näiden tavaroiden ostajiin nähden

ja päinvastoin ostajat toimittajiin nähden.

Valtion tulee käyttää hyväkseen näitä tasapainottavia voimia, siten on Galbraithin mukaan mahdollista voittaa yhteiskunnalliset epäkohdat ja ristiriidat kapitalismissa. Toistaiseksi näin ei ole tapahtunut, vaan suuryhtymät ovat päinvastoin käyttäneet valtiota välikappaleena omien asemiensä lujittamiseksi. Niiden on myös onnistunut alistaa yhteiskunnallinen kysyntä valtavalla suggerointi- ja vakuuttekoneistollaan. "Ajatuksissamme ja toimissamme me olemme muuttuneet sen koneen palvelijoiksi, jonka olemme luoneet palvelemaan meitä," Galbraith kirjoittaa. Mutta näin ei tarvitse olla: 'valistuneen' valtion on vain ryhdyttävä suunnitelmallisesti ohjaamaan yhtymien toimintaa yhteiskunnan etujen mukaisesti.

Uusi teollinen yhteiskunta ja teknostrukturi

Toisin kuin porvarilliset taloustietelijät yleensä Galbraith myöntää talouden ja politiikan välillä vallitsevan yhteyden. Hänen mielestään valta kapitalismissa ei kuitenkaan ehdottomasti kuulu pääomalle, vaan "valta siirtyy sellaiselle tuotantotekijälle, joka on vaikeimmin tavoitettavissa ja jonka korvaaminen on vaikeinta." Tämän vallan markkinateorian mukaan se ei ole työväenluokalle, koska työläisiä on aina ollut ylenmääräisesti. Myös pääoman tarjonta on säästöjen vuoksi runsasta, mutta sen tilalle on tullut uusi tuotantotekijä, joka on vajauksellinen ja ratkaiseva: "erikoiset" ja "järjestäytyneet" tiedot. Näitä tietoja edustaa se pitkälle kannustettu lukemisto, jota "nykyaikainen teollinen teknologia ja suunnittelu tarvitsevat. He käsittelevät monilukuisen henkilöpöyrin — nykyaikaisen teollisuuslaitoksen johtajasti miltei työvoiman pääjoukkoon — ja nimenomaan ne, joilla on tarvittavat kyvyt ja tiedot." Tätä var-

sin epämääräistä organisaatiota Galbraithin kutsuu teknostruktuuriksi. Se ei siis ole sama kuin yritysten huippujohtajat, koska se on laajempi ja demokraattisempi, ja mikä tärkeintä, sillä ei ole osuutta yhtymän voittoihin, joten sillä ei ole vanhaa 'voitto yli kaiken' asennetta. Teknostruktuuri on Galbraithin mukaan kiinnostunut muista tavoitteista, erityisesti itsensä säilyttämisestä, mikä edellyttää siltä kuitenkin itse yhtymän jatkuvaa laajentamista. Tästä se on erottamisen uhalla vastustallinen yhtymän omistajille.

Anikin ja Olseni kuitenkin osoittavat, että 'vallan omaisuudesta erkanemisen teoria' on kestämaton: "Teknostruktuuri ei johda yhtymää oman mielensä mukaan, vaan totellen tinkimättä reaalisien isäntien, suurimpien osakkeenomistajien vaatimuksia. Näitä vaatimuksia ei ole kovin paljon, mutta ne ovat tiukoja ja kaikkikäsitäviä: on taattava omaisuus, taattava voitot ja turvattava kummankin kasvu." Tätä käsitystä tukee yritysten toiminta: ne eivät pyri suojelemaan luontoa, parantamaan koulutusta, huolehtimaan eläkeläisistä, vähentämään sydänsairauksia ja alkoholismia.

Kapitalismiin on aina liittynyt se piirre, että omistava kapitalisti eroaa tuotantotehtävistä, jolloin johtotehtäviä hoitaa palkattu henkilökunta. Sekä omistuksen muodossa että eritoten johtamis- ja ohjaamisen menetelmissä on tapahtunut valtavia muutoksia, mutta tarkoituksena on säilynyt samana. Galbraith ei halua myöntää sitä, että kapitalismissa henkilökunnan on paitsi teknisesti johdettava tuotantoa, myös vastattava lisäarvon tuotannosta ja realisoinnista ehdoin, jotka eivät ole heidän itsensä määriteltävissä.

Galbraithin mukaan yritysten toiminta ei aina ole kovin ihmis- ja ympäristöystävällistä. Se johtuu siitä, että yhteiskunta ei kontrolloi yrityksiä, vaan on alistettu niiden tavoitteille. Galbraith etsii yhteiskunnallista voimaa, joka olisi

kiinnostunut vaihtoehdon esittämisestä ja toteuttamisesta. Se ei voi olla yritysten teknostruktuuri, ei myöskään valtion virkailijat, jotka ovat kietoutuneet edellisiin. Ammattiliitotkin ovat Galbraithin mukaan lakanneet olemasta oppositiossa teollista järjestelmää vastaan. "Ainoana järjestyneenä ja samalla sekä teknostruktuurista että valtiosta riippumattamana sosiaalisena voimana on "opettajien ja tiedemiesten sääty", toisin sanoen "akateemiset piirit". Galbraith olettaa että valta yhteiskunnassa siirtyisi vielä keran. Muutos tapahtuisi lähinnä sivistyksen vaikutuksesta, yhä useammat ihmiset ymmärtäisivät, että teknostruktuurin tulee toimia heidän hyväkseen ja, se todellakin toimisi. Hakematta tulee mieleen maistereiden keskustelu sosialismista esimerkiksi Demarin palstoilla.

Epävarmuuden aika

Tilanne jossa hinnat nousevat yhäiä kaa voimakkaan työttömyyden kanssa, on vaikeasti sovitettavissa porvarillisen taloustieteen oppeihin. Galbraith edustaa kantaa, jonka mukaan inflaatio on peräisin yhteiskunnan muuttuneesta rakenteesta. On syntynyt hintojen ja palkkojen kierre, joka on hallittavissa vain yhteisellä sopimuksella. Käsityksensä hän ilmaisi myös Max Jakobsonin suorittamassa haastattelussa, jonka johtajat kuuntelivat EVA-konferenssissa 29. 8. 1978 Galbraith totesi: "Keynes olisi uskoakseni ensimmäisenä myöntämässä, että keynesiläiset lääkkeet ovat nyt vanhentuneita. Aika on jättänyt ne siksi, että hinnanmuodostuksessa valta on siirtynyt suu- rille yrityksille ja ammattiyhdistysliik- keelle, samaten kuin kaikissa teollisuus- valtioissa tavalla tai toisella puututaan maataloushintoihin.

Tähän kehitykseen sisältyy oma kilpailunsa, ja kun sitten käytetään keynesiläisiä keinoja inflaation torjumiseksi, ei

pysäytetä tätä nousevien hintojen ja tulojen kilpajuoksua. (...) Arvelisin Keynesin olevan ensimmäinen myöntämään, että nyt tarvitaan uutta suurta uudistumisen askelta: tulojen kasvua olisi nyt yksimielisyydessä päästävä rajoittamaan ay-liikkeen ja yritysten myötävaikutuksella sekä verotusjärjestelmän avulla. Kokonaiskysynnän säätely ei enää riitä. (...) ...on päästävä tätä kautta paljon lähemmäksi täystyöllisyyttä kuin jos turvautuisimme työttömyyteen inflaation säätelijänä. Inflaatio kun on heikentävä ja vahingollinen ilmiö eikä työttömyys ole hyväksyttävä tapa hillitä inflaatiota." Galbraithin ohjelmaa on pyritty toteuttamaan Suomessa jo vuosikausia. Kun reaaliensiot ovat täällä joko polkeneet paikallaan tai laskeneet viimeiset kolme vuotta hintojen jatkuvasti kohotessa, horjuu Galbraithin opin uskottavuus.

Jussi Kotkavirta

YDIN

○ ○ YDIN numero 5/79 puretuu ensimmäisenä suomalaisena lehtenä Indonesian salattuun joukkomurhaan Itä-Timorissa, joka ylittää laajuudessaan Kamputsean verityöt. Pentagon-paperit julkisuuteen tuonut Daniel Ellsberg selvittää kuinka majuri voi aloittaa kolmannen maailmansodan, josta ei ole paluuta.

Ryhmäkuvassa ovat täällä kertaa kokoomuksen kanervalaiset, lehti kysyy myös onko luonto kepulainen ja selvittää miksi työläisnuorten yhteistyöpaperi joutui roskakoriin.

○ ○ YDIN joka ei nojaa mahtaviin mesenaatteihin, ilmestyy kahdeksan kertaa vuodessa; on ilmestynyt jo kaksitoista vuotta. Vuosikerta maksaa vain 40 markkaa. Tällä hinnalla saat neljäkymmentä sivua YDIN-asioita ympäri vuoden.

○ ○ YDIN tulee varmimmin tilaamalla. Voit tilata Ytimen postin kautta tilillepanokortilla tai myös suoraan lehden konttorista, osoite: Toimen linja 10, 00530 Helsinki 53. Puhelintilaukset 90-632 919 tai 719 742.

SUOPO LUKEE YDINTÄ, MIKSET SINÄ

näköpiiri

puhuu

kun muut vaikenevat

"Minusta on aika esittää vakava kysymys,
jolla on kohtalokkaan laajakantoisia seurauksia:
kenties nykyisin Marxin todellisia perillisiä
ovat vain grouchomarxilaiset?"

Näin heittää Dan Steinbock lokakuun Näköpiirissä. Siinä on julkaistu koko hänen Joensuun Näköpiiri -riihessä pitämänsä puheenvuoro "Hilitty barbaria ja kritiikki", joka on puhuttanut niin television ajankohtaisohjelmia kuin lehdistön palstanpitäjiä koko alkusyksyn. Numeron muita aiheita ovat mm. Suomen evankelisluterilaisen kirkon tlla, asumisen vaihtoehdot, byrokratiakirjallisuus Ruotsissa ja kirjallisuuden merkitys lapsen ja nuoren kehitykselle.

80^{vuotta}
näköpiiri
jo
nyt!

Kerran kuussa ilmestyvä
korkeatasoinen
kuvalehti 12 kuukauden
kestotilauksena 70 markkaa.

Tili: PSP 175 380-6.
Näköpiiri, Annankatu 13 B
00120 Helsinki 12

SOIHTU 1—6/1978

PÄÄKIRJOITUKSET

Keskustelu yhteiskuntasopimuksen kourissa	1	1—5
Mikä on tarvittava "uusi henki"	2	1—5
Passivoituvako ja oikeistolaistuvako opiskelijat?	3	1—6
"Tule ylös sieltä kuopasta arkeologi"	4	1—5
Piirteitä sosialismi-keskustelusta	5	1—4
Aatteellisia kertaustyyliä	6	1—5

ANALYYSEJÄ

Almonkari, Ilkka: Maataloudenkollektivoinnin kehitys Puolassa	5	31—46
Butenko, A.: Yleinen ja erityinen sosialismin rakentamisessa	3	35—46
Henriksson, Kimmo: Suomen työväen vallankumouksen kokemuksesta	1	48—60
Honkanen, Pertti: EEC-sopimus ja Suomen talouskriisi	4	18—28
Hyvärinen, Matti/Rovamo, Pertti: Irti Leninismistä vai kohti leninismiiä — ajatuksia opiskelijoiden taistelusta	2	6—23
Jyrkiäinen, Jyrki: Työväenluokan lehdistön synty — Neue Rheinische Zeitung	4	29—40
Lehto, Juhani: Suomen armeija ja demokraattinen liike	6	37—51
Lindfors, Jorma: Aseriisunta ja ideologia	3	24—34
Lindfors, Jorma: Yhdysvaltain tiedustelutoiminta	5	47—56
Lohikoski, Mikko: Etelä-Afrikan vapautusliikkeen nousu	1	38—47
Manninen, Juha: Snellmanin linja	3	7—23
Metsälampi, Erkki: SDP ja työväen yhteisrintama	6	26—36
Mänttinen, Pentti: Venäjän vallankumoukselliset demokraatit	6	52—62
Nieminen, Hannu: Carillon valtioteoria	4	6—17
Oittinen, Vesa: Työväenluokka ja filosofia	1	6—22
Oittinen, Vesa: Materialismi ja dialektiikka	3	47—55
Pavlov, Todor: Sosialistinen realismi	2	24—41
Ruotsalo, Juhani: "Yhteiskuntasopimus" ja keskustelu Suomen hallituskokemuksesta	2	53—58
Ruotsalo, Juhani: Millaiseen sosialismiin Suomessa? ...	5	5—17
Schuler, Conrad: Bahrn vaihtoehto sosialismille	5	18—30
Sihvonen, Juha: Tutkinnonuudistus ja demokraattinen opiskelijaliike	6	6—25
Toikka, Kari: Valtion suhteellinen itsenäisyys ja vallankumouksellinen politiikka	2	42—52

KESKUSTELUA

Hakanen, Yrjö: Mihin suuntaan toverit KOJ:ssä?	3	73—77
Hautamäki, Antti: Idealistinen vs. materialistinen 'reflektio'	3	81—83
Helminen, Asko: Keskustelua proletariaatin diktatuurista — kommentti ranskalaiseen keskusteluun ...	2	67—71
Hyvärinen, Matti: Pitäisikö ylästä luopua?	1	74—77
Juntunen, Matti/Mehtonen, Lauri: Lyhyt oppitunti moninaisista kysymyksistä	4	41—45
Manninen, Juha: Arvostelusta ja arvostelun ehdoista ...	6	65—69
Oittinen, Vesa: Marxismi-leninismien määrittelystä	1	72—74
Oittinen, Vesa: Ihmistieteen ongelmallisuus	2	59—67
Oittinen, Vesa: Vastaus Juntuselle ja Mehtoselle	4	46—50
Ojanen, Eero/Salonen, Toivo: Arvot ovat teoriaa ja käytäntöä	1	70—71
Ojanen, Eero/Salonen, Toivo: Sivistys — toiminnan voima	1	64—67
Ranta, Jukka: Ympäristöongelmat ja teknologia	5	67—72
Reinikainen, Matti: Demokratia ja tieteellisen yliopiston mahdollisuus	3	66—72

Rovamo, Pertti: Teoriako käytäntöä?	1	68—69
Sallamaa, Kari: Realismi — ei tyyli vaan metodi	3	87—90
Sarje, Kimmo: Sosialidemokratian suunta	3	78—80
Sarje, Kimmo: Realismi buddho-vegetaristin silmin ...	4	51—52
Sinnemäki, Anssi: Kommentti Todor Pavlovin artikkeliin	3	84—87
Sironen, Esa: Keskustelusta strategiana	5	72—75
Sutela, Pekka: Bahro ja hänen epigoninsa	5	63—67
Wilenius, Reijo: Snellman-kirjani arvostelusta	6	63—64

RAPORTTEJA

Bator, Angelika: USA:n imperialismien toimet Lähi- ja Keski-Idässä	2	76—82
Blom, Christian: Porvariston tauouspoliittiset pyrkimykset	2	83—85
Brasilian Kommunistisen Puolueen nuoret: Brasilian nuorison antifasistinen taistelu	3	58—62
Hakanen, Yrjö: Festivaalit — suuntaviiva nuorisoliik- keelle	4	57—61
Jokisalo, Jouko: SDP:n ja Kepu:n arvio Suomen talous- kriisistä	4	53—57
Konttinen, Esa: Korkeasti koulutettu työttömyys	3	56—58
Kuczynski, Jürgen: 1977 — pettymysten vuosi kansain- väliselle pääomalle	2	72—76
Lindfors, Jorma: Brzezinskin strategia kapitalismin pe- lastamiseksi	1	62—63
Multanen, Pertti: Jamaharijoiden aikakausi	5	76—78
Oittinen, Vesa: 100 vuotta "Anti-Dühringistä"	6	69—75
Saari, Johanna: Rhodesiasta Zimbabweksi	3	62—66

ARVOSTELLUT KIRJAT

Anikin, Andrei: Tieteen nuoruus (Kimmo Sarje)	4	69—73
Auvinen, Riitta: Nainen miehen yhteiskunnassa (Ma- rianne Skarp)	2	85—89
Hautala, Arvo: Kehuttiin lakkokenraaliksi (Olavi Poh- jola)	1	81—85
Keinonen, Yrjö: Huipulla (Pauli Toikka)	1	86—83
Laine, Jarmo: Suomen työnantaja, ja teollisuusliittojen painostustoiminta vuosina 1941—1975 (O. P.)	4	73—76
Oizerman, T. I.: Filosofian pääsuuntaukset (Hannu Sivenius)	4	62—66
Osadtsaja, Irina: Keynesistä uusklassiseen synteisiin (Jussi Kotkavirta)	1	77—80
Pavlov, Todor: Die Widerspiegelungstheorie (Pentti Määttänen)	4	67—69
Popov, S.: Socialism and humanism (Kimmo Sarje) ...	1	89—91
Suhomlinski, Vasilii: Sydämeni lapsille annan (Pentti Hakkarainen)	3	90—93
Tšernyšvski, Nikolai: Taiteen esteettiset suhteet todelli- suuteen/Zis, Avner: Marxilaisuuden estetiikan pe- rusteet/Sutškov, Boris: Realismin historialliset koh- talot (Vappu Lepistö)	2	89—93

SOIHTU 1—4/1979

PÄÄKIRJOITUKSET

Vaihe kansakunnan historiassa		
Oikeistoa ja monopoleja torjumaan		
Ajan haasteita		
Keskustelu demokraattisesta vaihtoehdosta ajankohtaista		
Ahola, Keijo ja Lehtonen, Risto: Kansanrintama, välitön demokratia ja valtio	4	24—46
Bergner, Dieter: Sivistysyliopisto tänään	1	5—33

Hakanen, Yrjö: Opiskelijaradikalismien uusi vaihe?	3	38—51
Hynynen, P., Ruotsalainen, S., Toivainen, S. ja Soihut: Oikeistolaistuminen ja vasemmiston vaihtoehdot?	4	6—23
Jokinen, Urho: Suomalainen kompromissi	3	21—37
Koivumäki, Kari: SKP ja koululaitoksen demokratisoiminen	2	41—51
Lehto, Juhani: Kiinan tie imperialismin rinnalle	2	5—28
Manninen, Juhani: Järjen ja epäjärjen filosofia	3	52—70
Müller, Klaus: Valtiomonopolistinen tulopoliittika — palkkojen sääntelyä pääoman eduksi	1	34—49
Pessi, V., Susi E. ja Soihut: "Sodan ja rauhan miehet" — Suomen tie sotaan	1	50—62
Ruikka, Mirja: Uusfeminismi — miehiä vai monopoleja vastaan	2	30—40
Shtekli, A.: Thomas More ja sosialistinen ajattelu	4	47—58
Sinisalo, Taisto: 70-luku — oikeistolaistumisen vuosikymmen	3	5—20

KESKUSTELUA

Gronow, Jukka: Demokraattisen käänteiden ongelmia ...	4	59—64
Häyrynen, Yrjö-Paavo: Polytekniikka ja sivistysliopisto	2	51—58
Koski, Markku: "Kriittisen teorian" kritiikkiä	3	78—80
von Kreitor, Nikolai-Klaus: Pop-kulttuurin antihumanismi	3	74—78
Lehto, Juhani: Armeijan kehittämissuunnasta kamppailtava jo nyt	3	71—74
Lovio, Raimo: Kommentti keskusteluun demokraattisesta talouspolitiikasta	4	64—71
Nieminen, Hannu: Marxismi-leninismi ja opintotoiminta	1	65—70
OP: Nykyisen kriisin marxilaiseen erittelyyn	2	63—69
Paastela, Jukka: Työväen yhteisrintama, SDP ja SKP	1	70—72
Sundman, Folke: Militarismia vastaan armeijassa ja sen ulkopuolella	2	59—62
Toikka, Pauli: Armeijan demokraattinen valvonta	1	75—77
Viialainen, Matti: Konkreettinen yhteistyö heti mahdollista	1	72—73
Peltonen, Eeva: Mietteitä uusista naisliikkeistä ja vähän muistakin uusista liikkeistä	4	71—77

RAPORTEJA

Bruns, Arnold: Frankfurtin koulukunta ja STL:n opiskelijaliike	2	70—79
Kamputsean vallankumousneuvoston ohjelma	1	88—92
Kuittinen, Kalle: Maolaisuus ja Kiinan kurssi	1	77—82
Laine, Matti: Opiskelijapalkka on strateginen tunnus ...	2	83—86
Multanen, Pertti: Iran — vallankumous vai vaistonvarainen kansannousu	1	83—88
SOL:n keskushallitus 22. 8. 1979: On aika syventää keskustelua SKDL:n ohjelmasta	4	77—81
TUPO 1979	1	93—96
Veijalainen, Jari: Korkeakoulut ja monopolit	2	79—83

ARVOSTELLUT KIRJAT

Anikin, Andrei ja Olesvits, Juri: Taloudelliset teoriat ja todellisuus (Jussi Kotkavirta)	4	88—91
Eskola, Antti: Ihmisen ääni (Urho Jokinen)	2	87—89
Holodkovski, Viktor: Suomen työväen vallankumous 1918 (Aki Paananen)	2	90—93
Marx-Engels: Valitut teokset kuudessa osassa, I osa (Aimo Minkkinen)	2	94—96
Kedrov, Bonifanti: Engelsin luonnondialektiikasta (Pentti Määttänen)	4	85—88
Palmgren, Raul: Maxim Gorki (Eeva Kärrä)	4	82—85